

กระบวนการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาด
เก่าชุมชนเยาวราช

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม สหสาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHANGES AND IMPACTS TOWARD SPATIAL IDENTITY OF THE OLD MARKET
TRADITIONAL SHOP – HOUSES IN YAOWARAT COMMUNITY, BANGKOK'S CHINATOWN

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Human and Social Development
Inter-Department of Human and Social Development

GRADUATE SCHOOL

Chulalongkorn University

Academic Year 2020

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	กระบวนการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช
โดย	นายณัฐวุฒิ รุ่งโรจน์สิทธิชัย
สาขาวิชา	พัฒนามนุษย์และสังคม
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ดร.ศยามล เจริญรัตน์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

.....	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธรรมนุญ หนูจักร)	
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	..... ประธานกรรมการ
.....	(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ชาติานิติ)
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ดร.ศยามล เจริญรัตน์)	..... กรรมการ
.....	(ดร.ธนภูมิ อติเวทิน)

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ณัฐวุฒิ รุ่งโรจน์สิทธิชัย : กระบวนการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้า
ดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช. (CHANGES AND IMPACTS TOWARD SPATIAL IDENTITY OF
THE OLD MARKET TRADITIONAL SHOP – HOUSES IN YAOWARAT COMMUNITY, BANGKOK'S
CHINATOWN) อ.ที่ปรึกษาหลัก : ดร.ศยามล เจริญรัตน์

ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเป็นย่านการค้าย่านที่อยู่อาศัยที่สำคัญของชาวไทยเชื้อสายจีนที่สำคัญ ใน
ปัจจุบันยังคงแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่และเป็นย่านการค้ารูปแบบตลาดสดเพียงแห่ง
เดียวที่หลงเหลืออยู่ของย่านเยาวราช เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยและพัฒนาการของเมืองที่เป็นปัจจัยส่งผล
ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในย่านตลาดเก่าและส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าชุมชนเยาวราช การศึกษา
ครั้งนี้เพื่อ 1.) เพื่อศึกษาพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าในย่านตลาดเก่าชุมชน
เยาวราช 2.) เพื่อศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าในย่านตลาดเก่าชุมชน
เยาวราช และ 3.) เพื่อศึกษาสาเหตุ ปัจจัย และลักษณะที่เป็นองค์ประกอบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่
ของอาคารร้านค้าในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการดำเนินการสองส่วนคือ การวิจัย
เอกสาร การศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชโดยมีวิธีการดำเนินการคือการ
สัมภาษณ์เชิงลึกจากการสัมภาษณ์แบบทางการจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในย่านเยาวราช ผู้อยู่
อาศัยเจ้าของกิจการในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตลาดเก่าชุมชนเยาวราช รวมทั้งสิ้นจำนวน 15
คน และการสัมภาษณ์เบื้องต้นกับผู้มาเยือนย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชจำนวน 20 คน ร่วมกับการใช้วิธีการสังเกตการณ์
แบบไม่มีส่วน และการสร้างแผนที่เดินดิน

ผลการวิจัยพบว่า 1.) ย่านตลาดเก่ามีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจากยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง
ไปอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของย่านตลาดเก่ายังคงเป็นย่านที่อยู่อาศัยและย่านการค้าของชาวไทยเชื้อสายจีนไม่เปลี่ยนแปลง 2.)
มีการปรับเปลี่ยนไปของร้านค้าที่เข้ามาใหม่ในพื้นที่ตามความต้องการของผู้บริโภคที่เปลี่ยนไปจากการเปลี่ยนแปลงของ
เศรษฐกิจ 3.) การท่องเที่ยวที่เข้ามามีบทบาทในย่านเยาวราชส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของร้านค้าภายในพื้นที่ตลาด
เก่า 4.) อัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของย่านตลาดเก่ายังคงดั้งเดิมเป็นย่านการค้าที่มีความสำคัญต่อชาวไทยเชื้อสายจีนไม่
เปลี่ยนแปลงแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านตลาดเก่าหรือตลาดเก่าบ้วยเอี้ยชุมชนเยาวราชที่ยังคง
ดั้งเดิม แม้ว่าบริบททางสังคมในพื้นที่จะมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย

สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม

ลายมือชื่อนิสิต .....

ปีการศึกษา 2563

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....

6187284020 : MAJOR HUMAN AND SOCIAL DEVELOPMENT

KEYWORD: Spatial Identity Transition Yaowarat Community Old Market

Nattawut Rungrotsitichai : CHANGES AND IMPACTS TOWARD SPATIAL IDENTITY OF THE OLD MARKET TRADITIONAL SHOP – HOUSES IN YAOWARAT COMMUNITY, BANGKOK'S CHINATOWN. Advisor: SAYAMOL CHAROENRATANA, Ph.D.

Yaowarat community's "Old Market" area is a substantial commercial area and is also considered a residential neighborhood of the original Thai-Chinese people. At present, it still illustrates the traditional way of life for the Thai-Chinese people in Yaowarat area and is an exclusive local fresh market within the district of Yaowarat. The purposes of this study are 1) to identify the process of change of the spatial identity of the commercial shops within the old market area of Yaowarat community; 2) to identify the impacts of the spatial identity of the commercial shops within the old market area of Yaowarat community; and 3) to study the causes, factors, and characteristics that are elements in changing the spatial identity of the commercial shops in the old market area of Yaowarat community.

This study is qualitative research consisting of two parts: Document research, also study and collect field data in the old market area of Yaowarat community. The process was conducted by in-depth interviews from formal interviews with key informants including local historian in Yaowarat area, business owner residents of the Yaowarat community's old market area, people involved in the old market area of Yaowarat community with a total of 15 participants, as well as preliminary interviews with 20 visitors to the old market area of Yaowarat community, together with the use of non - participation observation and geo social mapping.

The results of the research revealed that: 1) The old market areas were socially and culturally transitioned throughout time. The spatial identity of the old markets remains a residential and commercial area for the Thai-Chinese community; 2) There is a change, forming by newcoming shops within the area in response to customer needs that have changed from the economic expansion; 3) Tourism has played a role in Yaowarat area in being a variable of change towards the commercial space in the old market area; 4) The spatial identity of the old markets remains a significant commercial area for the Thai-Chinese community. It depicts the livelihood of the Thai-Chinese people in the old market area or Leng Buay Eiah market of Yaowarat community, even though the societal context in the area has changed in the midst of time.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

Field of Study: Human and Social Development

Student's Signature .....

Academic Year: 2020

Advisor's Signature .....

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สามารถสำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความรู้ และความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก อาจารย์ ดร.ศยามล เจริญรัตน์ ผู้เป็นทั้งอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ทั้งเป็นผู้ที่คอยให้กำลังใจด้วยความปรารถนาดีแก่ผู้ศึกษา โดยตลอดระยะเวลาของการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอขอบพระคุณ รศ.ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ ผู้เป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ และยังคงเสนอแนวคิดมุมมองที่ช่วยเติมช่องว่างของงานที่ขาดหายไปด้วยความ

ปรารถนาดีอย่างยิ่ง ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. ธนภูมิ อติเวทิน ที่สละเวลาอันมีค่าเพื่อมาเป็นกรรมการสอบให้แก่ผู้ศึกษา อีกทั้งยังช่วยให้มุมมองต่าง ๆ ที่อันประโยชน์แก่งานศึกษาในครั้งนี้

ในส่วนของการเข้าถึงข้อมูลผู้ศึกษาขอขอบพระคุณ น้ากอล์ฟ รัชดา โชติพานิชผู้ให้ความช่วยเหลือให้คำปรึกษาในการเก็บข้อมูลรวมถึงการลงพื้นที่เก็บข้อมูลกับผู้ศึกษา ขอขอบพระคุณ อาเจ็กสมชัย กวางทอง พานิชย์ นักประวัติศาสตร์ชุมชนย่านเยาวราชที่ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษารวมถึงการพาเดินสำรวจพื้นที่ศึกษาและให้คำแนะนำในการเก็บข้อมูลช่วยแนะนำกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูลให้แก่ผู้ศึกษา ขอขอบพระคุณ ผู้เชี่ยวชาญท่านอื่น ๆ ที่ไม่ได้เอ่ยนามมา ณ ที่นี้อีกด้วยที่ให้การคำแนะนำต่าง ๆ ในด้านวิชาการ และด้านข้อมูลทั่วไป

นอกจากนี้ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณเพื่อน ๆ ที่คอยเป็นกำลังใจในการศึกษาให้ผู้ศึกษาสามารถศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้สำเร็จลุล่วงขอบคุณที่คอยอยู่ด้วยกันตลอดระยะเวลาของการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่ว่าจะเป็น นัท จันเจา มุก เก๋ หนู เพื่อนนิสิตปริญญาโทที่คอยเป็นกำลังใจ คอยรับฟังปัญหาต่าง ๆ รวมถึงเพื่อนนิสิตปริญญาโทอื่น ๆ ที่ผู้ศึกษาไม่ได้เอ่ยชื่อ ขอขอบคุณอมสิน ตาต้า โชกุล เฟรนด์ เจน แพร และเพื่อนนักศึกษารัสเซียศึกษาทุก ๆ คนที่ยอมรับฟัง ให้ความช่วยเหลือยามที่ผู้ศึกษามีปัญหาในการดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ขอขอบคุณเอิร์ธเพื่อนรักที่ให้คำปรึกษาและกำลังใจแก่ผู้ศึกษาตลอดมาในระหว่างการจัดทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ขอบคุณมากที่คอยอยู่ข้าง ๆ ในยามสุขและยามทุกข์ นอกจากนี้ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดด้วยความสัตย์จริงตลอดระยะเวลาที่ทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

สุดท้ายขอขอบพระคุณคุณเดีย คุณแม่ และพี่ชายที่รัก ที่คอยให้กำลังใจแก่ผู้ศึกษาตลอดช่วงระยะเวลาในการศึกษาระดับชั้นปริญญาโทขอบคุณในความเอาใจใส่ตลอดมาขอขอบพระคุณญาติพี่น้องทุกท่านที่คอยส่งกำลังใจให้ ในยามที่ผู้ศึกษาท้อแท้ วิทยานิพนธ์เล่มนี้ขอมอบไว้เป็นอนุสรณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเอาใจใส่ความปรารถนาดีที่คนรอบข้างมีให้แก่ผู้ศึกษา วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีอาจสำเร็จได้ ผู้ศึกษาจึงขอขอบพระคุณทุก ๆ ท่านที่คอยเป็นกำลังใจสามารถช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถศึกษาได้สำเร็จผล

ณัฐภูมิ รุ่งโรจน์สิทธิชัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.3 ขอบเขตของการศึกษา.....	3
1.4 คำถามการวิจัย.....	4
1.5 วิธีการศึกษา.....	4
1.6 แผนการดำเนินงาน.....	5
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.9 ข้อจำกัดทางการศึกษา.....	6
1.10 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	7
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
2.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา.....	8
2.1.1 โครงข่ายการคมนาคม.....	11
2.1.2 ระบบขนส่งมวลชน.....	12

2.2 แนวคิดและความหมายของสังคมและวัฒนธรรม	12
2.2.1 คำจำกัดความของคำว่าสังคม	12
2.2.2 คำจำกัดความของคำว่าวัฒนธรรม	13
2.2.3 นิยามของคำว่าเปลี่ยนแปลง	14
2.2.4 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม	14
2.2.5 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม	15
2.2.6 วัฒนธรรมชาวไทยเชื้อสายจีนกับการรวมกลุ่มของชุมชน	16
2.3 กระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชน	17
2.3.1 กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมือง (Urbanization).....	20
2.3.2 กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย (Modernization).....	22
2.3.3 การเปลี่ยนไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization)	23
2.3.4 การเปลี่ยนไปสู่ระเบียบบริหารแบบราชการ (Bureaucratization).....	25
2.3.5 ปัญหาที่เกิดขึ้นกับการเปลี่ยนแปลง.....	27
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดินในเขตเมือง	28
2.4.1 ทฤษฎีวงแหวนร่วม (The Concentric Theory)	30
2.4.2 ทฤษฎีรัศมี (Radial Sectors Theory).....	31
2.4.3 ทฤษฎีหลายศูนย์กลาง (The Multiple Nuclei Theory).....	32
2.4.4 กระบวนการการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย	34
2.4.5 ประเภทที่อยู่อาศัย	34
2.4.6 การโยกย้ายของที่อยู่อาศัย	36
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	37
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	41
3.1 วิธีการศึกษา	41
3.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา	42

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	42
3.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	43
3.5 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	44
3.6 ขอบเขตของการศึกษา.....	45
บทที่ 4 สภาพพื้นที่บริเวณย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช	48
4.1 ประวัติความเป็นมาของย่านเยาวราช	48
4.1.1 ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราช.....	55
4.2 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราช	63
4.2.1 การใช้ประโยชน์ของที่ดิน	65
4.2.2 ลักษณะของสิ่งปลูกสร้าง	66
4.2.3 กลุ่มประชากรที่ใช้พื้นที่.....	68
4.2.4 การเข้าถึงพื้นที่.....	70
4.2.5 กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	71
4.3 ลักษณะกิจกรรมในพื้นที่.....	73
บทที่ 5 อัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช	78
5.1 การเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพของตลาดเก่าชุมชนเยาวราช.....	78
5.1.1 ผลของการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช	79
5.2 การเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์เชิงพื้นที่.....	85
5.2.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม	86
5.2.2 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม.....	89
5.2.3 ตลาดเก่าหัวใจของเยาวราชกับการเปลี่ยนแปลง.....	93
5.3 อภิปรายผล.....	98
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	102
6.1 สรุปผลการศึกษา.....	103

6.2 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	107
6.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	107
6.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ.....	107
6.2.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป.....	107
บรรณานุกรม.....	109
ประวัติผู้เขียน.....	113

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงถึงเขตการปกครองของเขตสัมพันธวงศ์	9

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงถึงเขตสัมพันธวงศ์	10
ภาพที่ 2 แบบจำลองทฤษฎีการใช้ที่ดินภายในเมืองทฤษฎีวงแหวนร่วม (The Concentric Theory)	31
ภาพที่ 3 แบบจำลองทฤษฎีการใช้ที่ดินภายในเมืองทฤษฎีรูปปลี (The Radial Sectors Theory)..	32
ภาพที่ 4 แบบจำลองทฤษฎีการใช้ที่ดินภายในเมืองหลายศูนย์กลาง (The Multiple Nuclei Theory)	33
ภาพที่ 5 ขอบเขตพื้นที่การศึกษาของผู้วิจัยบริเวณซอยอิสราณภาพ	45
ภาพที่ 6 กรอบแนวคิดการวิจัย	46
ภาพที่ 7 แผนที่เดินดินที่แสดงถึงขอบเขตพื้นที่การศึกษาของผู้วิจัย ในซอยอิสราณภาพย่านตลาดเก่า ชุมชนเยาวราช	47
ภาพที่ 8 บริเวณหน้าตลาดเก่าในสมัยรัชกาลที่ 6	52
ภาพที่ 9 ตรอกป่าช้าหมาเน่าย่านเยาวราชในสมัยปี พ.ศ. 2493 ปัจจุบันเป็นบริเวณซอยแปลงนาม	53
ภาพที่ 10 แผนที่เขตสัมพันธวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ 5	58
ภาพที่ 11 ทางเข้าตลาดเก่าหรือตลาดเล่งบ้วยเอี้ยะจากถนนเยาวราช ที่อยู่บริเวณเยาวราชซอย 6 วันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2563.....	64
ภาพที่ 12 ลักษณะการใช้อาคารภายในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช ที่ใช้เป็นพื้นที่เพื่อพาณิชย์กรรม และเป็นที่อยู่อาศัย วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2564.....	66
ภาพที่ 13 ศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะขณะได้รับการบูรณะใหม่ วันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2563.....	67
ภาพที่ 14 ลานว่างบริเวณศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะและลักษณะสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ ตลาดเก่าชุมชน เยาวราชที่มีลักษณะเป็นอาคารพาณิชย์ วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2563	68
ภาพที่ 15 พื้นที่บริเวณตลาดเก่าที่มีการค้าขายสินค้าต่าง ๆ ร้านค้ามีการนำสินค้ามาตั้งบริเวณ ทางเดินจึงทำให้การสัญจรในพื้นที่มีอย่างจำกัด วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2563.....	70
ภาพที่ 16 การสัญจรไปมาภายในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชที่มีการขนสินค้า และการสวนทางของ รถจักรยานยนต์ทำให้การสัญจรบางช่วงในตลาดเก่ามีการติดขัด วันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2563	71
ภาพที่ 17 ร้านของชำที่ขายใบชา อาหารแห้ง และเครื่องปรุงที่นำเข้ามาจาก สาธารณรัฐประชาชนจีน วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2563.....	73

ภาพที่ 18 บรรยากาศในย่านตลาดเก่าเวลากลางวันที่มีผู้คนเข้ามาอย่างคึกคัก วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2563..... 75

ภาพที่ 19 บรรยากาศในย่านตลาดเก่ายามเย็นที่ผู้คนเริ่มบางตา วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2563 76

ภาพที่ 20 บรรยากาศในย่านตลาดเก่ายามค่ำคืนที่เปลี่ยนจากร้านค้าเป็นที่พักอาศัย วันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2564 77

ภาพที่ 21 ลักษณะร้านค้าที่มีการใช้พื้นที่เป็นสถานประกอบการพาณิชย์กรรมและเป็นที่อยู่อาศัย วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2563 82

ภาพที่ 22 แผนที่เดินดินย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช..... 85

ภาพที่ 23 บริเวณหน้าศาลเจ้าเล่งบัวเอี้ยะก่อนได้รับการบูรณะ วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2563 91

ภาพที่ 24 บริเวณทางเข้าศาลเจ้าเล่งบัวเอี้ยะภายหลังได้รับการบูรณะ วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2564 93

ภาพที่ 25 ป้ายตลาดเก่าดั้งเดิมบริเวณฝั่งถนนเยาวราชที่ปัจจุบันพื้นที่บริเวณนี้ถูกเปลี่ยนรูปแบบ การใช้พื้นที่ตลาดสดเป็นอาคารพาณิชย์ทั้งหมดเหลือไว้เพียงชื่อตลาดเก่า วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2564. 95

ภาพที่ 26 ร้านต้มซ่าร้านค้าสมัยใหม่ที่เข้ามาประกอบการพาณิชย์ในย่านตลาดเก่า วันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2563 97

ภาพที่ 27 บริเวณหน้าตลาดเก่าดั้งเดิมตอนเย็นฝั่งถนนเยาวราชที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ยอดนิยมของนักท่องเที่ยว แหล่งรวมอาหารเลิศรสนานาประเภท วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2564..... 98

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ย่านเยาวราชเป็นย่านชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีชื่อเสียง และเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย ย่านเยาวราชอยู่ในเขตสัมพันธวงศ์เป็นเขตที่มีขนาดเล็กที่สุดในกรุงเทพมหานคร เขตสัมพันธวงศ์ประกอบไปด้วย 3 แขวง ได้แก่ แขวงสัมพันธวงศ์ แขวงจักรวรรดิ และแขวงตลาดน้อย พื้นที่ย่านเยาวราชนี้มีความสำคัญต่อประเทศไทยมาอย่างยาวนานเนื่องจากตั้งแต่อดีตเป็นย่านพาณิชย์กรรมที่เก่าแก่มีประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการที่คู่บ้านคู่เมืองมาพร้อมกับการก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์มีทั้งเอกลักษณ์ทางด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมทำให้ย่านเยาวราชและเขตสัมพันธวงศ์มีความสำคัญและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ไทยอย่างยิ่งยวด แม้อยุคสมัยที่เปลี่ยนไป เขตสัมพันธวงศ์แห่งนี้ก็ยังคงรักษาซึ่งความเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การค้าขาย อัตลักษณ์ความเป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนที่ยิ่งใหญ่คู่บ้านคู่เมืองมาโดยตลอดไม่แปรเปลี่ยนไปจากอดีตแม้แต่น้อย อาจพูดได้ว่าย่านเยาวราชนั้นอยู่คู่กับกรุงเทพมหานครมาตั้งแต่การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ (ทิพย์สุคนธ์ สุปิน, 2547) เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงความเป็นเชื้อสายจีนในสังคมไทยที่สำคัญ เป็นศูนย์กลางที่รวมวัฒนธรรมจีนโพ้นทะเลอย่างเข้มแข็ง และเป็นชุมชนชาวจีนโพ้นทะเลที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งสามารถเทียบเคียงได้กับชุมชนชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศสิงคโปร์ ย่านเยาวราชยังเป็นสถานที่ยอดนิยมของนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศอีกด้วย (ประวิทย์ พันธุ์โรจน์, 2545) ต้นกำเนิดของย่านเยาวราชนั้นเกิดจากการค้าขายจากอดีตสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และยังคงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศไทย ในฐานะพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมจีนโพ้นทะเลที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งในย่านเยาวราชนั้นประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวหลากหลายประเภททั้งศาสนสถาน แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งจับจ่ายสินค้า ร้านอาหารสาร์พัดที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปในระดับสากล สถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ และชุมชนชาวจีนโพ้นทะเลที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย และเป็นแหล่งพาณิชย์กรรมที่สำคัญและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร

จากการที่ย่านเยาวราชแห่งนี้เป็นที่ได้รับความนิยม มีชื่อเสียงในระดับสากลทั้งยังเป็นแหล่งพาณิชย์กรรมที่สำคัญที่ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยเรา ก่อให้เกิดการใช้พื้นที่อย่างหนาแน่น (สุดารรา สุขฉายา, 2547) กิจกรรมทางการค้าที่มีการพัฒนาเติบโตขึ้นก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาหลากหลายประการทั้งความสกปรก การแปรเปลี่ยนไปเป็นชุมชนแออัด พื้นที่ใช้สอยไม่

เพียงพอต่อความต้องการในการใช้พื้นที่ การจัดสรรพื้นที่ไม่เหมาะสมเกิดความไม่เป็นระเบียบของ อาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัย และร้านค้าต่าง ๆ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของเมืองที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว อาคารบ้านเรือนเริ่มชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลาและไม่ได้รับการบำรุงรักษาอย่างที่ควรจะเป็น อีกทั้งพื้นที่ย่านเยาวราชที่อยู่ในเขตสัมพันธวงศ์เป็นพื้นที่ต่อเนื่องมาจากเกาะรัตนโกสินทร์ในส่วน ของพื้นที่ต่อเนื่องฝั่งตะวันออก จึงได้รับนโยบายที่สืบเนื่องมาจากโครงการแผนแม่บทกรุงรัตนโกสินทร์ (บริษัท ซีคอนกรุ๊ป, 2540) ในการพัฒนาพื้นที่เพื่อให้เติบโตไปในทิศทางที่เหมาะสม การดำรงซึ่ง เอกลักษณ์และคุณค่าทางวัฒนธรรมชาวจีนโพ้นทะเลนั้นจะต้องมีการดำเนินการวางแผนเพื่อนำมา แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ย่านเยาวราชแห่งนี้ นอกจากการพัฒนาของเมืองที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว การ วางแผนการพัฒนาที่ไม่ตอบสนองต่อความต้องการของพื้นที่ ที่อาจจะมองการพัฒนาในรูปแบบของ เศรษฐกิจเกินไปจนลืมนึกถึงเรื่องของการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยกับการใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชย์ กรรมจนก่อให้เกิดความไร้สมดุลของการจัดการปัญหาเนื่องจากพื้นที่เยาวราชอยู่ใจกลางเมืองมี ความสำคัญทางประวัติศาสตร์แล้วนั้นการเปลี่ยนแปลงของเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ผู้อยู่อาศัยไม่ได้ รับการเปลี่ยนแปลงไปด้วยทำให้เกิดปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นขึ้น (วรชัย โรจนพร ทิพย์, 2548) เกิดข้อพิพาทระหว่างผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมกับผู้อยู่อาศัยที่ย้ายเข้าใหม่จากนอกพื้นที่ โดย ผู้อยู่อาศัยใหม่นั้นเป็นผลจากการพัฒนาของเมือง การมีรถไฟฟ้า ห้างสรรพสินค้า วิถีความต้องการ ของคนในสังคมที่เปลี่ยนไปส่งผลเข้ามาถึงพื้นที่แห่งนี้ทำให้พื้นที่เยาวราชจากการเป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่ มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของกรุงเทพมหานคร และประเทศไทยเป็นทุนเดิมอยู่แล้วยิ่ง ส่งผลให้กลายเป็นพื้นที่ที่ผู้ประกอบการต่าง ๆ ให้ความสนใจยิ่งกว่าเดิมเกิดปัญหาเรื่องต่าง ๆ ตามเข้า มามากมายไม่ว่าจะเป็นเรื่องค่าครองชีพที่สูงขึ้น คนอยู่อาศัยดั้งเดิมไม่สามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่ เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วได้ทันตามการพัฒนาที่หมุนเวียนไปเร็วเกินไป ผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมในย่าน เยาวราชถูกบีบบังคับให้เปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมของพวกเขาต่างจากที่เคยเป็นในอดีต เพราะไม่ สามารถอาศัยในย่านดินแดนของตนอย่างเก่าก่อนได้ บางทีต้องย้ายออกเนื่องจากปัญหาเรื่องค่าเช่าที่มี อัตราสูงขึ้นในทุก ๆ ปี ทำให้ผู้อยู่อาศัย ที่อยู่อาศัยในย่านเยาวราชแห่งนี้ค่อย ๆ ถูกลืมนำให้เลือน หายไปในเวลาอันใกล้กลายเป็นเพียงย่านพาณิชย์กรรมที่สำคัญเพียงอย่างเดียวแต่ความเป็นพิพิธภัณฑ วัฒนธรรมจีนโพ้นทะเลที่ยังมีชีวิตได้กำลังหายไปทีละนิด ๆ

ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเป็นย่านที่มีประวัติความเป็นมาควบคู่กับการย้ายเข้ามาตั้งถิ่น ฐานของชาวจีนโพ้นทะเล เมื่อชาวจีนโพ้นทะเลอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาในประเทศไทยก็ได้มีการ รวมกลุ่มกันก่อตั้งเป็นชุมชนชาวจีนและนำวัฒนธรรมประจำถิ่นเข้ามายังประเทศไทย ปรับเปลี่ยนเข้า กับวัฒนธรรมไทยจนเป็นต้นกำเนิดของชาวไทยเชื้อสายจีนในปัจจุบัน (ปิยนารถ บุนนาค, 2535) เมื่อ เกิดชุมชนย่อมมีสังคม ย่อมมีการค้าเกิดขึ้น พื้นที่ย่านตลาดเก่าจึงได้กลายมาเป็นพื้นที่ค้าขายรูปแบบ ตลาดสดนับตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าในปัจจุบันตลาดเก่าดั้งเดิมจะไม่มีอีกต่อไปจากการ

เปลี่ยนแปลงของยุคสมัยความต้องการในการใช้พื้นที่เริ่มเปลี่ยนไปทำให้ตลาดเก่าดั้งเดิมเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่เชิงพาณิชย์กรรมในลักษณะอื่นที่ไม่ใช่ตลาดสด ตลาดใหม่ หรือตลาดเล่งบัวเอี้ยะที่เป็นส่วนขยายของตลาดเก่าจึงได้รับสืบทอดชื่อตลาดเก่าและเป็นตลาดสดเพียงแห่งเดียวของย่านเยาวราชที่ยังคงดำเนินกิจการอยู่ จากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยตลาดเล่งบัวเอี้ยะที่ได้รับสืบทอดชื่อตลาดเก่ามา ยังคงเป็นย่านการค้าที่มีความสำคัญรวมถึงยังเป็นย่านที่อยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีนตั้งแต่อดีตที่ปัจจุบันยังคงสืบทอดกิจการของตระกูลเรื่อยมาแม้ว่ายุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป การพัฒนาเมืองที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงพื้นที่ของย่านตลาดเก่าทำให้ความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เกิดขึ้น

จากบทบาทของพื้นที่ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันยังคงเป็นย่านพาณิชย์กรรมที่สำคัญ และเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชนคนไทยเชื้อสายจีนที่สืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจีนโพ้นทะเลมาจากรุ่นสู่รุ่น (กิตติ โล่เพชรรัตน์, 2560) แต่จากการเปลี่ยนแปลงไปของการพัฒนาเมืองทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแง่ของที่อยู่อาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจที่จะศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นมีลักษณะอย่างไร อะไรบ้างที่เป็นสาเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในลักษณะนั้น ๆ รวมถึงการศึกษาถึงแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อเตรียมการรับมือหาแนวทางรองรับจากผลของการเปลี่ยนแปลงเพื่อคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ เพื่อให้วัฒนธรรมชาวจีนโพ้นทะเลยังคงสืบทอดต่อรุ่นต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช
2. เพื่อศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช
3. เพื่อศึกษาสาเหตุ ปัจจัย และลักษณะที่เป็นองค์ประกอบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาเรื่อง กระบวนการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชนั้นมีการกำหนดขอบเขตการศึกษา ดังนี้

ด้านพื้นที่การศึกษา – พื้นที่ในการศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาในซอยอิสราณูภาพย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเขตสัมพันธวงศ์

ด้านเนื้อหา – ผู้วิจัยต้องการดำเนินการศึกษาในเรื่องกระบวนการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชอันเนื่องมาจากการพัฒนาของเมืองที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเขตสัมพันธวงศ์ ที่เป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมในหมู่ของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติในปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยศึกษาถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่อาคารร้านค้าดั้งเดิมและเสนอแนะแนวคิดในการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามยุคสมัยที่แปรเปลี่ยนไป

1.4 คำถามการวิจัย

1. พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเป็นอย่างไร
2. ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเป็นอย่างไร
3. สาเหตุ ปัจจัย และลักษณะที่เป็นองค์ประกอบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเป็นอย่างไร

1.5 วิธีการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาในรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยการศึกษาสองส่วนคือ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากตำราทางวิชาการ เอกสารงานวิจัย บทความ วารสาร หนังสือพิมพ์ และสื่อสิ่งพิมพ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับย่านเยาวราช การเปลี่ยนแปลงของการใช้ที่ดิน บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ แนวคิดเรื่องการปรับตัวตามบริบททางสังคม และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และ การศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Fieldwork Research) ในพื้นที่ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชโดยมีวิธีการดำเนินการคือการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) จากการสัมภาษณ์แบบทางการจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในย่านเยาวราช ผู้อยู่อาศัยในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช นักท่องเที่ยว จำนวน 15 คน การสัมภาษณ์เบื้องต้นกับผู้มาเยือนย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชจำนวน

20 คน ร่วมกับการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Observations) และแผนที่เดินดิน (Geo-Social Mapping)

1.6 แผนการดำเนินงาน

1. ผู้วิจัยศึกษาและรวบรวมข้อมูลผ่านการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จากองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับย่านเยาวราช บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนย่านเยาวราชรวมถึงข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ
2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Fieldwork Research) ในพื้นที่ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก การใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และการทำแผนที่เดินดิน
3. วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
4. เรียบเรียงผลการวิจัย
5. สรุปและอภิปรายผลของการวิจัย

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

ย่านเยาวราช หมายถึง พื้นที่ในเขตสัมพันธวงศ์และบางส่วนของเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ ที่นำเสนอความเป็นจีนได้อย่างชัดเจนและนำเสนอความเป็นย่านเยาวราชในมุมมองของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีประวัติมาอย่างยาวนาน มีประวัติศาสตร์ในการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยเชื้อสายจีนมาอย่างยาวนาน

ย่านตลาดเก่า หมายถึง ขอบเขตพื้นที่การศึกษาของผู้วิจัยบริเวณตลาดเก่าตั้งแต่บริเวณ MRT วัดมังกร ซอยอิสราณภาพหรือซอยเจริญกรุง 16 พื้นที่แห่งนี้มีชื่อเรียกอื่น ๆ ที่คนในย่านเยาวราชใช้เรียกกันทั้ง ตลาดใหม่ ตลาดเล่งบัวเอี้ยะ พื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่ตลาดสดเพียงหนึ่งเดียวที่ยังคงเหลืออยู่ของย่านเยาวราช

ที่อยู่อาศัย หมายถึง บ้านเดี่ยว บ้านแฝด บ้านแถวที่มีลักษณะเป็นตึกแถว และรวมถึง คอนโดมิเนียม อพาร์ทเมนท์ แฟลต

การเปลี่ยนแปลง หมายถึง การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดสภาวะที่แตกต่างไปจากสภาพเดิม โดยมีเงื่อนไขของเวลาเป็นตัวกำหนด โดยเกิดจากสาเหตุหรือปัจจัยต่าง ๆ มารวมกันเป็นองค์ประกอบและส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ซึ่งมีทั้งการก่อให้เกิดผลดี และผลเสีย

ผู้มาเยือนย่านเยาวราช หมายถึง ชาวไทยเชื้อสายจีน นักท่องเที่ยว พ่อค้าแม่ค้า หรือ ประชากรจากภายนอกพื้นที่ย่านเยาวราชที่เข้ามาในพื้นที่ตลาดเก่าเพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทั้ง กิจกรรมเชิงพาณิชย์ ภารกิจส่วนบุคคล และเพื่อการท่องเที่ยว

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อได้ทราบถึงโครงสร้างของย่านตลาดเก่าย่านชุมชนเยาวราช ลักษณะทางด้าน กายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพที่อยู่อาศัยโดยรวมในปัจจุบัน
2. ได้ทราบถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชว่า มีการใช้ประโยชน์ของที่อยู่อาศัยเป็นอย่างไร รวมถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงของประชากรผู้อยู่อาศัย ทั้งด้านชีวิตความเป็นอยู่ สังคมและวัฒนธรรม
3. เพื่อเข้าใจถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ในย่าน ตลาดเก่าชุมชนเยาวราช

1.9 ข้อจำกัดทางการศึกษา

ในพื้นที่ศึกษามีประเด็นปัญหาที่หลากหลาย ด้วยข้อจำกัดด้านเวลาและช่วงเวลาในการศึกษา จัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้อยู่ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด - 19 ส่งผลให้ไม่สามารถศึกษาได้ ครอบคลุมทุกประเด็นปัญหาในพื้นที่ศึกษา จึงเลือกศึกษาในประเด็นและพื้นที่เฉพาะที่มีความเด่นชัด มากที่สุดเท่านั้น คือพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราช หรือตลาดเล่งบัวเอี้ยะ ที่เป็นพื้นที่การใช้งานเพื่อ กิจกรรมทางเศรษฐกิจและกิจกรรมทางสังคมเป็นศูนย์กลางของย่านเยาวราชที่ยังแสดงให้เห็นถึงวิถี ชีวิตดั้งเดิมของคนในชุมชนเยาวราช ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยการ ขยายตัวของเมืองที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม อันเป็นผลให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของย่านตลาดเก่า ข้อจำกัดทางการศึกษามีดังนี้

1. จากสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด - 19 ส่งผลให้ระยะเวลาการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล แบ่งเป็นสองช่วงช่วงแรกได้แก่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2563 และ ช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2564 เป็น ช่วงเวลาที่สถานการณ์การแพร่ระบาดมีความผ่อนคลายลง
2. พื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่การใช้งานเพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจและกิจกรรมทางสังคมที่มีผู้คน แวะเวียนเข้ามาใช้บริการหนาแน่นผู้ให้ข้อมูลแต่ละท่านจึงไม่สะดวกในการเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคล ของผู้ให้ข้อมูล ผู้ศึกษาจึงไม่สามารถเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลได้

3. พื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมหนาแน่นผู้ให้ข้อมูลไม่สามารถให้ข้อมูลกับผู้ศึกษาเป็นระยะเวลาอันนานได้ ผู้ศึกษาจึงต้องลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลหลายรอบเพื่อให้เกิดความครบถ้วนของข้อมูลในการศึกษา

1.10 ข้อตกลงเบื้องต้น

1. พื้นที่ศึกษา ขอบเขตของพื้นที่การศึกษาย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชนั้นมีพื้นที่ครอบคลุมเขตสัมพันธวงศ์ และเขตป้อมปราบศัตรูพ่ายในบางส่วน ทั้งนี้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาความเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ในย่านนี้ที่ส่งผลให้เกิดเป็นปรากฏการณ์ในพื้นที่ย่านเยาวราช งานวิจัยของผู้ศึกษาจึงจะใช้ข้อมูลการกำหนดย่านข้างต้นเป็นตัวกำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษาในงานวิจัยของผู้ศึกษา

2. วิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่คาบเกี่ยวกับการกระทำในด้านต่าง ๆ ในทุกแง่มุม การนำเสนองานวิจัยจึงอาจไม่สามารถกล่าวถึงได้ในทุกประเด็น บางเรื่องอาจมีความลึกซึ้งจนไม่สามารถบรรยายเป็นตัวอักษรได้ ในการศึกษาครั้งนี้จึงสนใจที่จะศึกษาและนำเสนอเฉพาะประเด็นที่มีความสำคัญ มีความหมายที่ชัดเจนที่สามารถอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยของผู้คนในย่านเยาวราชได้อย่างชัดเจนเท่านั้น

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทที่ 2 ในการศึกษาเรื่อง “กระบวนการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช” ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวคิดและทฤษฎีที่มีความสอดคล้องกับงานวิจัยชิ้นนี้โดยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์งานวิจัยที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา โดยผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้ให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยของคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในงานวิจัยชิ้นนี้มากยิ่งขึ้น

- 2.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา
- 2.2 แนวคิดและความหมายของสังคมและวัฒนธรรม
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดินในเขตเมือง
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

เขตสัมพันธวงศ์เป็นพื้นที่การค้าและที่อยู่อาศัยที่สำคัญมาตั้งแต่แรกเริ่มการก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากพื้นที่นี้มีชาวจีนโพ้นทะเลมาตั้งรกรากตั้งชุมชนในพื้นที่แห่งนี้ จึงทำให้พื้นที่บริเวณนี้กลายเป็นแหล่งการค้าที่สำคัญ สภาพกิจการภายในพื้นที่มีการพัฒนาเป็นพื้นที่พาณิชย์กรรมและที่อยู่อาศัยควบคู่กันไปตั้งแต่อดีตเรื่อยมา เขตสัมพันธวงศ์เป็นเขตที่ตั้งอยู่ใจกลางของกรุงเทพมหานครเป็นเขตการปกครองที่เล็กที่สุดของประเทศไทยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตห้อมปราบศัตรูพ่าย โดยมีถนนเจริญกรุงและถนนพระราม 4 แบ่งแนวเขตจากช่วงสะพานเจริญสวัสดิ์ถึงสะพานดำรงสถิต

ทิศใต้ ติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา จากเชิงสะพานพุทธยอดฟ้าจรดถนนบรรจบกับคลองผดุงกรุงเกษมบริเวณโรงบำบัดน้ำเสียสี่พระยา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตบางรัก โดยมีคลองผดุงเกษมช่วงสะพานเจริญสวัสดิ์ถึงปากคลองผดุงเกษมบริเวณโรงบำบัดน้ำเสียสี่พระยา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตพระนครจากคลองโอง่างช่วงสะพานเจริญสวัสดิ์ถึงสะพาน
โอสถานนท์ที่เชิงสะพานพุทธยอดฟ้า

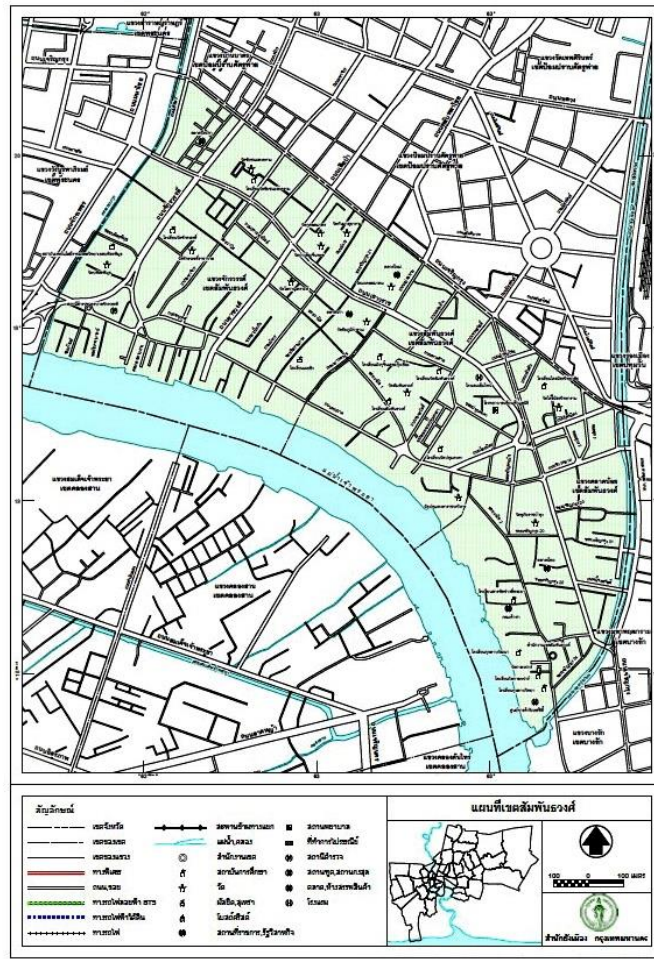
เขตสัมพันธวงศ์แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 3 แขวง ได้แก่

ตารางที่ 1 แสดงถึงเขตการปกครองของเขตสัมพันธวงศ์

ชื่อแขวง	พื้นที่ (ตร.กม)	จำนวนประชากร (ธันวาคม 2562)	จำนวนบ้าน (ธันวาคม 2562)	ความหนาแน่น ของประชากร (ธันวาคม 2562)
จักรวรรดิ	0.484	6,908	5,026	14,272.72
สัมพันธวงศ์	0.483	8,319	4,422	17,223.60
ตลาดน้อย	0.449	7,236	3,747	16,115.81
ทั้งหมด	1.416	22,463	13,195	15,863.70

ที่มา: สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ (2562)

เขตสัมพันธวงศ์ถูกล้อมรอบด้วยพื้นที่เขตกรุงเทพมหานครชั้นในอื่น ๆ ได้แก่ เขตพระนคร
เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย และเขตบางรัก เขตสัมพันธวงศ์เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์
ฝั่งตะวันออกที่มีพื้นที่น้อยที่สุดในกรุงเทพมหานครโดยมีพื้นที่เพียง 1.416 ตารางกิโลเมตรหรือขนาด
เพียงร้อยละ 0.09 ของขนาดกรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงถึงเขตสัมพันธวงศ์
 ที่มา: สำนักผังเมือง (2563)

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ในปัจจุบันเขตสัมพันธวงศ์เป็นเขตที่มีพื้นที่กิจกรรมและอาคารสิ่งปลูกสร้างที่แน่นหนา ลักษณะอาคารส่วนมากจะเป็นตึกแถว ขนาดใหญ่บ้างเล็กบ้างลดหลั่นกันไป ถนนแคบมีความคดเคี้ยวของเส้นทางไม่มีที่ว่างทั้งที่ดินของเอกชนและที่ดินสาธารณะ จากลักษณะของอาคารที่ได้กล่าวมา ส่งผลให้ไม่สามารถขยายพื้นที่ในแนวราบได้ ส่วนอาคารก็มีข้อจำกัดในด้านของส่วนสูงเนื่องจากกฎหมายควบคุมความสูงของอาคารที่บังคับใช้อยู่นั่นเอง ลักษณะการจัดกลุ่มอาคารในเขตสัมพันธวงศ์ สะท้อนให้เห็นถึงการใช้พื้นที่ทุกตารางนิ้วอย่างแน่นหนาในการค้าขาย พาณิชยกรรม และที่อยู่อาศัย ส่งผลให้ไม่มีพื้นที่เหลือไว้สำหรับการดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ แม้กระทั่งศาสนาสถานที่อยู่ในเขตพื้นที่นี้ ก็ใช้ที่ว่างที่มีอยู่ทำเป็นที่จอดรถโดยควบคู่ไปกับวัด ศาลเจ้าที่สำคัญของพื้นที่เมื่อมีกิจกรรมทางศาสนา ก็มักจะมีปัญหาเรื่องที่จอดรถเป็นประจำ

ลักษณะทางภูมิประเทศของเขตพื้นที่สัมพันธวงศ์เป็นที่ราบลุ่มดินดอนมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 1.50 เมตร ส่งผลให้เมื่อฝนตกมากจะประสบกับปัญหาเรื่องการระบายน้ำลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาทำให้เกิดน้ำท่วมในพื้นที่ได้ ในอดีตกรุงเทพมหานครมีลำคลองต่าง ๆ มากมายสามารถระบายน้ำตามธรรมชาติได้เป็นอย่างดีแต่จากการพัฒนาอย่างรวดเร็วทำให้ต้องมีการขยายเมืองอย่างรวดเร็วเช่นกันทำให้แหล่งน้ำตามธรรมชาติลดน้อยลงจากการถูกถมที่ การระบายน้ำตามธรรมชาติก็ถูกแทนที่ด้วยท่อระบายน้ำที่มีขนาดไม่สัมพันธ์กับสิ่งแรกเริ่มจึงส่งผลให้ความสามารถในการระบายน้ำนั้นลดลงเมื่อเกิดฝนตกชุกก็ไม่สามารถระบายน้ำได้ทันจนเกิดน้ำท่วมขังได้

2.1.1 โครงข่ายการคมนาคม

ถนนสายหลักของเขตสัมพันธวงศ์นั้นมีด้วยกัน 2 เส้นคือ ถนนเจริญกรุง และถนนเยาวราชทั้งสองสายนี้มีการสร้างขึ้นมาในรัชสมัยของรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 สมัยนั้นจำนวนประชากร การจราจรยังไม่มากเช่นปัจจุบันความกว้างของถนนจึงมีเพียง 10 – 15 เมตร เพื่อการเข้ามาอยู่ของประชากรหนาแน่นขึ้นการจราจรในพื้นที่ก็ไม่คล่องตัว เพราะข้อจำกัดทางกายภาพของเขตสัมพันธวงศ์ที่ไม่มีการสร้างถนนเพิ่มเติมในการจราจรขึ้นมาใหม่ มีเพียงถนน 2 เส้นที่เป็นหัวใจของพื้นที่นี้ตามแนวตะวันตกถึงตะวันออก นั่นคือถนนเจริญกรุง และถนนเยาวราชจึงได้มีการแก้ปัญหาโดยจัดการเดินรถเพียงแนวเดียว (ฝ่ายงานโยธา สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์)

สภาพการจราจรของเขตสัมพันธวงศ์จากผู้วิจัยได้ลงไปเก็บข้อมูลเบื้องต้น และสอบถามข้อมูลจากสำนักจราจรเขตสัมพันธวงศ์พบว่า มีการจราจรหนาแน่นและติดเกือบตลอดทั้งวัน โดยถนนที่มีการจราจรที่หนาแน่นได้แก่ถนนเจริญกรุงและถนนเยาวราช โดยเฉพาะเมื่อมีงานเทศกาลตามประเพณีจีนแล้วนั้นรถจะติดยิ่งเป็นทวีคูณ เรียกได้ว่าพื้นที่นี้มีการจราจรติดขัดเป็นอันดับต้น ๆ ของกรุงเทพมหานครจากการที่มีปัญหาการจราจรติดขัดนี้ถือได้ว่าเป็นการเสียโอกาสในการค้า ในการดำเนินธุรกิจ อีกสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาการจราจรในบริเวณนี้มาจากการที่ ถนนเยาวราช ถนนเจริญกรุงเป็นเส้นทางเชื่อมต่อกับย่านที่พักอาศัยในเขตธนบุรี และพุทธมณฑลไปสู่ย่านธุรกิจสีลม และเขตปทุมวัน ส่งผลให้ช่วงเวลาทำงานตอนเช้า และช่วงเลิกงานตอนเย็นบริเวณถนนเจริญกรุง และถนนเยาวราชจะมีการจราจรที่ติดขัดมากเป็นพิเศษ

นอกจากปัญหาเรื่องการจราจรที่ติดขัดในย่านนี้แล้วยังมีปัญหาเรื่องการเดินทางมายังเขตสัมพันธวงศ์โดยนำยานพาหนะส่วนบุคคลมาขาดแคลนพื้นที่จอดรถ เนื่องจากเขตสัมพันธวงศ์เป็นย่านพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยที่หนาแน่นจากการใช้ที่ดินที่แน่นหนาทำให้ความต้องการของที่จอดรถย่อมสูงมากขึ้น นอกจากจะเป็นย่านที่มีการทำพาณิชยกรรมสูงแล้วยังคงมีกิจกรรมที่หลากหลายมีประชาชนและนักท่องเที่ยวเดินทางมาเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้มีการใช้พื้นที่

บางส่วนทำเป็นพื้นที่รับบริการจอดรถกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ในเขตสัมพันธวงศ์มีทั้งพื้นที่จอดรถที่เป็นลานว่างไปถึงอาคารจอดรถ และใช้พื้นที่ศาสนาสถานบางส่วนเป็นพื้นที่จอดรถอีกด้วย

2.1.2 ระบบขนส่งมวลชน

จากการที่พื้นที่นี้มีข้อจำกัดในการเดินทางมาโดยยานพาหนะส่วนบุคคลระบบขนส่งมวลชนจึงเป็นอีกทางเลือกในการเดินทางมายังย่านเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์ในปัจจุบันระบบขนส่งมวลชนที่เข้าถึงบริเวณนี้มีรถประจำทางขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (ขสมก.) บริษัทเอกชนที่ถือสัมปทานเส้นทางเดินรถ ทั้งรถประจำทางที่ปรับอากาศและไม่ปรับอากาศ ถนนที่รถประจำทางวางมีมากกว่า 15 สายได้แก่ ถนนจักรวรรดิ ถนนเยาวราช ถนนเจริญกรุง และถนนตรีมิตร จากการที่มีรถให้บริการหลายสายทำให้การเดินทางมายังพื้นที่นี้มีความสะดวกสบาย นอกจากนั้นยังมีรถไฟฟ้าใต้ดินสถานีวัดมังกร ที่เป็นส่วนต่อขยายที่มีการเปิดให้บริการช่วงเวลา 1 – 2 ปีที่ผ่านมายังเพิ่มความสะดวกสบายในการเดินทางมายังพื้นที่นี้มากยิ่งขึ้น

2.2 แนวคิดและความหมายของสังคมและวัฒนธรรม

การศึกษาเรื่องทางสังคมเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการเข้าใจในตัวมนุษย์ เพื่อเข้าใจสังคมและนำไปสู่การพัฒนาในตัวมนุษย์และพัฒนาของสังคม มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ต้องมีสังคมมีการติดต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันจนพัฒนาเป็นสังคมที่แตกต่างกันออกไปไม่สามารถแยกแวกวิเวกเพียงลำพังได้ ดังนั้นการศึกษาเรื่องราวทางสังคมศาสตร์จึงเป็นการศึกษาเรียนรู้เพื่อเข้าใจในตัวมนุษย์ เพื่อเข้าใจสังคมเพื่อที่จะช่วยอธิบายถึงลักษณะธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องอยู่ร่วมกัน ภายใต้กฎหรือกติกาที่แต่ละกลุ่มสังคมได้กำหนดขึ้นมา เพื่อสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสุขในสังคม เมื่อพูดถึงสังคมสิ่งที่ขาดไม่ได้เลยคงเป็นเรื่องของวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นตามสังคมนั้น ๆ ของมนุษย์ เป็นมรดกทางสังคมที่มีการถ่ายทอดจากคน รุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ดังนั้นการศึกษาเรื่องสังคมและวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่มีความคาบเกี่ยวซึ่งกันและกันก่อนที่จะกล่าวถึง “โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรม” ในลำดับต่อไป จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจความหมายของคำว่า “สังคม” และ “วัฒนธรรม” ให้ชัดเจนก่อนจะนำสู่เรื่องถัด ๆ ไป

2.2.1 คำจำกัดความของคำว่าสังคม

พาร์สัน (Parsons, อ้างถึงใน จรัส ทองเกษม, 2539: 18) กล่าวว่า “สังคมหมายถึงผลรวมอย่างซับซ้อนของสัมพันธภาพมนุษย์ที่เขามีสภาพความเป็นอยู่ในลักษณะอันเป็นเป้าหมายและความโยงยืดที่เป็นธรรมชาติ หรือสัญลักษณ์เช่นนั้น”

พวงผกา ประเสริฐศิลป์ (2541) ได้ให้ความหมายของคำว่าสังคมไว้ว่า สังคม หมายถึง การที่คนตั้งแต่สองคน โดยไม่จำกัดเพศและวัยมาอยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์และผูกพันกัน อาศัยกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติของสังคมอันเดียวกันมีจิตสำนึกของความเป็นกลุ่มสมาชิกเดียวกัน พร้อมทั้งจะสร้างและพัฒนาสังคมที่ตนเองอยู่ให้มีสภาพดีขึ้นไป รวมถึงการสร้างสมาชิกใหม่เพื่อทดแทนสมาชิกเก่าที่หมดสภาพลงทำให้สังคมสามารถอยู่ร่วมต่อกันไปได้ตลอดช่วงโดยไม่ขาดตอน”

จรัล พรหมอยู่ (2520) ได้ให้ความหมายของคำว่าสังคมไว้ว่า สังคม เป็นกลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกัน โดยมีการกำหนดรูปแบบของบรรทัดฐาน กฎ-เกณฑ์ บทบาท และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการอยู่ร่วมกัน เป็นต้นว่า การกำหนดภาษาที่ใช้สื่อความหมาย การกำหนดสิทธิและหน้าที่”

จากตัวอย่างคำนิยามเกี่ยวกับ “สังคม” แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สังคมไม่ได้หมายถึงเพียงกลุ่มคนเท่านั้น แต่สังคมเป็นระบบของความสัมพันธ์ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างแต่ละปัจเจกบุคคลของกลุ่มคนในสังคมนั้น ๆ

2.2.2 คำจำกัดความของคำว่าวัฒนธรรม

ราชบัณฑิตยสถาน (2546: 1058) ได้นิยามคำว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่บุคคล

พระยาอนุমানราชชน (2515: 6) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับ พฤติกรรม วาจาทาง กิจกรรม และผลผลิตของกิจกรรมที่มนุษย์ในสังคมผลิตหรือปรับปรุงขึ้นจากธรรมชาติ ในพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2483 หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบ ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน

ระวีวรรณ ชุ่มพุกษ์ (2530: 7) กล่าวว่า วัฒนธรรม เป็นชื่อรวมสำหรับแบบอย่างของพฤติกรรมทั้งหลายที่ไดมาจากสังคม ที่ถ่ายทอดกันไปทางสังคมโดยอาศัยสัญลักษณ์ วัฒนธรรมจึงเป็นชื่อสำหรับสัมฤทธิ์ผลที่เด่นชัดทั้งหมดของกลุ่มมนุษย์ รวมถึงทั้งหลายเหล่านี้ เช่น ภาษา การทำเครื่องมือ อุตสาหกรรม ศิลปะ วิทยาศาสตร์ กฎหมาย ศีลธรรมและศาสนา รวมถึง อุปกรณ์ที่เป็นวัตถุหรือสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งแสดงรูปแบบแห่งสัมฤทธิ์ผลทางวัฒนธรรม และทำให้ลักษณะวัฒนธรรมทางปัญญาสามารถยังผลเป็นประโยชน์ใช้สอยได้ เช่น อาคาร เครื่องมือ เครื่องจักรกล เครื่องมือสื่อสาร ศิลปวัตถุ ฯลฯ

โครเบอร์ (Kroeber) นิยามวัฒนธรรมว่า “วัฒนธรรมประกอบไปด้วยแบบแผนพฤติกรรมที่ได้มาโดยการเรียนรู้และที่ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งโดยใช้ระบบสัญลักษณ์นั้น เป็นผลสำเร็จที่แตกต่างกันไปในกลุ่มชนต่าง ๆ วัฒนธรรมยังรวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้ที่มนุษย์สร้าง

ขึ้นมา สวนประกอบสำคัญของวัฒนธรรมยังประกอบไปด้วย ความคิดตามประเพณี (ที่มีประวัติศาสตร์และมีการเลือกมาจากหลาย ๆ อย่าง) และค่านิยมที่ติดตตามมา ระบบวัฒนธรรมนั้นอาจพิจารณาในแง่หนึ่งว่าเป็นผลผลิตของการกระทำ และในอีกแง่หนึ่งมันเป็นเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดการกระทำต่อ ๆ ไป

จากความหมายที่นักวิชาการทางสังคมศาสตร์ได้ให้ไว้ดังกล่าวมาแล้ว จะพบว่า วัฒนธรรมมีความหมายที่กว้างขวางมาก และครอบคลุมเกือบจะทุกสิ่งทุกอย่างในการดำรงชีวิตร่วมกัน และมนุษย์ใช้เป็นแนวทางในการอบรม ศึกษา และถ่ายทอดไปสู่สมาชิกรุ่นใหม่ รวมทั้งมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมที่เป็นอยู่

2.2.3 นิยามของคำว่า การเปลี่ยนแปลง

“การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่แน่นอน หลักความจริงของโลกอย่างหนึ่ง ก็คือสรรพสิ่งย่อมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ” คำกล่าวนี้เป็น การสรุปความหมายของคำว่า การเปลี่ยนแปลงได้อย่างเข้าใจง่ายและครบถ้วนนอกจากนั้นความหมายของการเปลี่ยนแปลงได้มีนักวิชาการสรุปไว้ดังนี้

นิสเบท (Nisbet, 1969: 166-168) ได้กล่าวถึงข้อสมมุติของการเปลี่ยนแปลงไว้ว่าด้วยกัน 5 ประการได้แก่

1. การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องของธรรมชาติ (Change Is Natural)
2. การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา (Change Is Immanent)
3. การเปลี่ยนแปลงเป็นการต่อเนื่อง (Change Is Continuous)
4. การเปลี่ยนแปลงเป็นแบบเดียวกัน (Change Is Uniform)
5. การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งจำเป็น (Change Is Necessary)

จากข้อสมมุติของการเปลี่ยนแปลงของนิสเบททั้ง 5 ข้อนี้เราสามารถสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องธรรมชาติ อาจมีข้อวิเคราะห์ที่แตกต่างกันออกไปตามมุมมอง แนวทางความคิดของแต่ละสำนักและข้อสมมุติอื่น ๆ ข้อสมมุตินี้มีประโยชน์ต่อการเข้าใจเบื้องหลังของนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาในการมองสังคมที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงในทางสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างละเอียดยิ่งขึ้น

2.2.4 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

เมื่อพูดถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) สุริชัย หวันแก้ว (2538) ได้ให้คำจำกัดความของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ว่า “การที่ระบบสังคม กระบวนการแบบอย่าง หรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครอง ได้เปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นด้านใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอย

เป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราว โดยวางแผนให้เป็นไป หรือเป็นไปเอง และที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษก็ได้ทั้งสิ้น”

จากคำจำกัดความข้างต้นจะเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีความหมายโดยตรงถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม โดยที่ไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการวินิจฉัยว่าดีขึ้นหรือแย่ลงแต่อย่างใดทั้งสิ้น ความหมายนี้จึงรวมการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในสังคมมนุษย์ในสมัยโบราณที่การเปลี่ยนแปลงมักเป็นไปเองและก็รวมถึงการเปลี่ยนแปลงในสมัยปัจจุบันที่มนุษย์พยายามประยุกต์ใช้วิทยาการเข้าช่วยและร่วมวางแผนด้วยการเปลี่ยนแปลงบางอย่างในสังคม อาจเกิดในระดับของปัจเจกบุคคล ซึ่งมีได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ในสังคมเลยก็ได้ เช่น การที่มีคนบางคนเกิดมาและ บางคนตายไป แต่หากปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในระดับของกลุ่มสังคม ปรากฏการณ์นั้นก็ย่อมมีนัยต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างแน่นอน การเปลี่ยนแปลงของภาวะเจริญพันธุ์ของกลุ่มประชากรอาจมีผลต่อขนาดครอบครัว และยังส่งต่อไปถึงโครงสร้างอายุของประชากรในชนบทให้เปลี่ยนแปลงไปโดยมีคนแก่มากขึ้น ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวของเกษตรกรในชนบทที่จะต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย

2.2.5 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของสังคมที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาเช่นเดียวกับประเทศไทยที่มีพัฒนาการ เกิดขึ้นมากมาย ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง การหลั่งไหลลัดเข้ามาของประชากรจากถิ่นฐานอื่นจนนำมาซึ่งการกระจายของวัฒนธรรมต่าง ๆ จนหลอมรวมกลายเป็นเอกลักษณ์เช่นเดียวกับวัฒนธรรมจีนของคนไทยเชื้อสายจีนที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ย้ายถิ่นฐานมาจากจีนแผ่นดินใหญ่ มาตั้งรกรากอยู่ในประเทศไทยสืบทอดวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น แต่จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมประกอบกับวัฒนธรรมจากชาติตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาในประเทศไทย ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนเป็นอย่างมาก จึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง ซึ่งเราสามารถพิจารณาความหมายการจำกัดความของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2557) ได้กำหนดความหมายไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมของประชาชาติหนึ่ง ๆ ทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ แต่อัตราการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้เป็นไปไม่เท่ากัน โดยทั่วไปวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุจะเปลี่ยนแปลงช้ากว่า นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติหรือโดยการวางแผนก็ได้

สุริชัย หวันแก้ว (2538: 156-157) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ ที่มนุษย์ประดิษฐ์และสร้างขึ้น และสิ่งที่สำคัญก็คือ

ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยม บรรทัดฐานและระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในสังคมนั้น ๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงของค่านิยมจากสถานภาพและบทบาทชายเป็นใหญ่ มาเป็นหญิงและชายเท่าเทียมกันค่านิยมในการเลือกคู่ค่านิยมในการแต่งงาน เป็นต้น

วีเซ (Wiese) ให้ความหมายไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งของเนื่องจากวัฒนธรรมเป็นผลผลิตของกิจกรรมระหว่างมนุษย์

จึงสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมในด้านวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต เป็นการเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่เป็นวัตถุและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ

2.2.6 วัฒนธรรมชาวไทยเชื้อสายจีนกับการรวมกลุ่มของชุมชน

ชาวจีนจำนวนมากอพยพออกจากประเทศมียังต่างแดนและมีการตั้งรกรากเปลี่ยนถิ่นที่อยู่อาศัยประเทศไทยเองก็เป็นหนึ่งในจุดหมายปลายทางของการอพยพเขตสัมพันธวงศ์ ย่านเยาวราชเป็นย่านที่มีวัฒนธรรมของชาวจีนที่ส่งผลต่อการดำเนินวิถีชีวิตของประชากรอย่างเข้มข้น พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่คับคั่งไปด้วยการค้า จากนิสัยของคนจีนที่มีความขยันขันแข็ง อดทน หนักเอาเบาสู้ชอบทำมาค้าขายทำให้คนในท้องถื่นตั้งแต่อดีตสามารถสร้างฐานะที่มั่นคงจากการประกอบอาชีพกิจการค้าขายต่าง ๆ ในพื้นที่ที่มีการสูบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นมากนักในอดีต แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปของที่อยู่อาศัยที่ค่อย ๆ ลดลงเนื่องจากปัญหาต่าง ๆ ว่าจะจะเป็นความคับแคบแออัด ค่าเช่าที่ราคาสูงขึ้น สถานที่ต่าง ๆ เปลี่ยนเป็นพื้นที่เพื่อพาณิชย์กรรม แต่ยังคงเป็นพื้นที่ทำมาหากินสร้างงานสร้างอาชีพดั้งเดิม

ความเป็นมาของผู้คนในเขตสัมพันธวงศ์ ประชากรส่วนมากที่อาศัยในย่านนี้จะเป็นคนไทยเชื้อสายจีนมีการอาศัยแรกเริ่มควบคู่กับการก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ จนพัฒนากลายเป็นชุมชนจีนโพ้นทะเลที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และสำคัญที่สุดของประเทศไทย ผลจากการที่ชาวจีนอพยพได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในย่านนี้ทำให้วัฒนธรรมจีนได้เข้ามาแพร่หลายในหลากหลายรูปแบบ ทั้งการดำเนินชีวิตประจำวัน สถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย ศาสนสถาน ศาลเจ้า วัดจีน อาคารสถานที่ต่าง ๆ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

ชุมชนชาวจีนที่อยู่อาศัยรวมกันก็มีการจัดตั้งเป็นสมาคม มูลนิธิต่าง ๆ จากการดำเนินธุรกิจที่คล้ายคลึงกัน เป้าหมายร่วมกันการรวมกลุ่มนั้นจะมีหลายประเภทไม่ว่าจะเป็น องค์กรชุมชน กลุ่มอาชีพทางการค้า กลุ่มวัฒนธรรมศาสนา กลุ่มบำเพ็ญประโยชน์ การอาศัยของชุมชนบางชุมชนมีการรวมกลุ่มที่แน่นแฟ้นเพราะอาศัยในพื้นที่มานาน บางชุมชนก็อาศัยในลักษณะของสังคมเมืองมีความห่างเหินบ้าง เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการดำเนินธุรกิจสูง บางคนสู้เรื่องค่าเช่าไม่ไหวก็ย้าย

ออก รวมถึงการเข้ามาใหม่ของคนในพื้นที่เพื่อเข้ามาดำเนินธุรกิจในพื้นที่ก็เพิ่มมากขึ้น แต่ถึงเพียงนั้นก็มีความร่วมมือของคนในชุมชนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางเขตสัมพันธวงศ์เป็นผู้ดำเนินการ กิจกรรมตามวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนตามเทศกาลต่าง ๆ เช่น เทศกาลถือศีลกินเจ ตรุษจีนซึ่งจัดทุก ๆ ปีบริเวณถนนเยาวราช

2.3 กระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

การเปลี่ยนแปลงในชุมชนและสังคมมีสาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องถึงกันหลายประการ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ณ จุดใดจุดหนึ่งของพื้นที่ทางชุมชนสังคมก็จะส่งผลกระทบต่อไปยังส่วนอื่น ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยีวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งถ้าจะพิจารณาถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ได้มีนักวิชาการหลายท่านที่กล่าวถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชนและสังคมของมนุษย์สามารถแบ่งออกได้เป็นปัจจัยดังนี้

1. ปัจจัยทางชีววิทยา องค์ประกอบต่าง ๆ ที่เป็นตัวกำหนดสมาชิกตัวประกอบ การเลือกคุณภาพทางด้านพันธุกรรมที่มีการถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น จึงส่งผลให้มีความแตกต่างกันไปในด้านของคุณภาพและด้านศักยภาพของมนุษย์ในแต่ละสังคม ส่งผลต่อขีดความสามารถของสังคมในการเปลี่ยนแปลงและการแสดงออกทางแนวคิดรวมถึงคุณสมบัติด้านต่าง ๆ

2. ปัจจัยทางประชากร การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรและองค์ประกอบของประชากรนั้นมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างสูง เพราะชุมชนที่มีประชากรเพิ่มจำนวนมากจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนนั้นรวมถึงอัตราการเกิด การเสียชีวิต การย้ายถิ่นฐานอาศัย จำนวนของเพศก็ย่อมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งการพัฒนาส่วนรวมและปัญหาของสังคมที่ตามมาเช่นกัน

3. ปัจจัยทางกายภาพ ปัจจัยทางด้านกายภาพนั้นเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์ และด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ด้านการตั้งถิ่นฐานที่อยู่ ทรัพยากรทางธรรมชาติ สภาพภูมิอากาศ ท่าเลที่ตั้ง ภูมิประเทศ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยอันช่วยความสะดวกก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้นทั้งสิ้น และส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมที่แตกต่างหรือคล้ายคลึงกันออกไปตามสภาพกายภาพของแต่ละพื้นที่

4. ปัจจัยทางวัฒนธรรม จากการติดต่อกันของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดสังคมขึ้นส่งผลให้เกิดการขยายตัวของอัตลักษณ์วัฒนธรรมประจำกลุ่มของสังคมนั้น ๆ ก่อให้เกิดการเลียนแบบการหิบบิยมวัฒนธรรม ก่อเกิดเป็นการผสมผสานวัฒนธรรมของสังคมต่าง ๆ จนกลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ของกลุ่มสังคม ทั้งวัฒนธรรมที่เป็นทางวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ สิ่งเหล่านี้ย่อมส่งผลซึ่งกันและกันดังฟันเฟืองในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรืออีกนัยหนึ่งก็หมายความว่าเมื่อการเปลี่ยนแปลงทาง

วัฒนธรรมเกิดขึ้นทั้งทางวัตถุและไม่ใช่วัตถุ จะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของที่อยู่อาศัย ภาษา เครื่องแต่งกาย ที่มีการแปรเปลี่ยนไปจากเดิมอย่างไรก็ดีหากวัฒนธรรมแบบใดแบบหนึ่งเปลี่ยนแปลงรวดเร็วหรือช้าจนเกินไป ก็จะส่งผลให้เกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรมทั้งสอง ซึ่งเป็นปัจจัยที่นำไปสู่ปัญหาทางสังคมในด้านต่าง ๆ ได้

5. ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี ออกเบิร์น (William Fielding Ogburn) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกันได้ให้คำจำกัดความของเทคโนโลยีกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ว่า การประดิษฐ์สิ่งใหม่ขึ้นมาจะเพิ่มความสลับซับซ้อนของวัฒนธรรม ชีวิตของมนุษย์ก็จะซับซ้อนขึ้นตามเนื้อหาของวัฒนธรรมนั้น และเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทั้งการเพิ่มของผลผลิต การกระจายสินค้าและบริการ และทำให้โครงสร้างทางสังคมมีการปรับตัวให้เป็นไปตามสิ่งเหล่านี้ กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เทคโนโลยีสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมโดยการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม เราต้องปรับตัวให้เข้ากันได้ ซึ่งปกติก็คือการเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ การปรับตัวของมนุษย์ได้สร้างตัวแบบแห่งจารีตประเพณีและสถาบันทางสังคมขึ้นมาเพื่อความสอดคล้องระหว่างทั้งสองสิ่ง

6. ปัจจัยด้านขบวนการสังคม อุทัย หิรัญโตได้ให้คำจำกัดความของกระบวนการทางสังคมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ว่า ขบวนการสังคมส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งนี้เพราะขบวนการสังคมใด ๆ ก็ตามเมื่อดำเนินการได้สำเร็จหรือไม่สำเร็จก็ตาม จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ เนื่องจากการกระทำร่วมกันของกลุ่มคนที่มีอุดมการณ์ตรงกัน เพื่อต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางสังคม ซึ่งอาจจะเป็นการออกกฎหมายหรือการยับยั้งการดำเนินนโยบายบางอย่างของภาครัฐ การบำบัดซึ่งความต้องการให้ได้จึงต้องเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่าง

7. ปัจจัยทางจิตวิทยา สาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาจากจิตใจของมนุษย์ เพราะมนุษย์โดยธรรมชาติชอบที่จะเปลี่ยนแปลง ค้นคว้าสิ่งใหม่ ๆ หาประสบการณ์ใหม่ ๆ มนุษย์ในสังคมทุกแห่งจะมีแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีของตน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป

8. ปัจจัยอื่น ๆ นอกเหนือจากปัจจัยที่ได้กล่าวมานั้นยังคงมีปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็น ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการศึกษา ปัจจัยทางการเมือง ด้านความคิดอุดมการณ์ความเชื่อต่าง ๆ ก็สามารถเปลี่ยนแปลงของชุมชนทางสังคมได้เช่นกัน

จากปัจจัยทั้ง 8 ที่ได้กล่าวมานั้นล้วนเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งสิ้นเราสามารถสรุปถึงปัจจัยในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้โดยแบ่งออกเป็นดังนี้

ปัจจัยภายใน สิ่งต่าง ๆ ภายในชุมชนสังคมที่เป็นปัจจัยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชนสังคมนั้น ๆ ซึ่งมี 5 ลักษณะ คือ

1. ปัจจัยทางธรรมชาติ ที่รวมถึงสภาพทางภูมิศาสตร์อันได้แก่ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติที่ทำให้สภาพแวดล้อมและธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป

2. ปัจจัยทางสังคม โดยปัจจัยทางสังคมนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะหรือความแตกต่างของโครงสร้างประชากร เช่น จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นหรือลดลงอันเนื่องมาจากสาเหตุการเสียชีวิต การให้กำเนิด และการย้ายถิ่นฐาน การกระทำของปัจเจกชนในสังคม เช่น ความขัดแย้ง การแข่งขัน ความร่วมมือในรูปแบบต่าง ๆ

3. ปัจจัยทางวัฒนธรรม เช่น อุดมการณ์ ศาสนา ระบบความคิดของคนในสังคม

4. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เพราะประชากรทุกคนต้องประกอบอาชีพเพื่อดำเนินชีวิตในสังคม ความต้องการตามระบบกลไกเศรษฐศาสตร์

5. ปัจจัยทางการเมือง นโยบายทางการเมือง การออกกฎหมาย การบริหารรวมถึงเรื่อง การทหาร

ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายนอกของสังคม ปัจจัยที่เห็นชัดก็คือ

1. การติดต่อระหว่างสังคมที่หลากหลาย เช่น การติดต่อค้าขายกันระหว่างชุมชน หรือระหว่างประเทศ การศึกษาระหว่างสองที่ การเผยแพร่ศาสนา การยืมและยอมรับวัฒนธรรมต่างถิ่นมาใช้ การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม และการกระจายตัวทางวัฒนธรรม เป็นต้น

2. การกระทบกระทั่งระหว่างสังคม เริ่มต้นตั้งแต่สมัยการค้าอาณานิคม การโจมตีรัฐชาติอื่น ๆ ความขัดแย้งระหว่างประเทศชายแดนด้วยกัน ความไม่สงบภายในประเทศรวมไปจนถึงสงครามในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมานั้นล้วนแล้วเป็นสาเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น

ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ นั้นล้วนแล้วที่นำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละชุมชน แต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันออกไปตามปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในของแต่ละชุมชน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ ไม่มีที่สิ้นสุดตามแต่พลวัตของสังคมนั้น ๆ ตามกาลเวลาของสังคมที่แปรเปลี่ยนไป เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อกล่าวถึงกระบวนการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ย่อมมีลักษณะของกระบวนการที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางชุมชนสังคมนั้นวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปก็ดี หรือความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตก็ตามล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการต่าง ๆ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตามแบบแผนพฤติกรรมของสังคมต่าง ๆ ทั้งสิ้น และแนวโน้มในสภาวะการณ์ปัจจุบันที่สังคมและวัฒนธรรมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมากนั้นก็มีกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ

2.3.1 กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมือง (Urbanization)

ประเทศไทยของเราเป็นหนึ่งในประเทศที่กำลังเข้าสู่วิถีเมือง จากการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ส่งผลให้ประเทศไทยในแต่ละพื้นที่มีอัตราการขยายตัวความเป็นเมืองเพิ่มขึ้นในทุก ๆ ปี จากการพัฒนาความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการหาโอกาสขยายความสบายของมนุษย์จนเกิดเป็นการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ เพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกของการดำรงชีวิตกลายเป็นปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นน้ำ ลม ใต้น้ำ ไฟฟ้า น้ำมัน ที่เริ่มมีการนำสิ่งเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ ใช้แรงงาน จากการพัฒนาของเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ขณะเดียวกันการจัดระเบียบทางสังคมก็เพิ่มตามมาด้วยเช่นกัน ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาการทางเศรษฐกิจอย่างเป็นแบบเป็นแผน กระบวนการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมืองนั้นจะเริ่มโดยมีลำดับวิวัฒนาการ 5 ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ 1 เศรษฐกิจเป็นแบบการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ เก็บผัก ล่าสัตว์เป็นอาหารที่อยู่ยังไม่เป็นหลักแหล่ง

ขั้นที่ 2 เศรษฐกิจเป็นแบบเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์เป็นฝูงต้องย้ายถิ่นไปเรื่อย ๆ

ขั้นที่ 3 มีการพัฒนาด้านการกลั่นกรองจนมีอาหารเป็นส่วนเหลือเพียงพอสำหรับชุมชนนั้น

ขั้นที่ 4 ชีตความสามารถในการผลิตมากยิ่งขึ้น มีงานฝีมือมากขึ้น ระบบการคมนาคมที่เป็นระเบียบแบบแผนและมีการพัฒนาระบบทางการค้าเกิดขึ้น

ขั้นที่ 5 เกิดการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี การจัดระเบียบทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงจากสังคมกสิกรรมสู่ความสัมพันธ์แบบอุตสาหกรรมและมีความซับซ้อนก่อเกิดกลายเป็นเมืองใหญ่ขึ้น

การที่จะพัฒนาสู่ความเป็นเมืองได้นั้นลักษณะการเปลี่ยนแปลงจะเริ่มจากการที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก่อเกิดเป็นชุมชนขึ้น การที่เมืองจะมีและพัฒนาขึ้นได้นั้นจะต้องประกอบด้วย ขนาดของประชากร มีการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี มีความสามารถในการควบคุมสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของมนุษย์และมีการพัฒนาในทางการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่มีความเหลื่อมล้ำและความขัดแย้งในชุมชน จากศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีของมนุษย์เริ่มพัฒนาก้าวหน้า สามารถเพิ่มผลผลิตให้แก่ชุมชนมากขึ้น การจัดระเบียบทางสังคมได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงไปสู่อุตสาหกรรมและกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมหลังอุตสาหกรรมหรือสังคมสารสนเทศในปัจจุบัน ดังนั้นชุมชนและสังคมจึงมีความเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อนเป็นแบบเมืองมากขึ้น

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536: 117-118) กล่าวถึงคำนิยามของนิล แอนเดอร์สันที่ได้ให้คำนิยามการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมือง คือการที่ประชาชนจากชนบทย้ายถิ่นไปในเมืองเพื่อตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง ชาวชนบทเหล่านี้จะเปลี่ยนไปสู่การมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเมืองหรือการเปลี่ยนงานจากเกษตรกรรมไปสู่งานที่ไม่ใช่เกษตรกรรม ตลอดจนการเปลี่ยนด้านความคิดและ

พฤติกรรมแบบเมือง (Urbanism) ของประชาชนในชนบท ถึงแม้จะไม่ได้ย้ายถิ่นเข้าไปอยู่ในเมือง โดย มีลักษณะคติแบบเมือง ดังนี้

1. วิธีการทำงาน เป็นแบบอุตสาหกรรม การขนส่ง การค้าขาย การบริการ เป็นต้น
2. การเคลื่อนไหว เป็นการเคลื่อนย้ายของคนสู่โรงงานอุตสาหกรรม การเปลี่ยนย้ายจากงานหนึ่งไปสู่อีกงานหนึ่งที่ไม่เกี่ยวกับตำแหน่งที่ง่ายกว่าหรือสูงกว่า
3. การกระทำระหว่างกันทางสังคมอย่างไม่เป็นบุคคล ที่มีความสัมพันธ์ที่ไม่รู้จักเพียงพอ
4. การทำงานตรงเวลา เพราะชีวิตในเมืองจะมีลักษณะที่เกี่ยวข้องกับงานอยู่ตลอดเวลา
5. การอยู่แต่เฉพาะภายในครอบครัวไม่ต้องพึ่งพาญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน เพราะมีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ครบครัน
6. มีการรู้จักตัดแปลงสิ่งธรรมชาติให้สวยงามขึ้น

กระบวนการของการเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมืองในประเทศตะวันตกจะมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศนั้น ๆ สำหรับการเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมืองในประเทศที่กำลังพัฒนาปรากฏว่าการเติบโตของเมืองไม่ได้เป็นส่วนกับอัตราของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และการเพิ่มขึ้นของประชากร ซึ่งเรียกกระบวนการของการเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมืองในประเทศที่กำลังพัฒนาว่า “การเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมืองมากเกินไป” เป็นลักษณะที่การย้ายถิ่นของชาวชนบทจำนวนมากเข้าไปในชุมชนเมือง ส่งผลให้ประชากรเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วและความยากจนเกิดขึ้นในเมือง หรือเรียกว่าการเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมืองที่ไม่แท้จริง เนื่องจากการเจริญเติบโตของเมืองไม่ได้สัดส่วนการพัฒนาเศรษฐกิจและประชากรที่เพิ่มขึ้น

อาจสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมือง เป็นหนึ่งในปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีการกระจายอิทธิพลของสังคมเมืองสู่สังคมชนบท ทั้งเป็นการขยายอาณาเขตของเมืองที่มีการแผ่ขยายออกไปเป็นวงกว้างจากการที่ประชากรเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ทัดเทียมเท่ากับสัดส่วนของประชากรที่อาศัยอยู่ในเมือง จากการที่ประชากรชนบทรวมกันอย่างหนาแน่นและส่งผลให้มีอัตราของประชากรเพิ่มขึ้นนั้น ยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านวิถีชีวิต อาชีพของประชากร ความคิด และพฤติกรรมที่แปรเปลี่ยนตามสภาพที่อยู่อาศัยจากวิถีชนบทสู่วิถีความเป็นเมือง เช่นการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากเกษตรกร ชาวสวน ชาวไร่ มาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม การพาณิชย์ การบริการตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเพื่อความอยู่รอดของตนและครอบครัว ความสัมพันธ์ทางสังคม การดำรงชีวิตแบบอย่างของการจัดระเบียบที่เป็นทางการ ความคิดที่เป็นแบบแผน เป็นต้น จะเห็นได้ว่า กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมืองของประเทศกำลังพัฒนาจะไม่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาอุตสาหกรรม จึงส่งผลให้การเจริญเติบโตของเมืองไม่ได้

สัดส่วนที่ติดเทียมกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และการเพิ่มขึ้นของประชากรหรือเป็นการเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมืองมากเกินไป สิ่งเหล่านี้ย่อมส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมากมายในเมืองไม่ว่าจะปัญหาอาชญากรรม การปรับตัวแบบกะทันหันของประชาชน ที่อยู่อาศัย ค่าครองชีพที่ไม่สัมพันธ์กับรายได้ ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม คนไร้บ้าน เป็นต้น ดังนั้นการพัฒนาไม่ควรมุ่งเน้นที่จะพัฒนาให้เมืองเจริญเติบโตเพียงอย่างเดียว แต่ควรพัฒนาให้มีความสำคัญกับชุมชนชนบทที่จะก้าวเข้าสู่ความเป็นเมืองให้ชุมชนเหล่านั้นได้ตั้งรับเตรียมพร้อมสำหรับปัญหาในการพัฒนาไปสู่ความเป็นเมือง เพื่อสร้างสังคมเมืองที่พร้อมพัฒนาก้าวหน้าอย่างแท้จริง

2.3.2 กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย (Modernization)

ภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง แนวคิดในการฟื้นฟูและพัฒนาประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกต่างพากันมุ่งไปสู่ความทันสมัย ซึ่งประเทศต่าง ๆ ที่ประสบกับปัญหาภัยสงครามและประเทศที่ได้รับเอกราชต่างพากันพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเองเป็นอย่างมาก ประกอบกับการที่องค์การสหประชาชาติได้กำหนดให้เป็นทศวรรษแห่งการพัฒนาของโลก จึงส่งผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการคิดประดิษฐ์นวัตกรรมใหม่ ๆ ด้วยการขอยืมการหรือยอมรับเอาเทคนิคแนวความคิดหรือวัตถุอื่น ๆ ของสังคมอื่น ๆ เข้ามาปรับใช้ให้เหมาะสมเข้ากับชุมชนของตน ความเจริญของระบบการสื่อสารโทรคมนาคม ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยี ตลอดจนการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามมามากมาย

มัวร์ (Moore, 1968: 301-309) กล่าวว่า การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย คือการเปลี่ยนแปลงระบบประเพณีมาเป็นแบบอย่างของยุคศตวรรษใหม่ ๆ และจัดองค์การอย่างมีระเบียบกฎเกณฑ์ในสังคมซึ่งแสดงถึงลักษณะเศรษฐกิจที่เจริญก้าวหน้าหรือพัฒนาทางเศรษฐกิจจนมีความมั่นคงทางการเมืองเหมือนประเทศตะวันตกและสรุปว่าการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยเกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจ

อาจกล่าวได้ว่าลักษณะการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัยของสังคมไทยมีลักษณะโดยสรุปดังนี้

1. การจ้างแรงงาน เช่นในอดีตเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวชาวบ้านในชุมชนจะมีการร่วมลงแรงลักษณะแบบการลงแขก เช่นการลงแขกเกี่ยวข้าว ในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงจากการตอบแทนเป็นเงินเป็นสิ่งตอบแทน จากอดีตที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลในแบบพึ่งพาอาศัยต่อกัน
2. การประกอบอาชีพอื่น ๆ แทนการเป็นเกษตรกร เช่น พ่อค้า ข้าราชการ ช่างซ่อมประเภทต่าง ๆ

3. การนำสิ่งประดิษฐ์มาใช้ทดแทนแรงงานคน เช่น การใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนหรือแรงงานสัตว์ การใช้ปุ๋ยเคมีแทนปุ๋ยอินทรีย์เพราะได้รับผลผลิตที่ดีกว่าและไวกว่า การใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช เป็นต้น
4. การยกระดับฐานะทางสังคม เช่น การได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น ตำแหน่งหน้าที่การงานที่เป็นลำดับขั้น
5. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางครอบครัว เช่น การอยู่อาศัยครอบครัวขนาดใหญ่เป็นการอยู่อาศัยของครอบครัวขนาดเล็ก ผู้สูงอายุอยู่ลำพัง การแยกอาศัยของครอบครัว
6. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางศาสนา เช่น ความเชื่อในเรื่องบุญบาป การไม่นับถือศาสนา การปฏิบัติพิธีทางศาสนาที่มีผู้เข้าร่วมน้อยลง
7. การนำสิ่งอำนวยความสะดวกความทันสมัยเข้ามาสู่ชุมชน เช่น โทรศัพท์ ตู้เย็น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือ สาธารณูปโภคต่าง ๆ
8. โลกทัศน์ของประชาชนที่เปลี่ยนแปลงไป การรับข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็วขึ้น การเปิดโลกใหม่ของข่าวสาร การรับรู้ของประชาชนจะมีอยู่สูง ซึ่งจะเปลี่ยนไปในอัตราที่เร็วกว่าแบบแผนชีวิตที่ปรากฏออกมาภายนอก โดยเฉพาะในด้านโลกทัศน์ที่เล็งเห็นคุณค่าของการศึกษาการยอมรับการแสวงหาสิ่งใหม่และการนิยมทำงานอย่างจริงจัง

การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้เนื่องจากชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การพัฒนาในด้านต่าง ๆ หลากหลายด้าน ซึ่งการพัฒนาที่กล่าวมาแล้วนั้นมีผลต่อความทันสมัย โดยสามารถสังเกตได้จากวิถีชีวิตความเป็นอยู่หรือพฤติกรรมของผู้คน และความเจริญทางด้านวัตถุที่เปลี่ยนแปลงไปจากวิถีดั้งเดิมที่เปลี่ยนแปลงต่างออกไปจากเดิม

2.3.3 การเปลี่ยนไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization)

การเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นอุตสาหกรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมือง ซึ่งหมายถึง การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมืองเป็นวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นจากสังคมที่ได้แปรเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมแล้ว ในขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมยังแสดงถึงความสอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของสังคมนั้น ๆ ได้อีกด้วย

การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีในด้านต่าง ๆ เพื่อเพิ่มผลผลิตที่มีความต้องการมากขึ้นให้มีความต้องการที่เพียงพอต่อการบริโภคของสังคมอย่างทั่วถึง การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมจึงมีความเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจภายในสังคมนั้นอย่างยิ่งและเป็นเรื่องที่ไม่สามารถแยกจากกันได้ การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมนั้นยังมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาในระบบทุนนิยมที่สำคัญ

เป็นเรื่องที่แน่นอนว่าชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคมอุตสาหกรรมจะมีลักษณะแบบสังคมเมือง หรือสังคมแบบอุตสาหกรรมที่จะต่างจากสังคมเกษตรกรรมตั้งในอดีต โดยทั่วไปการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นอุตสาหกรรม จะพิจารณาได้จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากสังคมก่อนอุตสาหกรรมพัฒนามาเป็นสังคมอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมนี้ ในมุมมองของการจัดระเบียบทางสังคม จะสามารถพิจารณาได้จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในระบบครอบครัว ระบบชนชั้น ศาสนาและกฎหมาย เป็นต้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี พลังงานและทรัพยากรภายในสังคมนั้น ๆ เพื่อความก้าวหน้าในการผลิตทรัพยากรของสังคมเป็นความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และเทคโนโลยีของสังคมซึ่งมีการจัดระเบียบจากสังคมก่อนอุตสาหกรรมการเปลี่ยนไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมในสังคมหนึ่ง จะมีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นเงื่อนไขก่อนสิ่งอื่นที่จะเปลี่ยนไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม ซึ่งมีพื้นฐานดังต่อไปนี้ (วารุณี โรมรัตนพันธ์, 2554: 104-105)

1. การพัฒนาเทคโนโลยีทางด้านวัตถุ
2. การพัฒนาผลผลิตทางการเกษตร
3. การพัฒนาการจัดระเบียบทางสังคม
4. ความเป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกันทางการเมือง
5. การพัฒนาค่านิยมแบบทุนนิยม

การพัฒนาไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกัน การที่จะเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมได้นั้นจำเป็นต้องเข้าใจถึงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจไปควบคู่กัน การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ โรสโตว์ ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมอุตสาหกรรม 6 ขั้นตอนเพื่อให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม (ไกววิทย์ พวงงาม, 2557: 90)

ขั้นที่ 1 สังคมมีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ตามแบบประเพณี เกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักแต่มีลักษณะเพื่อยังชีพเพียงพอภายในครัวเรือน ยังไม่เพียงพอที่จะนำไปขาย การสะสมของทุนยังมีไม่มากนัก

ขั้นที่ 2 สังคมกำลังก้าวที่จะเปลี่ยนไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม มีเงื่อนไขที่จำเป็นคือประชาชนเริ่มตระหนักถึงความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจซึ่งสามารถจะสนองความต้องการของตนได้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือการเริ่มมีธนาคารเกิดขึ้น สถาบันการศึกษาได้ผลิตบุคคลากรที่จะทำงานในระบบเศรษฐกิจใหม่และที่สำคัญที่สุด คือการเมืองมีอำนาจที่จะปกครองประเทศ

ขั้นที่ 3 สังคมกำลังมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นลักษณะของสังคมที่กำลังทะยานขึ้นไปสู่การเปลี่ยนไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม เงื่อนไขอย่างหนึ่งสำหรับสังคมในขั้นนี้ คือการมี

สัดส่วนของการลงทุนเพิ่มขึ้นร้อยละ 10 ของรายได้ประชาชาติ ระบบการเมืองและสังคมมีลักษณะที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม

ขั้นที่ 4 สังคมมีความเจริญเต็มที่ ได้มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่อย่างมาก สัดส่วนของการลงทุนมีมากกว่าร้อยละ 20 ของรายได้ประชาชาติ

ขั้นที่ 5 สังคมมีความอยู่ดีกินดี มีการบริโภคที่เหมาะสม ประชาชนได้รับสวัสดิการทางสังคมอย่างดีจากรัฐบาล

ขั้นที่ 6 สังคมที่ประชาชนได้พยายามค้นหาชีวิตความเป็นอยู่และการบริโภคที่มีคุณภาพ ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของสังคมอุตสาหกรรม

ขั้นตอนต่าง ๆ ตามแนวความคิดของโรสโตว์ ที่สามารถจะอธิบายการเปลี่ยนไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกันกับความเจริญทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมนี้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมืองและวัฒนธรรมอีกด้วย

ปัจจุบันอุตสาหกรรมมีบทบาทหลักต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ส่งผลให้มีความเห็นว่าเป็นหลายประเทศได้ดำเนินการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมอย่างกว้างขวาง ซึ่งถ้ามีการคำนึงถึงผลกระทบที่ตามมา ไม่ว่าจะเป็น มลพิษ มลภาวะ การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศน์ ที่ส่งผลต่อชุมชนโดยเฉพาะด้านสุขภาพ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น การสร้างกระบวนการสู่ความเป็นอุตสาหกรรมจะต้องไม่เป็นกระบวนการที่ทำลายหรือสร้างปัญหาให้กับคนในชุมชนสังคมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยรวมซึ่งเป็นไปตามแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืนนั่นเอง

2.3.4 การเปลี่ยนไปสู่ระเบียบบริหารแบบราชการ (Bureaucratization)

การเปลี่ยนแปลงไปสู่ระเบียบการบริหารแบบราชการเป็นหนึ่งในรูปแบบกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยกระบวนการนี้หมายถึงกระบวนการจัดระเบียบทางสังคมโดยใช้หลักของเหตุและผล เพื่อปรับปรุงให้สังคมมีระบบระเบียบมีการทำงานที่มีประสิทธิภาพ และตรงเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ การเปลี่ยนแปลงไปสู่ระเบียบบริหารระบบราชการมีความข้องเกี่ยวกับทฤษฎีการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย การเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมือง และการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงไปสู่ระเบียบการบริหารแบบราชการนี้เป็นกระบวนการของการต่อเนื่องการที่มีระเบียบการบริหารแบบราชการเกิดขึ้นนั้นเนื่องจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ส่งผลให้ต้องมีรูปแบบของการบริหารงานแบบติดต่องซึ่งแล้วเกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์หรือกฎหมายอย่างเป็นทางการและเป็นผล นอกจากนี้ยังต้องมีการจัดระเบียบการสังคมในองค์กรใหญ่ ๆ จำเป็นต้องมีการบริหารงานอย่างเหมาะสมเพื่อให้คุณภาพของงานออกมาอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ อย่างสำเร็จผล ในสังคมอุตสาหกรรมนั้นจะต้องมีกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระเบียบบริหารแบบราชการเพื่อที่

ให้การวางแผนต่าง ๆ ประสบความสำเร็จ โดยปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระเบียบบริหารราชการมีดังนี้

1. การเจริญเติบโตของขนาดการจัดระเบียบทางสังคมในองค์กรต่าง ๆ แต่จะไม่นับถ้าหากเป็นกลุ่มสังคมเล็ก ๆ เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อน แต่จะเริ่มมีการจัดระเบียบแบบราชการหากเป็นกลุ่มองค์กรขนาดใหญ่ เช่น มหาวิทยาลัย บริษัท ชุมชนขนาดใหญ่ โรงงานอุตสาหกรรม เพื่อให้เกิดการดำเนินงานไปอย่างเหมาะสม

2. การจัดระเบียบของสังคม เช่น กฎเกณฑ์และข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมตามแต่องค์กรนั้น ๆ

3. ความมีเหตุผลจะไม่เกิดขึ้นถ้าหากภายในองค์กรยังไม่มี การเปลี่ยนแปลงระบบค่านิยมบรรทัดฐานทางสังคม และระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้เป็นไปตามแนววิทยาศาสตร์ เนื่องจากการทำงานในองค์กรต่าง ๆ มีประชาชนเป็นจำนวนมากจึงมีความจำเป็นที่จะต้องให้ประชาชนมีแนวความคิดแบบวิทยาศาสตร์ เป็นการทำงานแบบมีส่วนร่วม การติดต่อสัมพันธ์จึงเป็นแบบไม่เป็นทางการ และมีความคิดแบบวิทยาศาสตร์เพื่อที่จะทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่มักจะประสบในประเทศที่กำลังพัฒนาทั่วไปคือระเบียบการบริหารแบบราชการมีลักษณะของความล่าช้า ปัญหาของการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง การทำงานไม่ประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ลักษณะดังกล่าวจะพบในหน่วยราชการมากกว่าหน่วยงานของเอกชน ทั้งนี้อาจจะกล่าวได้ว่า ปัจจัยต่าง ๆ ของการพัฒนาของการเปลี่ยนไปสู่ระบบบริหารแบบราชการยังไม่ได้เหมาะสมอย่างเต็มที่ จึงส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ส่วนในประเทศที่พัฒนาแล้วได้มีการพัฒนาระบบบริหารแบบราชการอย่างรัดกุมและมีประสิทธิภาพทำให้ปัญหาต่าง ๆ ลดน้อยลง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอาจสรุปได้ว่าลักษณะของกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นล้วนแล้วมีเหตุเกี่ยวเนื่องถึงกันและส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งสิ้น กระแสของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนต่าง ๆ ในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นเรื่องของกระแสนิยม ลักษณะทางสังคมของรูปแบบทางการเมืองที่ไม่มีความแน่นอนในสังคมไทย ปัจจุบันการเชื่อมโยงสื่อสารเครือข่ายทางสังคม เป็นต้น ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นและมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกับส่วนต่าง ๆ ที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองการปกครอง ที่ส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อชุมชนต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้องมีการปรับตัว เพื่อการดำรงอยู่และพัฒนาต่อไป ดังนั้นการศึกษาด้านการพัฒนาจึงไม่ควรมองแบบแยกส่วน แต่ควรมองงานด้านการพัฒนาที่มีลักษณะเชื่อมโยงแบบเป็นองค์รวมกระบวนการเปลี่ยนแปลงจะเป็นการสร้างกรอบในการมองการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ชัดเจน

2.3.5 ปัญหาที่เกิดขึ้นกับการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงในชุมชนและสังคมไทยนั้น ถึงแม้ว่าโดยทั่วไปแล้วจะเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อความเจริญก้าวหน้าหรือนำมาซึ่งการปรับปรุงแก้ไขปัญหาและป้องกันปัญหาได้มากมายหลากหลายประการ ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนี้ อย่างน้อยก็ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาสังคมไทยเกิดความก้าวหน้า ประเทศชาติได้หลุดพ้นจากการเป็นประเทศล้าหลังหรือด้อยพัฒนารวมถึงการก้าวไปสู่การเป็นประเทศกำลังพัฒนาซึ่งเป็นที่ยอมรับในสังคมโลกแล้วก็ตาม แต่ทว่ากระบวนการในการพัฒนาของชุมชนสังคมไทย เราจะพบว่ามีปัญหาอีกมากมายที่ได้ก่อตัวขึ้นมาทั้งที่รู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตามและส่งผลให้ต้องมีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อเนื่องอย่างไม่รู้จบ ปรัชญาเวสารัชช (2555: 296-297) ได้สรุปถึงมิติของปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงในชุมชนสังคมไทยดังนี้

ปัญหาการต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ความพยายามในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันแสดงออกในรูปของนโยบายสำคัญต่าง ๆ นั้น ไม่จำเป็นจะต้องได้รับความเห็นชอบสนับสนุนจากคนในสังคมทุกเรื่อง อันที่จริงหลาย ๆ เรื่องกลายเป็นเป้าหมายของการโจมตี โดยผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับทิศทางการดำเนินการของรัฐหรือถูกตั้งให้กลายเป็นประเด็นโต้แย้งทางการเมืองจนก่อให้เกิดปัญหาได้ตัวอย่างเช่น การพยายามสำรวจก๊าซธรรมชาติและสร้างท่อส่งก๊าซธรรมชาติผ่านบางพื้นที่ อาจนำไปสู่การต่อต้านของคนบางกลุ่มหรือกลายเป็นชนวนความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน

1. ปัญหาการต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ความพยายามในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันแสดงออกในรูปของนโยบายสำคัญต่าง ๆ นั้น ไม่จำเป็นจะต้องได้รับความเห็นชอบสนับสนุนจากคนในสังคมทุกเรื่อง อันที่จริงหลาย ๆ เรื่องกลายเป็นเป้าหมายของการโจมตี โดยผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับทิศทางการดำเนินการของรัฐหรือถูกตั้งให้กลายเป็นประเด็นโต้แย้งทางการเมืองจนก่อให้เกิดปัญหาได้ตัวอย่างเช่น การพยายามสำรวจก๊าซธรรมชาติและสร้างท่อส่งก๊าซธรรมชาติผ่านบางพื้นที่ อาจนำไปสู่การต่อต้านของคนบางกลุ่มหรือกลายเป็นชนวนความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน

2. ปัญหาด้านค่าใช้จ่ายที่ต้องมีในการสร้างความเปลี่ยนแปลง การดำเนินการให้เกิดการพัฒนาขึ้น จำเป็นต้องมีการลงทุนหรือต้องการใช้จ่ายทรัพยากรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรการเงิน วัสดุอุปกรณ์ เวลา แรงงาน ทุน เป็นต้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ จากการแสวงหา การบริหารจัดการหรือการใช้ทรัพยากร ค่าใช้จ่ายดังกล่าว ตัวอย่างเช่น การส่งเสริมการส่งออกสินค้าเกษตรหรือการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นฐาน ซึ่งใช้ทรัพยากรธรรมชาติ นำมาซึ่งการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม การลงทุนเร่งรัดการพัฒนาอุตสาหกรรม นำมาซึ่งการลงทุน

นำเข้าเครื่องจักรกลในการผลิตเป็นจำนวนมากหรือการจัดทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งมีค่าใช้จ่ายมาก นำมาซึ่งโอกาสในการทุจริตประพฤติมิชอบ เป็นต้น

3. ปัญหาอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงพัฒนาซึ่งประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ในเรื่องหนึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาอื่นที่ไม่คาดคิดมาก่อน ตัวอย่างเช่น การพัฒนาภาคอุตสาหกรรมมาซึ่งการโยกย้ายถิ่นฐานของคนชนบทเข้ามาทำงานทำในเมือง ก่อให้เกิดปัญหาชุมชนแออัด ความไม่เพียงพอในการให้บริการสังคม การกำเนิดของลัทธิวัตถุนิยมและปัญหามลภาวะ เป็นต้น ทำให้ต้องมีการแก้ไขปัญหาต่อไปอีกอย่างต่อเนื่อง

4. ปัญหาความไม่สมดุลของการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ก็ตาม ย่อมส่งผลกระทบต่อมิติด้านต่าง ๆ ของสังคมเสมอวิธีการเปลี่ยนแปลงที่ดีที่สุดก็คือการคาดคะเนถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ และมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดดุลยภาพหรือความสมดุลของการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือไม่ให้เกิดการพัฒนาที่เน้นหนักเพียงด้านใดด้านหนึ่งจนก่อให้เกิดความเสียหายต่อการพัฒนาด้านอื่น ๆ ที่จำเป็นตัวอย่างเช่น การพัฒนาวัตถุโดยไม่ใช้ความพยายามพัฒนาด้านจิตใจย่อมนำมาซึ่งสถานการณ์ความรุนแรง การเอารัดเอาเปรียบ ความเห็นแก่ตัวและการกอบโกยของคนบางกลุ่มในสังคม เป็นต้น ทั้งนี้เป็นเรื่องยากยิ่งที่สังคมใดจะสามารถพัฒนาระบบการเปลี่ยนแปลงที่สามารถรองรับหรือป้องกันปัญหาแทรกซ้อนอื่น ๆ ได้อย่างกลมกลืนหรือมีประสิทธิภาพได้อย่างแท้จริง

ดังที่ได้กล่าวแล้วในเบื้องต้นย่อมจะเห็นได้ชัดว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องปกติ การเปลี่ยนแปลงอาจเป็นไปเพื่อแก้ไขปัญหาหรือป้องกันปัญหา แต่การเปลี่ยนแปลงอาจนำมาซึ่งปัญหาอื่น ทั้งที่คาดคิดหรือไม่คาดคิดก็ได้ การดำเนินงานด้านการพัฒนาระดับชุมชน สังคมและประเทศชาติ จึงเป็นเรื่องของการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง สร้างการเปลี่ยนแปลง พร้อมกันนั้นก็ยังคงเป็นการแก้ไขปัญหาย่างต่อเนื่องไม่รู้จบ

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดินในเขตเมือง

การกำหนดแนวทางการใช้ที่ดินและรูปแบบของที่ดินในเขตพื้นที่เมืองนั้นมาจากนโยบายการใช้ที่ดินรูปแบบการใช้ที่ดินที่เหมาะสมนั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงเรื่องดังต่อไปนี้ (Goodman, 1968: 106-136)

1. รูปแบบการใช้ที่ดินของเมืองในปัจจุบัน ที่ตั้งของกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันของกิจกรรมเหล่านั้น ปัจจัยข้อนี้จะชี้ให้เห็นถึงแนวโน้ม ทิศทางการขยายตัว และรูปแบบการใช้ที่ดินในอนาคตของพื้นที่นั้น ๆ

2. แนวโน้มการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการขยายตัวของประชากรในเมืองในอนาคต เป็นแนวทางในการคาดการณ์การใช้ที่ดินในภายภาคหน้า

3. ลักษณะการใช้ที่ดินของเมืองในอนาคตนั้นจะต้องขึ้นอยู่กับ 1) วัตถุประสงค์ของการวางแผนที่จะสอดคล้องกับแผนพัฒนาระดับชาติ ระดับภาค หรือแผนพัฒนาพื้นที่ชนบทที่อยู่โดยรอบ 2) ข้อจำกัดต่าง ๆ ในด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาการขยายตัวของเมือง 3) ระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ ซึ่งนักผังเมืองจะเป็นผู้กำหนดโดยจะพิจารณาจากความสัมพันธ์จากความเป็นไปได้ทางด้านงบประมาณการพัฒนาเมืองท้องถิ่นนั้น ๆ

การศึกษาเรื่องการใช้ที่ดินจำเป็นต้องมีข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับลักษณะที่ดิน และกิจกรรมบนที่ดินบริเวณที่จะวางผังข้อมูลเหล่านั้นจะใช้ในการวิเคราะห์รูปแบบการใช้ที่ดินที่ผ่านมาในอดีต และกรอบกำหนดผังการใช้ประโยชน์ที่ดินระยะยาว ที่ประกอบไปด้วยลักษณะ คุณภาพ และรูปแบบของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สำหรับกิจกรรมของประชาชนและองค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่วางผังการใช้ที่ดิน

การจะอธิบายเรื่องการใช้ที่ดินในเขตเมืองนั้นเพื่อให้เข้าใจต่อความเข้าใจผู้วิจัยจึงขออธิบายในเรื่องแบบจำลองทฤษฎีการใช้ที่ดินในเขตเมือง (Model of Urban Land Use) โดยแบบจำลองเหล่านี้ได้ถูกสร้างขึ้นมาจากนักวิชาการด้านผังเมืองที่ทำการศึกษาค้นคว้าร่วมกับนักสังคมศาสตร์ เพื่อเป็นแนวทางที่ใช้ในการศึกษาโครงสร้างในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อศึกษาถึงปรากฏการณ์ของเมือง การขยายตัวของเมืองแบบจำลองการใช้ที่ดินในเขตเมืองที่ใช้กันอย่างแพร่หลายนั้นมีด้วยกัน 3 ทฤษฎี ได้แก่ 1) ทฤษฎีวงแหวนร่วม (The Concentric Theory) 2) ทฤษฎีรูปปลี (The Sector Theory) 3) ทฤษฎีหลายศูนย์กลาง (The Multiple Nuclei Theory)

เมื่อเกิดการรวมตัวของสังคมก็ย่อมรวมพัฒนากลายเป็นเมือง เมืองเองย่อมมีการเติบโตขยายออกไปเหมือนกับสิ่งมีชีวิตที่มีการเจริญเติบโต การเพิ่มขึ้นของประชากรเมืองก็ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน การพัฒนาพื้นที่ของเมืองในการจัดรูปแบบการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสมหรือถูกชะเลย พัฒนาเป็นความซับซ้อนของการใช้ที่ดินในเมืองแต่ละเมืองที่มีสภาพแวดล้อมแตกต่างกันออกไป ประวัติความเป็นมา การพัฒนาของตัวเมือง กิจกรรมต่าง ๆ ก็มีความแตกต่างกันออกไปไม่ซ้ำกันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของเมืองนั้น ๆ ทั้งหมดจะแสดงออกมาผ่านเป็นโครงสร้างทางกายภาพของเมือง (Physical Structure) หรือการใช้ที่ดิน (Land Use) ที่เห็นได้ผ่านอาคารบ้านเรือน ถนนหนทาง ร้านค้าต่าง ๆ อย่างไรก็ตามแม้ว่าเมือง ๆ หนึ่งจะมีลักษณะเด่นเฉพาะของตนแต่ละองค์ประกอบพื้นฐานกว้าง ๆ ภายในเมืองนั้นก็มีความเหมือนกันโดยสามารถอธิบายได้ผ่านทฤษฎีทั้ง 3 ดังต่อไปนี้

2.4.1 ทฤษฎีวงแหวนร่วม (The Concentric Theory)

ต้นแบบของทฤษฎีวงแหวนร่วมนั้นได้มาจากลักษณะการใช้ที่ดินของเมืองในประเทศสหรัฐอเมริกาในช่วงปี ค.ศ. 1920 จากการขยายตัวของเมืองการใช้ที่ดินยังคงรูปแบบเดิม แต่มีการขยายขอบเขตของการใช้ที่ดินออกไปครอบคลุมพื้นที่รอบข้าง ผู้นำเสนอทฤษฎีนี้คือ เออร์เนสต์ ดับเบิลยู เบอร์กัส (Ernest W. Burgess) นักสังคมวิทยาเมือง ได้สังเกตความเจริญและการขยายตัวของเมืองชิคาโก และพบว่าการใช้ที่ดินภายในเมืองมีการจัดตัวเองอยู่ในรูปโซนที่เรียงซ้อนกันตามอายุ และลักษณะการใช้ที่ดินแต่ละโซนที่เรียงซ้อนกัน เริ่มจากจุดศูนย์กลางเมืองเรียงซ้อนกันออกมาเป็นรูปแบบของวงแหวนประกอบด้วยย่านต่าง ๆ คือ

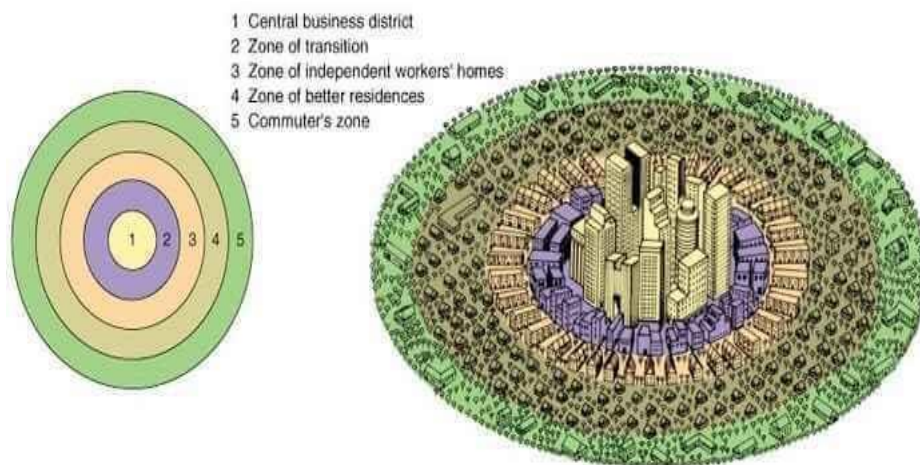
บริเวณ 1 ย่านใจกลางเมือง (Central Business District: CBD) เป็นศูนย์กลางของเมืองในด้านการคมนาคม การค้า และสังคม ใจกลางของเมืองคือย่านขายปลีกที่เต็มไปด้วยร้านค้า ห้างสรรพสินค้า สำนักงานต่าง ๆ ธนาคาร และที่ตั้งของสถานที่สำคัญทั้งในด้านการดำเนินธุรกิจและราชการ กรณีที่เมืองมีขนาดเล็ก การใช้ที่ดินในพื้นที่นี้อาจมีการปะปนกันไปส่วนในกรณีเมืองใหญ่ กิจกรรมเหล่านี้จะปรากฏอยู่เป็นย่าน ๆ ไปเช่น ย่านห้างสรรพสินค้า ย่านธุรกิจ ย่านการเงินการธนาคาร สถานีขนส่ง เป็นต้น

บริเวณที่ 2 เขตการเปลี่ยนแปลง (Zone in Transition) เขตนี้เป็นเขตที่ติดต่อมาจากเขตใจกลางเมืองเป็นย่านการขายส่ง (Wholesale District) ซึ่งเป็นบริเวณโกดังเก็บสินค้า บ้างปะปนไปด้วยย่านอุตสาหกรรมเบา (Light Industries) ซึ่งจะอยู่รอบ ๆ ย่านใจกลางเมืองที่ยึดเอาความได้เปรียบในเรื่องของตลาด ในอดีตพื้นที่นี้จะเป็นที่อยู่อาศัยของผู้ที่มีฐานะดีมาก่อน จากการขยายตัวของเมืองจำนวนประชากรที่หลั่งไหลเข้ามาในเองส่งผลให้เกิดการขยายตัวของเมืองด้วยการย้ายเข้ามาสู่เมือง ส่งผลให้ผู้อยู่อาศัยในย่านนี้ย้ายถิ่นฐานไปบริเวณชานเมือง ผู้ที่เข้ามาใหม่จึงมักเป็นผู้ที่มีรายได้ไม่มากนักและพัฒนากลายเป็นเขตชุมชนแออัด มีห้องเช่า บ้านเช่า ร้านค้าต่าง ๆ ให้บริการแก่ประชาชนอย่างแน่นหนาโรงงานอุตสาหกรรมเบาที่อยู่บริเวณนี้จึงสามารถว่าจ้างแรงงานในราคาถูก

บริเวณที่ 3 เขตอาศัยของแรงงานหรือผู้ที่มีรายได้น้อย (Zone of Workingmen's Home) ย่านนี้เป็นย่านที่อยู่อาศัยของแรงงาน ชนชั้นกรรมกรหรือผู้ที่มีรายได้น้อยซึ่งเป็นแรงงานจากโรงงานอุตสาหกรรมที่มีรายได้น้อย ต้องประหยัดเรื่องค่าใช้จ่ายจำเป็นต้องอาศัยใกล้กับเขตโรงงานเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง

บริเวณที่ 4 เขตที่อยู่อาศัยชั้นดี (Zone of Better Residence) บริเวณนี้จะเป็นบริเวณที่ถัดมาจากบริเวณที่ 3 พื้นที่นี้มักจะเป็นที่อยู่อาศัยของผู้ที่มีรายได้ปานกลางเป็นส่วนมาก มักมีการประกอบอาชีพค้าขายหรือธุรกิจต่าง ๆ มีร้านค้าขนาดเล็กเพื่อขายสินค้าตามความต้องการแก่ประชาชนผู้อยู่อาศัยบ้างประปราย

บริเวณที่ 5 เขตสัญจรหรือพื้นที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้สูง (Commuter's Zone) เป็นบริเวณเดินทางเข้าออกเมืองมักอยู่นอกเมืองตามเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ เพื่อสะดวกในการเดินทางเข้าออกเมืองเพื่อเข้าไปทำงานภายในเมืองด้วยรถส่วนตัวหรือขนส่งสาธารณะ มักมีการอาศัยรวมกลุ่มเป็นย่านอยู่อาศัยเล็ก ๆ ผู้อยู่อาศัยในบริเวณนี้มักเป็นผู้ที่มีรายได้ปานกลางก่อนไปทางสูงและรายได้สูง บริเวณนี้เป็นวงแหวนรอบนอกที่อยู่ห่างไกลจากจุดศูนย์กลางมากที่สุด

ภาพที่ 2 แบบจำลองทฤษฎีการใช้ที่ดินภายในเมืองทฤษฎีวงแหวนร่วม (The Concentric Theory)
ที่มา: Planningtank (2020a)

2.4.2 ทฤษฎีรูปปลี (Radial Sectors Theory)

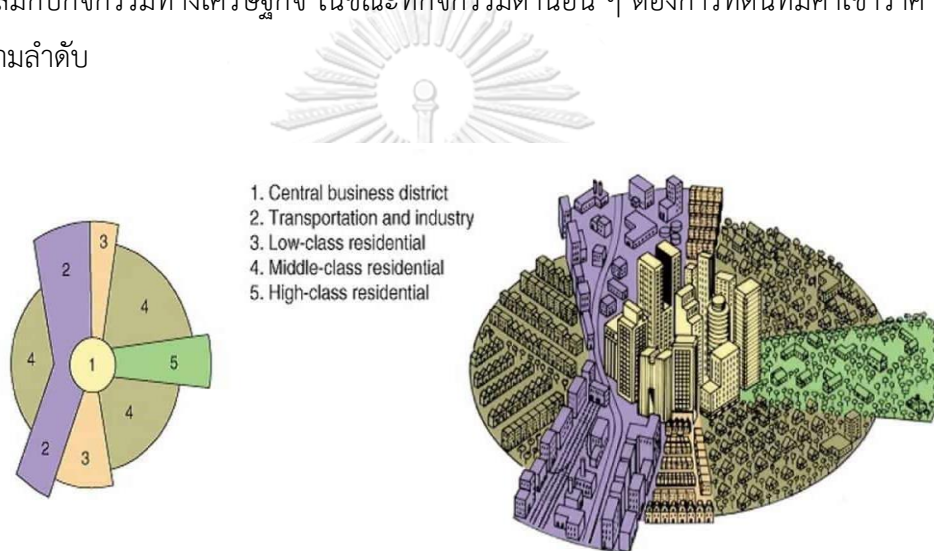
โฮเมอร์ ฮอยต์ (Homer Hoyt) ได้นำเสนอทฤษฎีรูปปลีนี้โดยปรับปรุงมาจากทฤษฎีวงแหวนร่วมของ เออร์เนสต์ ดับเบิลยู เบอร์กัส (Ernest W. Burgess) ได้อธิบายว่าการขยายตัวของเขตการใช้ที่ดินประเภทต่าง ๆ ของเมืองนั้นไม่อาจขยายตัวเป็นรูปวงแหวนได้เสมอไป ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะทางกายภาพของเมืองมีอิทธิพลต่อการกำหนดประเภทการใช้ที่ดินของเมือง เมืองจึงขยายตัวออกไปในรูปแบบของสัดส่วนไปการใช้ที่ดินเพื่ออยู่อาศัยในทฤษฎีนี้ได้กล่าวถึงบริเวณที่อยู่อาศัยที่มีค่าเช่าราคาสูงโดยจัดแบ่งออกเป็น 4 ส่วนดังนี้

1. บริเวณที่อยู่อาศัยที่มีค่าเช่าราคาสูง จะเริ่มการขยายตัวจากบริเวณใกล้ ๆ ศูนย์กลางธุรกิจการค้าหรือเขตพาณิชยกรรมไปตามเส้นทางรถไฟ ทางรถยนต์
2. แลบที่ดินที่มีราคาเช่าสูงจะขยายไปตามแนวบริเวณที่เป็นเนินน้ำมีสภาพแวดล้อมที่ดี ถูกใช้เป็นที่อยู่อาศัยของผู้ที่มีฐานะ

3. แล่งที่ดินที่มีราคาเช่าสูงจะขยายไปบริเวณที่มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วมากที่สุด

4. แล่งที่ดินที่มีราคาเช่าสูงจะขยายไปยังบริเวณที่เป็นที่ว่างเปล่าเสมอ มักหลีกเลี่ยงบริเวณที่เป็นที่อยู่อาศัยของผู้ที่มีรายได้น้อยที่มีการตั้งถิ่นฐานก่อนแล้ว

ทฤษฎีรูปปลีมนี้แสดงให้เห็นถึงการขยายตัวของการใช้ที่ดินตามเส้นทางคมนาคม เมื่อเมืองขยายตัวย่านการค้าก็จะขยายตัวตามไปด้วยเสมอ ๆ ลักษณะการขยายตัวจะเป็นไปตามแนวถนนสายหลักของเมือง โดยขยายต่อเนื่องจากศูนย์กลางธุรกิจการค้าของเมืองออกไป และการใช้ที่ดินที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันได้จะขยายตัวไปในทิศทางที่แตกต่างกันออกไป บริเวณที่มีค่าเช่าสูงมักจะเป็นทำเลที่เหมาะสมกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ในขณะที่กิจกรรมด้านอื่น ๆ ต้องการที่ดินที่มีค่าเช่าราคาลดหลั่นลงไปตามลำดับ

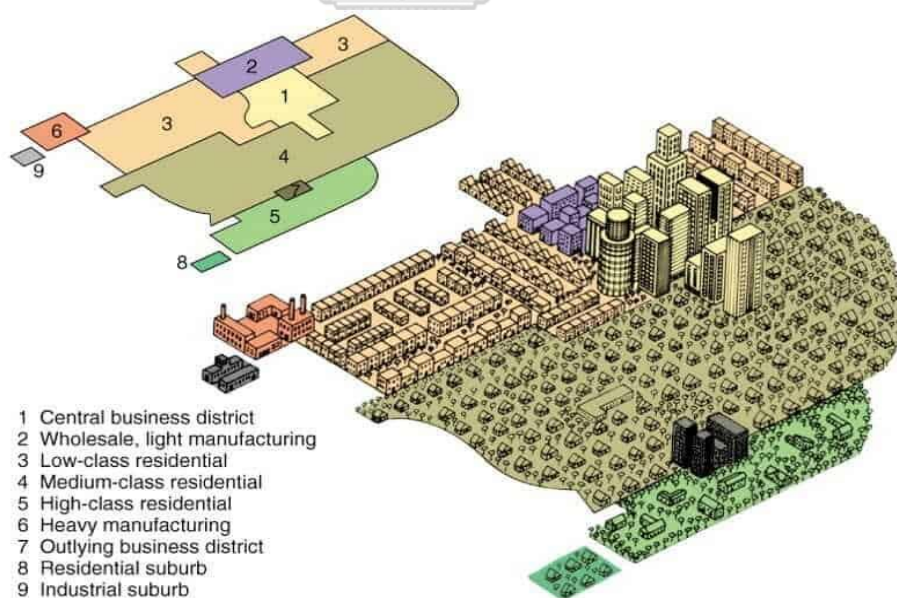
ภาพที่ 3 แบบจำลองทฤษฎีการใช้ที่ดินภายในเมืองทฤษฎีรูปปลีมนั้น (The Radial Sectors Theory)
ที่มา: Plannintank (2020b)

2.4.3 ทฤษฎีหลายศูนย์กลาง (The Multiple Nuclei Theory)

ทฤษฎีนี้เกี่ยวกับการใช้ที่ดินภายในเมืองและการขยายตัวของเมืองที่มีจุดศูนย์กลางเมืองหลายแห่ง มีการคำนึงถึงความซับซ้อนของเมืองเพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นจริงและเหมาะสมกับเมืองทฤษฎีนี้ว่า 2 ทฤษฎีข้างต้นมารวมเข้าด้วยกันแล้วเพิ่มส่วนประกอบอื่น ๆ เข้าไปโดยได้มีการอธิบายรูปแบบการใช้ที่ดินของเมืองที่มีหลายศูนย์กลาง จำนวนศูนย์กลางจะเพิ่มมากขึ้นตามขนาดของเมืองซึ่งศูนย์กลางย่อยของเมืองนั้นมักจะเกิดอยู่ใกล้เคียงกับบริเวณที่อยู่อาศัยของชนชั้นกลางและชนชั้นสูง ศูนย์กลางย่อยที่เกิดขึ้นใหม่นั้นมักจะการใช้ที่ดินประเภทอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกิดขึ้นตามกันมาเนื่องจากแนวคิดพื้นฐาน 4 ประการคือ

1. กิจกรรมบางอย่างต้องการความสะดวกเฉพาะอย่าง เช่น บริเวณพาณิชยกรรมหรือย่านการค้าจะต้องอยู่ตำแหน่งที่มีการเข้าถึงได้สะดวกที่สุด ที่อยู่อาศัยต้องการที่ว่างที่มีสภาพแวดล้อมเหมาะแก่การอยู่อาศัย กิจกรรมการค้าต้องอยู่ในพื้นที่ที่มีผู้คนอาศัยจำนวนมาก เป็นต้น
2. กิจกรรมบางประเภทที่มีความคล้ายคลึงมักจะอยู่รวมกันเพื่อย่านเดียวกัน เพื่อเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันใช้ประโยชน์ร่วมกัน เพื่อให้ส่งผลกำไรทางเศรษฐกิจสูงสุด
3. กิจกรรมบางอย่างไม่ควรอยู่ใกล้กันเพราะอาจส่งผลเสียต่อกัน เช่น โรงงานอุตสาหกรรมควรอยู่ให้ห่างจากที่อยู่อาศัย สถานบันเทิงควรอยู่ให้ห่างจากสถานที่ราชการ เป็นต้น
4. กิจกรรมบางอย่างไม่อาจดำรงอยู่ได้หากมีภาระค่าใช้จ่ายเรื่องที่เช่าในอัตราที่สูงเกินไป

ทฤษฎีหลายศูนย์กลางที่ได้กล่าวมาสามารถแสดงให้เห็นถึงการกระจายตัวของศูนย์กลางย่อยในกรุงเทพมหานครที่เรียกว่ามีการพัฒนาการขยายตัวแบบเมืองโตเดี่ยว (Primate City) เนื่องจากศูนย์กลางความเจริญในด้านต่าง ๆ มากกระจุกตัวอยู่ที่กรุงเทพมหานครไม่ว่าจะเรื่องการคมนาคม ศูนย์กลางด้านพาณิชยกรรม การพัฒนาด้านสาธารณูปโภคที่กรุงเทพมหานครมีความเจริญมากกว่าเมืองอื่น ๆ อย่างมากมายการพัฒนาเมืองของกรุงเทพมหานครนี้สามารถชี้ให้เห็นถึงทิศทางการขยายตัวของเมืองได้

ภาพที่ 4 แบบจำลองทฤษฎีการใช้ที่ดินภายในเมืองหลายศูนย์กลาง (The Multiple Nuclei Theory)

ที่มา: Planningtank (2020c)

2.4.4 กระบวนการการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย

ที่อยู่อาศัยภายในเมืองมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยย่อมมีผลกระทบต่อที่ตามมาบริเวณที่อยู่อาศัยเก่าและที่อยู่อาศัยใหม่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาทางด้านกายภาพ ถนนหนทาง ระบบขนส่งมวลชน สภาพสังคม ความหนาแน่นของประชากร รวมถึงความต้องการใช้ที่ดินที่เปลี่ยนแปลงไป การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยย่อมมีประโยชน์ต่อการประเมินผลการตัดสินใจของบุคคล และของส่วนรวมไปในตัว การศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยทำให้เข้าใจถึงพฤติกรรมของประชาชนในพื้นที่ อันเป็นการย้ายที่อยู่อาศัยของคนกลุ่มหนึ่ง ที่อาจส่งผลกระทบต่อคนอีกกลุ่มได้ ไม่ว่าจะเป็นการย้ายเข้าหรือการย้ายออกย่อมส่งผลกระทบต่อตามมาทั้งสิ้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมในท้องถิ่น และการเปลี่ยนแปลงของเมืองอีกด้วย

2.4.5 ประเภทที่อยู่อาศัย

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2543) ได้จัดทำสำมะโนประชากรเคหะปี พ.ศ. 2543 ให้ความหมายของประเภทที่อยู่อาศัยไว้ว่า ลักษณะของสถานที่ที่ครัวเรือนหนึ่ง ๆ ใช้เป็นที่อยู่อาศัย โดยสามารถจำแนกประเภทที่อยู่อาศัยได้เป็น 8 ประเภทได้แก่

1. **บ้านโดด** หมายถึง บ้านที่ปลูกอยู่หลังเดียวโดด ๆ พร้อมทั้งเรือนครัว โรงรถ เรือนคนใช้ด้วยถ้ามีและเป็นที่อยู่อาศัยของบุคคลในครัวเรือนเดียวกัน หรือบ้านที่ปลูกอยู่หลายหลังภายในบริเวณรั้วเดียวกัน และเป็นที่อยู่อาศัยของบุคคลภายในครัวเรือนเดียวกัน เรือนทรงไทยที่ประกอบด้วยเรือนหลายหลังเชื่อมต่อกันด้วยชาน และเป็นที่อยู่อาศัยของครัวเรือนเดียวกัน หรือหากเรือนแต่ละหลังนั้นเป็นที่อยู่อาศัยของแต่ละครัวเรือน ก็ถือว่าเป็นบ้านโดดเช่นเดียวกัน เรือนแพซึ่งปลูกอยู่ในน้ำ ถ้ามีลักษณะเช่นเดียวกับบ้านโดด ก็นับว่าเป็นบ้านโดดด้วย กรณีบ้านเปิดโล่ง เป็นที่อาศัยของครัวเรือนหลายครัวเรือน การพิจารณาประเภทที่อยู่อาศัยของครัวเรือน ให้ครัวเรือนประธาน บ้านทึบ บ้านโดด และครัวเรือนอื่น บ้านทึบ ประเภทอื่น ๆ

2. **ทาวน์เฮาส์ (รวมบ้านแฝดด้วย)** หมายถึง ตึกที่ปลูกติดต่อกันตั้งแต่ 2 หน่วยขึ้นไป โดยมีฝาร่วมกันด้านหนึ่งหรือสองด้านขึ้นไป อาจเป็นชั้นเดียวหรือหลายชั้นก็ได้ ตัวตึกอยู่ลึกเข้ามาจากริมถนนมีบริเวณที่ว่างหน้าบ้านอาจใช้เป็นที่จอดรถหรือทำประโยชน์อย่างอื่น

3. **ห้องชุด** หมายถึง กลุ่มห้องอันเป็นส่วนหนึ่งของอาคาร ซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยของครัวเรือน โดยกลุ่มห้องนี้ต้องมีห้องครัว ห้องน้ำ ตลอดจนทางเข้าออกห้องชุดเป็นของตนเอง เช่นอพาร์ทเมนท์ แฟลต คอนโดมิเนียม แมนชั่น คอนโดเทล ฯลฯ

4. **ตึกแถว ห้องแถว เรือนแถว** หมายถึง ตึก หรือห้อง หรือเรือนที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยของครัวเรือน ปลูกติดต่อกันตั้งแต่ 2 หน่วยขึ้นไป เรียงติดกันเป็นแถว โดยมีฝาร่วมกันด้านหนึ่ง

หรือสองด้านขึ้นไป อาจจะเป็นชั้นเดียวหรือหลายชั้นก็ได้ ทั้งนี้รวมถึงเรือนแพแถวสำหรับคนงานกรมชลประทานด้วย

5. ห้องภายในบ้าน หมายถึง ห้องหนึ่งหรือหลายห้องที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยของครัวเรือนหนึ่งๆ ในบ้าน 1 หลัง ซึ่งมีครัวเรือนอาศัยอยู่มากกว่าหนึ่งครัวเรือน โดยมีห้องครัว ห้องน้ำ หรือทางเข้าออกสู่ที่อยู่อาศัยนั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทุกอย่างร่วมกับครัวเรือนอื่นที่อยู่ภายในบ้านนั้น ทั้งนี้รวมถึงห้องที่อยู่ภายในอาคารซึ่งต้องใช้ห้องน้ำ ห้องครัว หรือทางเข้าออกสู่ที่อยู่อาศัยร่วมกับห้องอื่นที่อยู่ภายในอาคารเดียวกันด้วย ถ้าในบ้านใดตานั้นมีครัวเรือนประธาน คือ ครัวเรือนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ส่วนใหญ่ของบ้านกับครัวเรือนอื่นที่อยู่เพียงส่วนหนึ่งของบ้าน ให้ถือว่าที่อยู่อาศัยของครัวเรือนประธานนั้นเป็นบ้านโดด และที่อยู่อาศัยของครัวเรือนอื่น ๆ เป็นห้องภายในบ้าน โดยไม่คำนึงว่าครัวเรือนใดจะเป็นเจ้าของหรือผู้เช่า

6. ที่อยู่อาศัยในสำนักงานหรืออาคาร หมายถึง ห้องหนึ่งหรือหลายห้องในส่วนหนึ่งของอาคารหรือสำนักงาน หรือโกดังเก็บของ ซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยของครัวเรือน เช่น ห้องพักอาศัยของยามในสำนักงาน โรงเก็บไม้ที่คนงานใช้เป็นที่อยู่อาศัย

7. เรือ แพ รถ หมายถึง เรือ แพ หรือรถที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยของครัวเรือน

8. ที่อยู่อาศัยส่วนบุคคลประเภทอื่น ๆ หมายถึง ที่อยู่อาศัยของครัวเรือนที่ไม่อาจจำแนกเข้าอยู่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งข้างต้นได้ เช่น ถ้า ใต้สะพาน และบ้านที่คนงานก่อสร้างอาศัยอยู่ชั่วคราว

นอกจากที่อยู่อาศัยทั้ง 8 ประเภทข้างต้นแล้วนั้นยังสามารถจำแนกที่อยู่อาศัยเป็นลักษณะของที่อยู่อาศัยได้ตามวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่ สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2543) จากการจัดทำสำมะโนประชากรและเคหะปี พ.ศ. 2543 ได้แยกออกเป็น 5 ประเภทคือ

1. ตึก หมายถึง สิ่งปลูกสร้างซึ่งใช้คอนกรีต คอนกรีตบล็อก คอนกรีตอัดแผ่น อิฐฉาบปูน หรืออิฐไม่ได้ฉาบปูน

2. ครึ่งตึกครึ่งไม้ หมายถึง บ้านชั้นล่างเป็นอิฐฉาบปูน หรือคอนกรีต ส่วนชั้นบนเป็นไม้ หรือส่วนหนึ่งเป็นตึกอีกส่วนหนึ่งเป็นไม้ ในสัดส่วนที่เท่าเทียมกัน รวมทั้งบ้านที่ข้างล่างเป็นตึกข้างบนใช้ฝาเซลโลกรีต

3. ใช้วัสดุถาวรเป็นส่วนใหญ่ หมายถึง บ้านที่ใช้วัสดุถาวรในการก่อสร้างเป็นส่วนใหญ่ วัสดุถาวร ได้แก่ ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สัก ไม้ยาง ไม้เต็ง ไม้ตะแบก ไม้แดง เป็นต้น และคอนกรีต คอนกรีตบล็อก คอนกรีตอัดแผ่น สังกะสี อิฐทนไฟ คำว่า “ส่วนใหญ่” ในที่นี้ให้พิจารณาจากส่วนประกอบของบ้านที่สำคัญ 5 อย่าง คือ เสา พื้น เครื่องบน ฝา และหลังคา ถ้าหากใน 5 อย่างนี้เป็นวัสดุถาวรเกินครึ่ง ให้ถือว่าเป็นส่วนใหญ่ ตัวอย่างเช่น บ้านหลังหนึ่งมี เสา พื้น และเครื่องบน เป็น

ไม้เนื้อแข็ง แต่ฝาเป็นไม้ไผ่ หลังคามุงจาก ให้ถือว่าบ้านหลังนี้มีลักษณะของที่อยู่อาศัยเป็น “ใช้วัสดุถาวรเป็นส่วนใหญ่”

4. ใช้วัสดุไม่ถาวรในท้องถิ่น หมายถึง บ้านที่ใช้วัสดุไม่ถาวรในการก่อสร้างทั้งหมด หรือ ส่วนใหญ่ วัสดุไม่ถาวร ได้แก่ วัสดุที่หาได้ตามท้องถิ่น เช่น แฝก ใบตองตึง ไม้ไผ่ ไม้รวก เป็นต้น ตัวอย่างเช่น บ้านหลังหนึ่งมีเสาและเครื่องบนเป็นไม้เนื้อแข็ง มีฝาและพื้นเป็นไม้ไผ่ หลังคามุงจาก ให้ถือว่า บ้านหลังนี้มีลักษณะของที่อยู่อาศัยเป็น “ใช้วัสดุไม่ถาวรในท้องถิ่น”

5. ใช้วัสดุซึ่งใช้ประโยชน์อย่างอื่นมาแล้วและอยู่ในสภาพผุพัง เช่น เศษไม้ สังกะสี ใช้แล้ว ฯลฯ มาปะติดปะต่อกันเป็นบ้าน

ข้อสังเกตการแยกลักษณะที่อยู่อาศัย

1. กรณีที่อยู่อาศัยของครัวเรือนเป็นบ้านโดดหลายหลัง การพิจารณาลักษณะของที่อยู่อาศัย ให้พิจารณาจากบ้านหลังที่หัวหน้าครัวเรือนอาศัยอยู่

2. กรณีที่อยู่อาศัยเป็นบ้านโดดหลังเดียว แต่เป็นที่อยู่อาศัยของครัวเรือนหลายครัวเรือนให้พิจารณาลักษณะของที่อยู่อาศัยทั้งบ้านเหมือนกันทุกครัวเรือน

2.4.6 การโยกย้ายของที่อยู่อาศัย

การย้ายที่อยู่อาศัยเป็นการตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลงจากการอยู่อาศัยในที่เดิมไปสู่สถานที่แห่งใหม่อาจเกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดการตัดสินใจในการย้ายที่อยู่อาศัยนี้ เป็นการตัดสินใจส่วนบุคคล หรือจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่ส่งผลให้เกิดการตัดสินใจในการย้ายที่อยู่อาศัยจากสถานที่เดิมไปยังที่อยู่อาศัยใหม่ การเลือกที่อยู่อาศัยใหม่นั้นมักจะมีปัจจัยมาจาก การย้ายที่อยู่อาศัยแบบถูกบังคับ (Forced Moves) และการย้ายที่อยู่อาศัยแบบสมัครใจ (Voluntary Moves)

1. ความจำเป็นต้องย้ายออกจากที่อยู่อาศัยเก่าด้วยสาเหตุจำเป็น เช่น ไม่สามารถรับภาระเรื่องค่าเช่าที่เพิ่มสูงขึ้น ถูกเวียนคินที่ดินจากภาครัฐหรือเจ้าของที่

2. เกิดจากความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนสถานะทางสังคม เช่น การแต่งงาน การหย่าร้าง การโยกย้ายที่ทำงาน

3. ความต้องการในเรื่องที่อยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงไปเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมบางสิ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงไป เช่น ครอบครัวกลายเป็นครอบครัวขนาดใหญ่พื้นที่อยู่อาศัยเดิมไม่เพียงพอต่อจำนวนประชากรในครอบครัว

4. ที่อยู่อาศัยใหม่เป็นแรงดึงดูดให้เกิดการตัดสินใจย้ายที่อยู่อาศัย เช่น ที่อยู่อาศัยเดิมเกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพทำให้กลายเป็นชุมชนแออัด ที่อยู่อาศัยใหม่ที่อยู่ชานเมืองออกไปเป็นปัจจัยที่ดึงดูดประกอบการตัดสินใจในการย้ายไปยังที่อยู่อาศัยใหม่ เป็นต้น

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวทางการใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชย์กรรมเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร โดย ทิพย์สุคนธ์ สุปิน (2547) ให้ข้อมูลไว้ว่า เขตสัมพันธวงศ์ เป็นเขตที่มีขนาดเล็กที่สุดในกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 3 แขวง ได้แก่ แขวงสัมพันธวงศ์ แขวงจักรวรรดิ และแขวงตลาดน้อย เขตสัมพันธวงศ์นี้เป็นเขตที่มีความสำคัญอย่างมากของกรุงเทพมหานครเพราะเป็นย่านพาณิชย์กรรมที่มีประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการควบคู่มาับกรุงรัตนโกสินทร์ มีเอกลักษณ์ทางด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม สถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และเป็นศูนย์กลางทางการค้าตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้จะเป็นพื้นที่พาณิชย์กรรมที่สำคัญแล้วยังคงเป็นที่อยู่อาศัยของชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยที่สำคัญ และยังคงเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยอีกด้วย

จากการเป็นชุมชนชาวจีนมาตั้งแต่อดีต กิจกรรมทางการค้าในพื้นที่จึงหนาแน่นตามไปด้วยอีกทั้งยังเป็นสถานที่รับส่งสินค้าจากต่างประเทศ และเป็นจุดเริ่มต้นการค้าขายของกรุงเทพมหานครสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันก็ยังคงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากคนไทยและต่างประเทศเป็นที่รู้จักกันดีในชื่อ เอวราช หรือไฮนาทาวด์ประเทศไทย กิจกรรมส่วนใหญ่ในพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์จึงเกี่ยวข้องกับธุรกิจการค้า การเงินการธนาคาร มีการหมุนเวียนของเศรษฐกิจในระดับสูงการเปลี่ยนแปลงและการเจริญเติบโตของกิจกรรมการค้าจากอดีตถึงปัจจุบันส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน อาคารสถานที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงประโยชน์การใช้สอยไปตามด้วยเช่นกันส่งผลให้มีการใช้พื้นที่อย่างหนาแน่น กิจกรรมการค้าที่พัฒนาและเติบโตส่งผลให้เกิดผลกระทบตามมาหลากหลายประการไม่ว่าจะเป็น ความสกปรก ความแออัดของพื้นที่ ความไม่เป็นระเบียบของอาคารบ้านเรือนและร้านค้าต่าง ๆ การใช้ที่ดินที่ไม่ได้มีการวางแผนอย่างดีเนื่องจากการพัฒนาของเมืองที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว อาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัยไม่ได้รับการดูแลอย่างถูกต้องจนเกิดการเสื่อมสภาพเก่าแก่ทรุดโทรม จึงเกิดการวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชย์กรรม เพื่อเป็นการดำเนินการวางแผนการใช้ที่ดินเป็นแนวทางเพื่อให้กิจกรรมที่อยู่ในพื้นที่ยังสามารถดำเนินต่อไปได้ และรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชุมชนไว้

งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงการใช้ที่ดินเขตสัมพันธวงศ์ ซึ่งเป็นเขตที่มีความพิเศษในด้านการค้าด้านพาณิชย์กรรม มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวจากการที่เป็นย่านการค้าเก่าแก่ของกรุงเทพมหานครและเป็นที่อยู่อาศัยของคนไทยเชื้อสายจีนมาตั้งแต่อดีตกาล แต่จากการพัฒนาของเมืองอย่างรวดเร็วและการวางแผนการใช้ที่ดินที่หละหลวมไม่รัดกุมส่งผลให้เกิดปัญหาความหนาแน่นของการใช้ที่ดินในพื้นที่ขึ้น และเกิดปัญหาทรุดโทรมจากการพัฒนาที่ไม่เป็นระเบียบซึ่งปัญหาในเขตสัมพันธวงศ์สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ด้านคือ ปัญหาด้านกายภาพ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ และปัญหาด้านสังคม ที่เด่นชัดที่สุดคือ

ปัญหาความแออัด ความไม่เป็นระเบียบของพื้นที่ ที่พักอาศัยไม่เหมาะแก่การอยู่อาศัย งานวิจัยนี้จึงศึกษาเพื่อองค์เอกลักษณ์ของชุมชน ย่านการค้าแห่งนี้ให้มีกิจกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ พัฒนากิจกรรมทางการค้าให้มีความทันสมัยปรับตัวตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป และแนวความคิดการวางแผนการใช้ที่ดินในอนาคตของเขตสัมพันธวงศ์แห่งนี้ เพื่อให้ยังดำรงซึ่งอัตลักษณ์ประจำท้องถิ่นที่เป็นประวัติศาสตร์คู่บ้านคู่เมืองให้อยู่สืบต่อไปได้

การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยบนเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โดย กนกพร วิวัฒนาการ (2543) ให้ข้อมูลไว้ว่าผู้อยู่อาศัยในเกาะเกร็ด ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป บางส่วนก็ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประชากรส่วนหนึ่งเป็นชาวมอญ มีวัดปรมัยยิกาวาส เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเกาะเกร็ดแต่ภายหลังจากปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา พื้นที่ใกล้เคียงเกาะเกร็ด มีการพัฒนาเป็นนิคมอุตสาหกรรมขึ้น เกิดแหล่งงานต่าง ๆ มากมาย ส่งผลให้เกิดความหนาแน่นของประชากรเพิ่มมากขึ้นบางส่วนมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เกาะเกร็ดก็มี อีกทั้งในปี พ.ศ. 2540 - 2542 เกาะเกร็ดได้รับเลือกให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวของจังหวัดนนทบุรี ตามนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นคือ งานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวมอญบนเกาะเกร็ดแห่งนี้

จากการอยู่อาศัยบนเกาะเกร็ดที่เพิ่มมากขึ้น จึงส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลง ในเชิงปริมาณ คือ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร แต่พื้นที่อยู่อาศัยที่น้อยเมื่อเทียบกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่อยู่อาศัย ได้แก่ การตัดแปลงที่อยู่อาศัยเดิมเป็นร้านค้า ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก หรือมีการทำบ้านเช่าเพื่อให้คนภายนอกชุมชนมาเช่าอาศัยเพื่อประกอบการทางพาณิชย์ แต่ในขณะเดียวกันก็มีข้อจำกัดทางด้านพื้นที่ที่เป็นเกาะทำให้การคมนาคมนั้นไม่สะดวกเท่าที่ควร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินสวน ไม่เหมาะแก่การทำโครงการที่ต้องลงรากฐานแน่นหนา และผู้อยู่อาศัยในเกาะเกร็ดยังคงอนุรักษ์วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมแบบชนบทไว้อย่างเหนียวแน่น ส่งผลให้เกาะเกร็ดยังคงรักษาสภาพดั้งเดิมไว้ได้อย่างมาก การเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพยังคงดั้งเดิมดังอดีต

งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยบนเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรีจากการพัฒนาสู่ความเป็นเมืองมากขึ้นเกาะเกร็ดจากที่เป็นชุมชนชาวมอญและชาวไทยที่อาศัยอยู่ร่วมกันก็มีคนนอกมาตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้น แต่ก็ยังสามารถคงรักษาวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของเกาะเกร็ดไว้ได้อย่างไม่เปลี่ยนแปลงแม้ว่าจะมีการพัฒนาเกิดขึ้นภายในพื้นที่จากการจัดการของคนในพื้นที่ที่ยังสืบสานอัตลักษณ์ของตนดังเช่นอดีตไว้ อีกทั้งสภาพทางกายภาพที่เป็นเกาะ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางที่อยู่อาศัยได้ไม่มากนักก็มีเปลี่ยนแปลงจากที่อยู่อาศัยเป็นที่ประกอบการทางพาณิชย์เพียงเท่านั้นนอกจากนี้ยังสามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก่อให้เกิดรายได้ สร้างอาชีพให้แก่คนในชุมชนให้ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนให้ได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ก่อให้เกิดการจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง

การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก สร้างความแข็งแกร่งทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ ที่คำนึงถึงการรักษาสีงแวดล้อม มุ่งสู่การพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่รู้จักแก่กลุ่มนักท่องเที่ยวที่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสแต่ยังสามารถแสดงถึงจิตวิญญาณผ่านออกมาให้คนทั่วได้ได้รับรู้ว่าสถานที่แห่งนี้เป็นพื้นที่ทางสังคมของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์เดียวกัน และสามารถพัฒนาออกไปได้ในหลายมิติ

ความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์ชุมชนและการพัฒนาการท่องเที่ยวเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร โดย วรชัย โรจนพรทิพย์ (2548) ให้ข้อมูลไว้ว่า เขตสัมพันธวงศ์เป็นเขตกรุงเทพมหานครชั้นในที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจที่สำคัญของกรุงเทพมหานคร มีบทบาทเป็นย่านพาณิชย์กรรมมาตลอดตั้งแต่สมัยการก่อตั้งกรุงเทพมหานครจนถึงปัจจุบันสถานะย่านพาณิชย์กรรมก็ยังไม่แปรเปลี่ยน เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวจีนที่นิยมค้าขาย ปัจจุบันเขตสัมพันธวงศ์ดึงดูดนักท่องเที่ยวในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก จากเอกลักษณ์ของชุมชนที่มีความโดดเด่น เอกลักษณ์ที่ตั้งและสภาพแวดล้อมของเมือง การเข้าถึงพื้นที่ที่สะดวกเนื่องจากเป็นใจกลางของเมือง เอกลักษณ์ทางเศรษฐกิจ และเอกลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่หล่อหลอมเป็นชุมชนเมืองจีน (China Town) ในกรุงเทพมหานครที่ตั้งจุดให้เกิดการท่องเที่ยวในย่านแห่งนี้

แต่จากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อทางตรงและทางอ้อมให้แก่พื้นที่จากตัวนักท่องเที่ยวเองและจากกิจกรรมการบริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามาทั้งผลกระทบต่อทางบวกและผลกระทบต่อทางลบจึงได้มีการเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวใน 3 ด้านคือด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม โดยเป็นการพัฒนาทั้ง 3 อย่างบูรณาการที่คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชุมชน และเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

คนพลัดถิ่น "ไทย" ในมาเลเซียกับการสื่อสารอัตลักษณ์: ข้อค้นพบจากการทบทวนวรรณกรรม โดย ทศนาวิ แก้วสนิท (2559) ให้ข้อมูลว่า ชาวมาเลเซียเชื้อชาติไทยมีความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า จึงมีวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมจิตใจของสมาชิกในชุมชน ซึ่งนอกจากวัดจะเป็นสถานที่ในการประกอบศาสนพิธีและงานประเพณีแล้ว วัดยังถือเป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมส่วนรวมของชุมชนไม่เป็นพื้นที่ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้กับเด็กและเยาวชนในโรงเรียนภาษาไทย รวมถึงเป็นพื้นที่ในการพบปะพูดคุยของชาวมาเลเซียเชื้อชาติไทยด้วยกันเอง ในขณะที่พระสงฆ์ นอกเหนือจากการทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนายังอยู่ในฐานะของครูผู้สอนและให้ความรู้ และยังทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของคนในชุมชน และเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา และนิยมประกอบพิธีกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น นอกจากนี้ขนบธรรมเนียมประเพณีไทยก็ยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่อย่างต่อเนื่อง

รวมถึงประเพณีการบวช ขณะเดียวกัน สื่อพื้น บ้าน เช่น หนังสือ โนรา ก็เป็นที่นิยมและรู้จักอย่างแพร่หลายในชุมชนชาวมลายูเชื้อชาติไทยนอกจากนี้วิถีชีวิตของชาวมลายูเชื้อชาติไทยยังคงมีความผูกพันอยู่กับความเชื่อและพิธีกรรมดั้งเดิม ทั้งความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติและอำนาจไสยศาสตร์เร้นลับผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพราหมณ์ ศาสนาฮินดู และศาสนาพุทธ โดยกล่าว กันว่าชาวมลายูซึ่ง เป็นชนส่วนใหญ่ในไทรบุรี มักเกรงกลัวชาวมลายูเชื้อชาติไทยซึ่ง เป็นชนกลุ่มน้อย เนื่องจากเชื่อว่าชาวมลายูเชื้อ ชาติไทยมีคาถาอาคมสามารถบันดาลสิ่งที่ต้องการได้อย่างน่าพิศวง วัดกลายเป็นจุดศูนย์กลางของการรวบรวมผู้คนที่มีความเชื่อทางด้านศาสนาเดียวกัน และมีอัตลักษณ์ทางสังคมที่เหมือนกัน แสดงออกมาในรูปแบบศาสนา ที่เป็นที่พึงพิงสำหรับผู้ย้ายถิ่นฐาน และผู้พลัดถิ่นในต่างแดนพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ที่มียาวนานและหลังยากลึกเข้าไปเป็นวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์โดดเด่น เช่นเรื่องวิชาอาคมที่พุทธศาสนาในไทยผสมกับความเชื่อพื้นถิ่นของชาวไทย ละแสดงออกมาในรูปแบบวิธีที่แตกต่างกันออกไป แต่คนภายนอกสามารถรับรู้ถึงอัตลักษณ์สิ่งนั้นได้ โดยวัดในมาเลเซียยังเป็นสถานที่สอนหนังสือ และแสดงออกถึงความเป็นไทยกับความหลายหลายของประเทศปลายทาง โดยมีความเชื่อมโยงกันในสถานที่หนึ่ง คือ วัดที่เป็นพื้นที่ทางกายภาพ หรือรูปธรรมแสดงออกเป็นพื้นที่ทางสังคม เช่นพื้นที่ภาษา พื้นที่ทางศาสนา พื้นที่ทางสังคม เป็นสิ่งแสดงออกมาผ่านกิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ ที่เป็นของคนไทยโดยใช้สถานที่วัดเป็นพื้นที่ในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ความเป็นไทย ศาสนาจึงไม่ใช่เพียงศาสนาแต่แสดงออกมาในรูปแบบอัตลักษณ์และบริบทของพื้นที่ทางสังคมในพื้นที่ปลายทาง ต่อสังคมดั้งเดิมถึงการมีอยู่ซึ่งพหุสังคม

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง “กระบวนการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช” เพื่อศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบ การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในย่านเยาวราช การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีระเบียบวิธีวิจัยในการศึกษาดังนี้

3.1 วิธีการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้ระเบียบวิธีการศึกษาทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลัก ร่วมกับ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อตอบโจทย์การศึกษาทั้งหมดโดยศึกษาในพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ที่เป็นที่ตั้งของย่านเยาวราช โดยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ แบ่งเป็น 2 ส่วนคือข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ ได้ทำการศึกษาข้อมูลและรวบรวมข้อมูลดังนี้

1.1 จากการลงพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช โดยการสำรวจสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยรวมถึงการพูดคุยกับคนในพื้นที่โดยคร่าว ๆ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม สังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษา รวมถึงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปโดย การดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพประกอบการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการทำแผนที่เดินดิน ร่วมกับการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร

1.2 การออกแบบแนวทางการสัมภาษณ์การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และการเข้าสัมภาษณ์เชิงลึกกับประชากรที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาเขตสัมพันธวงศ์ ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษา สถานประกอบการที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษา เช่น ร้านอาหาร ร้านขายของอำนวยความสะดวก ร้านขายสินค้าต่าง ๆ

2. ข้อมูลทุติยภูมิ ได้ทำการศึกษาจากข้อมูลพื้นที่ศึกษา ข้อมูลเอกสารอ้างอิงจากหน่วยงานราชการและรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2 ศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ประวัติความเป็นมาของชุมชนเยาวราชตั้งแต่อดีตเพื่อให้เห็นถึงลำดับขั้นของการเปลี่ยนแปลงของเมืองที่ส่งผลต่อย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช

3.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวมีคุณสมบัติต้องอยู่อาศัยในเยาวราชมากกว่า 20 ปี ต้องมีเป็นผู้ที่อยู่อาศัยภายในพื้นที่ตลาดเก่าหรือบริเวณใกล้เคียงพื้นที่ศึกษา สามารถแบ่งได้ 2 ส่วน ดังนี้

1. กลุ่มที่ที่อยู่อาศัยเป็นสถานประกอบการเชิงพาณิชย์ด้วย
2. กลุ่มที่เปลี่ยนแปลงจากที่อยู่อาศัยเป็นสถานประกอบการเชิงพาณิชย์เพียงอย่างเดียว

จากการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงผู้วิจัยสามารถแบ่งกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาได้เป็นสองกลุ่มกลุ่มแรกจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 15 ราย และกลุ่มที่สองจากการสัมภาษณ์เบื้องต้นจำนวน 20 ราย สามารถแบ่งกลุ่มได้ดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 15 ราย แบ่งออกเป็น ผู้อยู่อาศัย/ร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชจำนวน 9 ราย นักประวัติศาสตร์ชุมชนจำนวน 1 ราย และผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช 5 ราย

2. กลุ่มตัวอย่างจากการสัมภาษณ์เบื้องต้นจำนวน 20 ราย ได้แก่ผู้ที่มาเยือนย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช 20 ราย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาในรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยการดำเนินการสองส่วนคือ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากตำราทางวิชาการ เอกสารงานวิจัย บทความ วารสาร หนังสือพิมพ์ และสื่อสิ่งพิมพ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับย่านเยาวราช การเปลี่ยนแปลงของการใช้ที่ดิน บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ แนวคิดเรื่องการปรับตัวตามบริบททางสังคม และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และ การศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Fieldwork Research) ในพื้นที่ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชโดยมีวิธีการดำเนินการคือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) จากการสัมภาษณ์แบบทางการจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ได้แก่ นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในย่านเยาวราช ผู้อยู่อาศัยในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช นักท่องเที่ยว จำนวน 15 คน โดยแบ่งเป็นผู้อยู่อาศัย/ร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช จำนวน 9 ราย นักประวัติศาสตร์ชุมชนจำนวน 1 ราย ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช 5 ราย และการสัมภาษณ์แบบเบี่ยงต้นกับผู้ที่มาเยือนย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชจำนวน 20 พร้อมทั้งการใช้การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non - Participation Observation) และแผนที่เดินดิน (Geo-Social Mapping)

ขั้นตอนการวิเคราะห์ที่ได้แก่ การถอดเทปบันทึกเสียง บันทึกข้อมูล อ่านทบทวนข้อมูลอย่างละเอียด เพื่อทำความเข้าใจและให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาทั้งหมด ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการถอดเทปและบันทึกข้อความที่เกี่ยวข้องของผู้ให้ข้อมูลหลักในแต่ละรายในภาพรวม จนเกิดความเข้าใจและจับประเด็นหลัก ๆ พร้อมทั้งจัดหมวดหมู่ นำประเด็นหลักที่ได้มาจากการจัดกลุ่มของข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อหาความเชื่อมโยงกับการศึกษาขยายความเชื่อมโยงตีความและหาความหมายเพื่อหาคำอธิบายกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา เพื่อหาข้อสรุปที่เป็นสาระหลักของผลการวิเคราะห์และตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้โดยผู้วิจัยนำข้อความหรือประโยคสำคัญจากคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นของผู้ให้ข้อมูลมาอธิบายให้เกิดความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ โดยเป็นการนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการบรรยายเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

3.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ โดยกลุ่มเป้าหมายหลักคือผู้อยู่อาศัยในย่านเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์ ย่านที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ หนึ่งในชุมชนเชื้อสายจีนในประเทศไทยที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมีเอกลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต สำหรับประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้แบ่งแนวทางการสัมภาษณ์ออกเป็น ดังนี้

1.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยให้กลุ่มเป้าหมายหลักคือ เจ้าของอาคารร้านค้า ที่อยู่อาศัยย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์ สำหรับประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้แบ่งแนวทางการสัมภาษณ์ออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ประวัติพอสังเขปของผู้อยู่อาศัยในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์ ทั้ง 3 ประเภทที่ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา

- 1) ข้อมูลส่วนตัวและประวัติภูมิหลังของครอบครัวพอสังเขป
- 2) ปัจจัยด้านสภาพความเป็นอยู่ของที่อยู่อาศัยของตนเองในอดีตถึงสภาพปัจจุบัน
- 3) ปัญหาและอุปสรรคในชีวิตประจำวันจากการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน

4) รูปแบบวิธีการของแก้ไขปัญหาและขจัดอุปสรรคภายในชีวิต
 5) ลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกทั้งในระดับภายในครอบครัว ชุมชนเป็นเช่นไร ส่วนที่ 2 ประสพการณ์จากการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์

1) กิจกรรมในการอยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในย่านเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์ ดำเนินไปอย่างไร

2) จุดเปลี่ยนหรือจุดพลิกผันภายในชีวิตที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตในย่านเยาวราชเขตสัมพันธวงศ์

3) ปัญหาและอุปสรรคของการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในย่านเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์ และวิธีการรับมือหรือแก้ไขปัญหานั้นเป็นเช่นไร

4) รูปแบบลักษณะความสัมพันธ์ที่แปรเปลี่ยนของสมาชิกทั้งในระดับภายในครอบครัว ชุมชนเป็นเช่นไรจากการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยย่านเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์

1.2 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับกลุ่มเป้าหมายรอง อาทิเช่น กลุ่มเพื่อน สมาชิกภายในครอบครัวหรือชุมชนของกลุ่มเป้าหมายหลัก ผู้ปฏิบัติงานจากหน่วยงานของภาครัฐและภาคประชาสังคม นักวิชาการ เป็นต้น เนื่องจากเพื่อจะให้เห็นภาพรวมที่ชัดเจนของข้อมูลในการวิจัย

2. ศึกษาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ

เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร รายงานวิจัย วารสาร วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ ใบปลิว ข่าวหนังสือพิมพ์หรือข่าวในฐานข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ รายงานการประชุมสัมมนา วิชาการ เอกสารสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่ออกโดยหน่วยงานภาครัฐ เอกชนหรือสถาบันทางการศึกษา รวมถึงสื่อดิจิทัลในประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อม

CHULALONGKORN UNIVERSITY

3.5 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

1. ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเนื้อหาในเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรวมถึงแนวคิดทฤษฎีแล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ให้เกิดความชัดเจนเพื่อให้ทำความเข้าใจแก่ปรากฏการณ์ทางสังคมและปัจจัยต่าง ๆ ในเบื้องต้นและตอบคำถามในประเด็นที่ผู้วิจัยศึกษา

2. ข้อมูลในส่วนที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และแผนที่เดินดิน ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย คือ การนำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียง จัดแจงอย่างเป็นหมวดหมู่และเป็นระบบ หลังจากนั้นนำข้อมูลมาสรุปและเชื่อมโยงความสัมพันธ์พร้อมอธิบายในรูปแบบพรรณนาที่มี

แนวคิดทฤษฎีที่ผู้วิจัยหยิบยกมาอธิบาย เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาและงานวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพครั้งนี้

3.6 ขอบเขตของการศึกษา

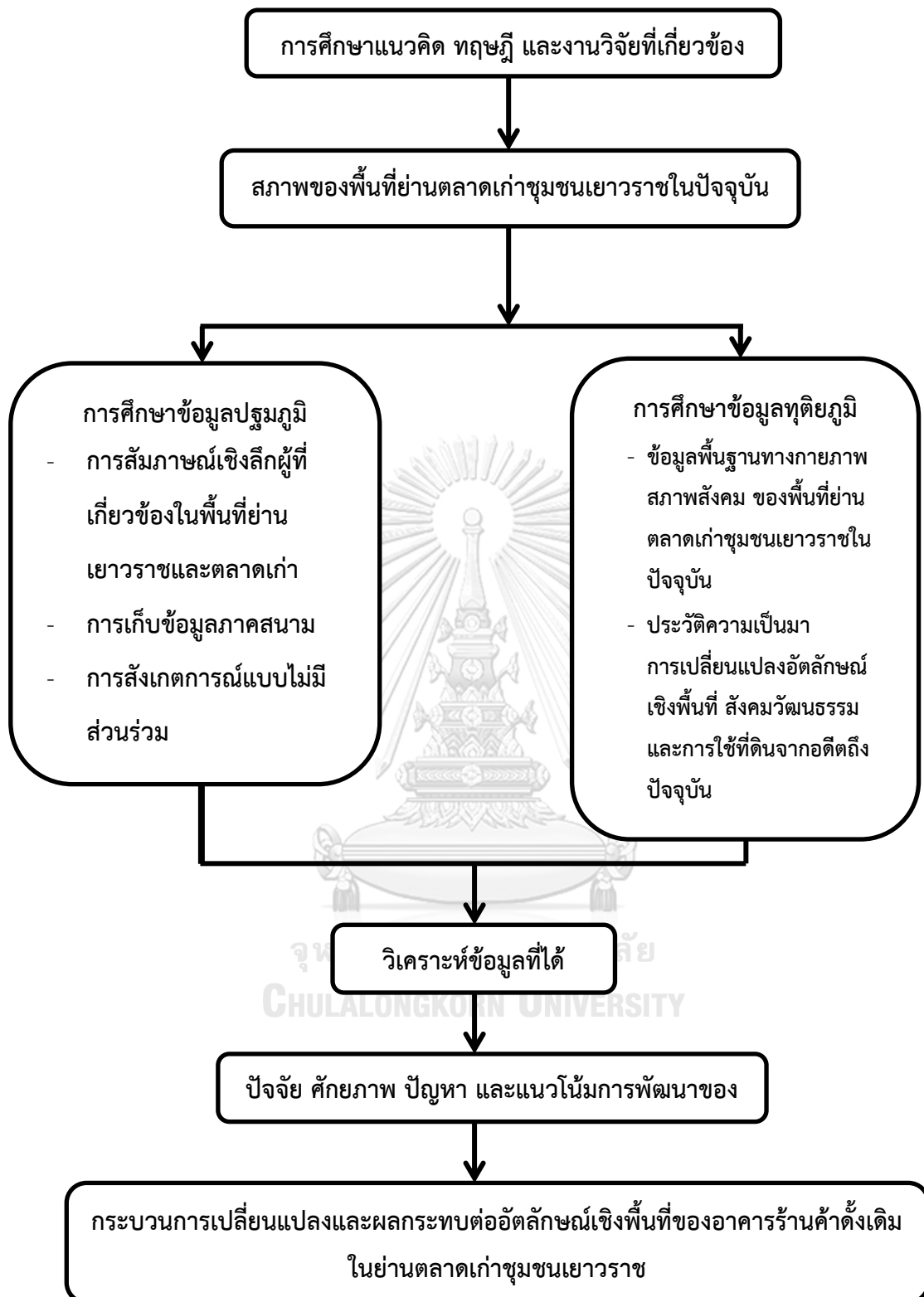
การศึกษาเรื่อง กระบวนการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชนั้นมีการกำหนดขอบเขตการศึกษา ดังนี้

ด้านพื้นที่การศึกษา – พื้นที่ในการศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยได้เลือกย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชโดยครอบคลุมพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ ย่านตลาดเก่าในความหมายของผู้วิจัยหมายถึงพื้นที่ในซอยอิสราณภาพ (เยาวราช 6) หรือเจริญกรุง 16 พื้นที่ตลาดสดเพียงแห่งเดียวของย่านเยาวราช คนในชุมชนจะเรียกพื้นที่นี้กันว่า ตลาดเล่งบัวเอี้ยะ หรือตลาดใหม่

ภาพที่ 5 ขอบเขตพื้นที่การศึกษาของผู้วิจัยบริเวณซอยอิสราณภาพ

ด้านเนื้อหา – ผู้วิจัยต้องการดำเนินการศึกษาในเรื่องกระบวนการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชอันเนื่องมาจากการพัฒนาของเมืองที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเขตสัมพันธวงศ์ ที่เป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมในหมู่ของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติในปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยศึกษาถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่อาคารร้านค้าดั้งเดิมและเสนอแนะแนวคิดในการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามยุคสมัยที่แปรเปลี่ยนไป

ภาพที่ 6 กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 7 แผนที่เดินดินที่แสดงถึงขอบเขตพื้นที่การศึกษาของผู้วิจัย
ในซอยอิสราณูภาพย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช

บทที่ 4

สภาพพื้นที่บริเวณย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช

การศึกษาเรื่องกระบวนการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช ในบทนี้ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาเป็นสองประเด็นได้แก่ การศึกษาประวัติความเป็นมาของย่านเยาวราชและข้อมูลทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา โดยมีวิธีการศึกษาวิจัยโดยการวิจัยทางเอกสารร่วมกับการลงพื้นที่เพื่อสำรวจพื้นที่ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชในปัจจุบัน เพื่อนำมาเป็นฐานข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ในลำดับถัดไป

4.1 ประวัติความเป็นมาของย่านเยาวราช

พื้นที่เขตสัมพันธวงศ์มีความสำคัญทางด้านการค้าควบคู่มากับการก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้มีอาณาเขตใกล้เคียงกับท่าเรือซึ่งเป็นท่าเทียบสินค้าจากต่างประเทศเข้ามาค้าขายในประเทศไทยในอดีต อีกทั้งยังมีการอพยพย้ายถิ่นจากชาวจีนที่มาก่อตั้งรกรากสร้างชุมชนชาวจีนในพื้นที่แห่งนี้ ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกำเนิดเป็นแหล่งค้าขายที่มากด้วยความคึกคัก สภาพกิจกรรมภายในพื้นที่มีการพัฒนาเป็นลำดับขั้นควบคู่กับการเติบโตของเมืองที่ขยายออกไป การเล่าลำดับขั้นการพัฒนาความเป็นมาของย่านเยาวราชผู้วิจัยจะขออ้างอิงจากงานวิจัยเรื่อง “ประวัติความเป็นมาและการขยายตัวการค้าของชาวจีนในกรุงเทพมหานคร ระหว่าง พ.ศ. 2398-2475” โดย พูนเกษ จันทกานนท์ (2528) สามารถแบ่งช่วงสมัยออกด้วยกันดังนี้

1. สมัยรัชกาลที่ 1 – 3 พ.ศ. 2325 – พ.ศ. 2394 สมัยผูกขาดการค้า

จากการย้ายราชธานีจากกรุงธนบุรีมาอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาตรงข้ามกับราชธานีเดิมโดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกหรือรัชกาลที่ 1 ได้โปรดให้ชาวจีนโดยส่วนมากเป็นชาวจีนเชื้อสายแต้จิ๋วที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณท่าเตียนและบริเวณสะพานกัลยาณิวัฒนาในสมัยกรุงธนบุรี ให้ย้ายถิ่นฐานใหม่ไปอยู่นอกเขตกำแพงพระนครด้านตะวันตกเฉียงใต้โดยให้ย้ายไปอยู่บริเวณตั้งแต่คลองวัดสามปลื้มไปจนถึงคลองวัดสามเพ็ง การที่โปรดให้ย้ายชุมชนชาวจีนไปที่อยู่แห่งใหม่นอกเขตพระนครได้ระหว่างคลองวัดสามปลื้ม (วัดจักรวรรดิราชาวาสในปัจจุบัน) ไปจนถึงบริเวณวัดสามเพ็ง (วัดปทุมคงคาในปัจจุบัน) เพราะเกิดจากการคาดคะเนว่าจะมีการขยายตัวกลายเป็นเขตชุมชนใหญ่ในภายภาคหน้า รวมถึงเป็นการวางรากฐานทางเศรษฐกิจ เพราะพื้นที่บริเวณนี้อยู่ริมฝั่งแม่น้ำที่เรือสำเภาสามารถเทียบท่าจอดได้เป็นจำนวนมากและยังเป็นแหล่งที่มีพื้นที่

กว้างขวางยังรอให้ใช้จัดสรรเพื่อประโยชน์อีกมาก เหนือสิ่งอื่นใดการที่ให้ชุมชนชาวจีนย้ายมาตั้งถิ่นฐานใหม่บริเวณนี้สืบเนื่องมาจากนโยบายของทางการที่ว่าด้วยการควบคุมชาวต่างชาติจึงให้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่รอบนอกเขตกำแพงพระนคร เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการทำลายศูนย์อำนาจทางการเมืองได้ ถือเป็นสิ่งที่ปฏิบัติดำเนินการมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ก่อนกาลแล้ว

ก่อนที่เขาวราชอย่างที่เรารู้จักกันในสมัยปัจจุบันนั้นเริ่มมาจากการก่อตั้งชุมชนชาวจีนในกรุงรัตนโกสินทร์เป็นแรกเริ่ม จากการสร้างชุมชนใกล้กับบริเวณวัดสามเพ็ง (วัดพุทธคณา) ซึ่งเพี้ยนมาเป็นคำว่า สำเพ็ง เฉกเช่นในปัจจุบัน นับว่าพื้นที่นี้เป็นการก่อตั้งชุมชนชาวจีนแห่งแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ ที่มาของชื่อ “สำเพ็ง” นั้นไม่มีที่มาที่แน่ชัดบ้างก็ว่ามาจากชื่อคนที่ชื่อว่า “เพ็ง” สามคน ในช่วงปี พ.ศ. 2325 - 2411 นอกจากการตั้งถิ่นฐานของคนจีนในประเทศในสมัยนั้นแล้วยังมีการอพยพของชาวจีนโพ้นทะเลมาจากจีนแผ่นดินใหญ่เป็นจำนวนมาก มีจำนวนมากกว่าหนึ่งล้านห้าแสนคน (ประวิทย์ พันธุ์วิโรจน์, 2545: 3) เนื่องจากได้ยินกิตติศัพท์ว่าเมืองไทยเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์สามารถประกอบอาชีพค้าขายได้ง่าย จึงส่งผลให้เกิดการอพยพของชาวจีนเข้ามาตั้งรกรากในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก มีการเข้ามาประกอบอาชีพต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพอิสระ ค้าขายของตนเอง เป็นกสิกรับจ้าง เนื่องด้วยความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพของแต่ละคนและการเกื้อกูลในกลุ่มชาวจีนด้วยกันชาวจีนบางส่วนสามารถสร้างฐานะและได้รับการยกย่องเป็นเจ้าของ คนมีหน้ามีตาในสังคม ขยายกิจการค้าใหญ่โตเป็นเจ้าของกิจการของตนเอง ด้วยจากการที่คนจีนเป็นคนที่มีความสามารถในการค้าขายและสามารถพัฒนากิจการใหญ่โตได้นั้นจึงเป็นสาเหตุที่เกิดการผลักดันให้ชุมชนขยายตัวละเริ่มมีอิทธิพลเพิ่มมากขึ้นจากการที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ และบางส่วนก็มีความสัมพันธ์ข้องเกี่ยวกับชนชั้นสูงของประเทศมีความข้องเกี่ยวกับทางสายเลือด และเป็นรากฐานของคนไทยเชื้อสายจีนเฉกเช่นในปัจจุบัน จากการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยจึงได้มีการสร้างสิ่งปลูกสร้างอาคารต่าง ๆ ตามสถาปัตยกรรมจีนร่วมสมัยแต่เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้เป็นย่านการค้าที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจกรุงรัตนโกสินทร์ที่ดินในย่านนี้จึงมีราคาสูง จึงเกิดการใช้ประโยชน์ของที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุดเท่าที่จะสามารถทำได้ส่งผลให้เกิดความแออัดของการใช้ที่ดินที่มากเกินไปขึ้นในภายหลังตามมา นอกจากอาคารร้านค้าในย่านสามเพ็ง (สำเพ็ง) แห่งนี้แล้วยังมีอาคารประเภทต่าง ๆ มากมายไม่ว่าจะเป็นสำนักงานทนายความ โรงรับจำนำ ห้างประกันสินค้า และศาสนสถานต่าง ๆ ที่ปะปนกันในพื้นที่ซึ่งศาสนสถานแต่ละที่เป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญและศูนย์รวมจิตใจของทุกคนในพื้นที่และต่างพื้นที่เช่น ศาลเจ้าแม่ทับทิม ศาลเจ้าปึงเถ่ากง วัดเล่งเน่ยยี่ (วัดมังกรกมลาวาส) วัดกะลาหว่าซึ่งเป็นโบสถ์คริสต์ศาสนา เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีแหล่งบันเทิงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโรงจิว โรงน้ำชา โรงฝิ่นบ่อน และอีกมากมาย จากการรวมตัวของชาวจีนในพื้นที่นั้นก่อให้เกิดการตั้งชุมชนและสังคมขึ้น พื้นที่แห่งนี้จึงกลายมาเป็นพื้นที่ทางการค้าที่มีความสำคัญอย่างมากโดยพื้นที่การค้าที่เกิดขึ้นในสมัยนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 3 ย่านดังนี้

1.1 สามเพ็้ง (สำเพ็้ง) และตลาดเก่า พื้นที่เขตสามเพ็้งมีตลาดสดอยู่หลากหลายที่เช่นที่สำคัญคือ ตรอกแจ๊สเวนิม โดยในตรอกนี้มีศาลเจ้าที่สำคัญคือศาลเจ้าเหล่งบ่วยเอี้ยะ จัดว่าเป็นตลาดใหญ่มีอาหารสดและอาหารแห้งจากเมืองจีนจำหน่าย โดยสินค้าทั้งหลายนั้นมีการนำเข้ามาจากเรือสำเภาโดยชาวจีนด้วยกันทั้งสิ้น พื้นที่แห่งนี้มีเจ้าของคือพระยาอิศรานุกาพในภายหลังจึงได้ถูกเปลี่ยนชื่อเป็น “ตรอกอิศรานุกาพ” โดยสามเพ็้งและตรอกอิศรานุกาพนี้ขึ้นชื่อว่าเป็นย่านที่รวมแหล่งวัตถุดิบจากเมืองจีน

1.2 สะพานหัน พื้นที่บริเวณสะพานหันนั้นอยู่ใกล้กับประตูพระนคร สะพานหันในสมัยนี้เป็นที่ขายผลไม้ต่าง ๆ และร้านขายเครื่องของสำหรับวัด สภาพทั่วไปของสะพานหันมีลักษณะเป็นห้องแถวข้ามคลองโอง่างทั้งสองฟาก

1.3 ตลาดน้อย หรือในภาษาจีนแต้จิ๋วที่เรียกว่าตักก๊กเกียะ มีการสันนิษฐานว่าชาวจีนบริเวณนี้มาจากชุมชนชาวจีนที่เคยตั้งรกรากอยู่ที่ตลาดน้อยกรุงศรีอยุธยาจึงยังคงชื่อเดิมไว้ บ้างก็ว่าเพราะสามเพ็้งเป็นตลาดใหญ่อันดับหนึ่ง ตลาดนี้เป็นตลาดรองจึงได้ชื่อว่าตลาดน้อย

ในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 1 – 3 บ้านเมืองมีการเจริญเติบโตอยู่ในเขตของพระบรมมหาราชวัง ส่วนชุมชนชาวบ้านนั้นจะยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก เนื่องจากยังมีกำแพงเมืองที่สร้างปิดล้อมไว้เพื่อป้องกันข้าศึกเหมือนในสมัยอยุธยา กิจกรรมการค้าต่าง ๆ ส่วนมากจึงเกิดนอกกำแพงเมืองซึ่งเป็นย่านชุมชนชาวจีนอยู่อาศัย โดยมีการอาศัยกันอย่างหนาแน่นบริเวณพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา และบริเวณใกล้เคียงแม่น้ำ เนื่องจากในสมัยนั้นการคมนาคมทางน้ำเป็นช่องทางการสัญจรที่สำคัญ ยังคงมีความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นสูง

2. สมัยรัชกาลที่ 4 – 6 พ.ศ. 2394 – พ.ศ. 2468 ภายหลังข้อสนธิสัญญาเบาว์ริง

เมื่อตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือสมัยรัชกาลที่ 4 ประเทศไทยเริ่มมีการปรับตัวตามตะวันตกนิยมมากขึ้น เนื่องจากความจำเป็นด้านการเมืองต่างประเทศที่ชาติมหาอำนาจตะวันตกมีการเข้ายึดอาณานิคมต่างแดน การปรับปรุงบ้านเมืองให้มีความทันสมัยจึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อไม่ให้ตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตกที่ล่าอาณานิคมในสมัยนั้น โดยการปรับปรุงที่สำคัญคือมีความพยายามที่จะขยายพื้นที่พระนครออกไปจนถึงคลองผดุงเกษม ส่งผลให้เกิดการตื่นตัวของชุมชนต่าง ๆ ในการทำกิจกรรมทางการค้าโดยเฉพาะชุมชนชาวจีนทางใต้ของแม่น้ำเจ้าพระยาจากการที่ตัดถนนสายต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ได้มีการสร้างตึกแถวริมถนนโดยลักษณะทางสถาปัตยกรรมของตึกแถวนั้นให้ลอกเลียนแบบมาจากตึกแถวที่สิงคโปร์ การสร้างตึกแถวเหล่านี้เน้นจุดประสงค์เพื่อให้ประกอบทำมาค้าขาย ซึ่งส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มกลายเป็นชุมชนทางบกครั้งแรกของกรุงเทพฯ ขึ้นจากอดีตชุมชนส่วนใหญ่จะอยู่ติดริมสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา จากการปรับปรุงผังเมืองกรุงเทพฯ ในครั้งนี้ทำให้ชุมชนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาเริ่มมีบทบาทน้อยลงในตอนปลายของรัชกาลที่ 4 พื้นที่บริเวณเขตสัมพันธวงศ์ก็ได้มีบทบาทในการขยายความเจริญในเวลาต่อมา

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือรัชกาลที่ 5 โปรดให้มีการซ่อมแซมและตัดถนนแบบใหม่เพิ่มเติมอีกหลายสายทั้งในเขตพระนครและนอกเขตพระนคร จากการสั่งซ่อมแซมและตัดถนนสายใหม่ให้มากขึ้นนั้นเป็นการขยายแหล่งชุมชนตามเส้นทางบกเพิ่มตามไปเช่นกัน ส่งผลให้มีแหล่งการค้าเกิดขึ้นใหม่เพิ่มมากขึ้นไม่ใช่เฉพาะแต่ย่านการค้าของชาวจีนบริเวณสามเพ็งอีกต่อไป แต่มีทั้งชาวตะวันตก ชาวไทยและชาวจีน ที่มีการกระจายตัวอยู่ทั่วไปตามพระนครและขยายออกไปตามความเจริญเติบโตของเมืองเพิ่มมากขึ้นซึ่งการขยายตัวของแหล่งที่อยู่ไม่ได้ใช้นโยบายในการควบคุมจำกัดกลุ่มที่อยู่ของชาวต่างชาติไว้นอกเขตพระนครเหมือนสมัยก่อนอีกต่อไป (เกียรติ จิวะกุล และคณะ, 2525)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือรัชกาลที่ 6 ได้ทรงโปรดให้มีการตัดถนนและสร้างสะพานเพิ่มเติมรวมถึงการปรับปรุงสร้างพระบรมมหาราชวังเพิ่มเติม แต่ไม่ได้มีการขยายเขตเมืองออกไปยังย่านต่าง ๆ ในสมัยนี้มีการแบ่งแยกการใช้ประโยชน์ทางที่ดินให้ออกเป็นกิจกรรมประเภทต่าง ๆ ที่ชัดเจน คือ ย่านที่อยู่อาศัยจะอยู่บริเวณแถบถนนสีลม สาทร ย่านการค้าขายประกอบธุรกิจของชาวจีนจะอยู่บริเวณย่านเยาวราช ย่านการค้าประกอบธุรกิจของชาวไทยจะอยู่บริเวณแถบบางลำพู ย่านการค้าขายประกอบธุรกิจของชาวตะวันตกจะอยู่บริเวณบางรัก และอุตสาหกรรมต่าง ๆ จะอยู่เลียบริมแม่น้ำเจ้าพระยา สมัยนี้มีการขยายกิจกรรมทางการค้าออกไปมากขึ้น เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนย้ายของประชาชนที่เพิ่มมากขึ้นทำให้แหล่งชุมชนต่าง ๆ ที่พัฒนาแล้วกลายเป็นชุมชนเมือง จากสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ 4 ส่งผลให้กิจกรรมทางการค้าเศรษฐกิจของประเทศไทยมีการขยายตัวออกไป มีการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพตนเป็นการผลิตเพื่อค้าขาย มีร้านค้าต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายทั่วทุกหนแห่งเมือง โดยที่ประเภทอุตสาหกรรมหรือร้านค้าที่เกิดขึ้นนี้จะเลือกทำเลที่ตั้งที่คำนึงถึงการคมนาคมขนส่งเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับสินค้าที่ตนผลิตได้สินค้าบางประเภทก็ขนส่งทางน้ำบางประเภทก็ขนส่งทางบก

ภาพที่ 8 บริเวณหน้าตลาดเก่าในสมัยรัชกาลที่ 6

ที่มา: หน่วยวิจัยแผนที่และเอกสารประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในช่วงที่สองของการพัฒนาเกิดความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความหลากหลายทางเชื้อชาติมีชาวต่างชาติจำนวนมากเข้ามายังประเทศไทยเพื่อกิจต่าง ๆ ที่แตกต่างกันออกไปไม่ว่าจะเป็นเพื่อการค้า เพื่ออยู่อาศัย เพื่อเผยแพร่ศาสนา จากการเข้ามาของชาวต่างชาติจำนวนมากส่งผลให้เกิทยานการค้าของทั้งคนไทยและชาวต่างชาติ โดยย่านการค้าที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

2.1 ย่านพาหุรัด ย่านนี้กลายเป็นย่านการค้าที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร สินค้าจำหน่ายที่พบเห็นได้คือผ้าขนานาชนิดจากประเทศอินเดียและประเทศแถบยุโรป ผู้ประกอบการเป็นผู้ประกอบการจากอินเดีย กิจการค้าผ้าได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง

2.2 ถนนเจริญกรุง ย่านแห่งนี้มีบริษัทของชาวตะวันตกตั้งอยู่ รวมถึงร้านค้าส่วนใหญ่จะขายสินค้าประเภทเฟอร์นิเจอร์ เครื่องประดับบ้าน ตลอดจนโบราณวัตถุต่าง ๆ ที่มีมูลค่า นอกจากร้านเฟอร์นิเจอร์แล้วย่านเจริญกรุงยังมีร้านเครื่องประดับต่าง ๆ ที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ สินค้าฟุ่มเฟือยอีกมากมาย

2.3 ถนนเยาวราช ร้านค้าบนถนนเยาวราชแห่งนี้เกิดขึ้นจากการขยายตัวของชุมชนชาวจีนเก่าจากเขตสามเพ็งออกมาตั้งร้านค้าขายบริเวณริมถนนเยาวราชที่เป็นถนนตัดใหม่ สินค้าที่สำคัญคือร้านจำหน่ายและรับซื้อทองรูปพรรณ เป็นถนนที่เป็นศูนย์กลางตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.4 ถนนราชวงศ์ ถนนราชวงศ์มีจุดตั้งต้นตัดถนนเยาวราช มีชื่อเรียกว่าสี่แยกราชวงศ์ บริเวณนี้มีทำหน้าที่สำคัญคือทำน้าราชวงศ์ที่เป็นท่าเรือสินค้าภายในประเทศ โดยเป็นจุดรับส่งกระจายสินค้าจากต่างประเทศและในประเทศ

2.5 ถนนทรงวาด ถนนสายนี้เป็นที่ตั้งของห้างร้าน สำนักงานของพ่อค้าชาวจีนที่สั่งสินค้าจากต่างประเทศเข้ามาจำหน่ายภายในประเทศไทย

ช่วงยุคสมัยนี้เป็นยุคที่มีชาวต่างชาติเข้ามาติดต่อทำการค้ากับประเทศไทยอย่างคับคั่งจนเกิดการขยายตัวทางการค้าที่เพิ่มมากขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะพัฒนาเมืองเพื่อรองรับชาวต่างชาติเหล่านี้ที่เข้ามาทำการค้ากับประเทศไทยส่งผลให้เกิดการพัฒนาของย่านต่าง ๆ ที่สำคัญมากมายและยังคงความสำคัญมาจวบจนถึงปัจจุบัน รวมถึงชาวจีนที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบ้านเมืองที่หลอมรวมวัฒนธรรมต่าง ๆ จนเป็นเอกลักษณ์

ภาพที่ 9 ตรอกป่าช้าหมาเน่าย่านเยาวราชในสมัยปี พ.ศ. 2493 ปัจจุบันเป็นบริเวณซอยแปลงนาม
ที่มา: Dmitri Kessel, LIFE Photo Collection

3. สมัยรัชกาลที่ 7 – รัชกาลปัจจุบัน พ.ศ. 2468 – ปัจจุบัน

ในช่วงสมัยนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย การพัฒนาบ้านเมืองจึงมุ่งเน้นไปเพื่อพัฒนาให้เทียบทันกับประเทศทางฝั่งตะวันตก โดยการพัฒนายังคงเน้นกาพัฒนาเมืองมีการตัดถนนเพิ่มเติมมากขึ้นจากในสมัยรัชกาลที่ 5 – 6 ที่มีการตัดถนนเส้นใหม่ ๆ ในกรุงเทพมหานครส่งผลให้เกิดการพัฒนาด้านการค้าตามมาเช่นเดียวกันในสมัยรัชกาลที่ 7 ทำให้การค้าขยายตัวไปทุกที่ที่ถนนตัดผ่านเกิดเป็นร้านค้าปลีกทั้งสองฝั่งฟากถนน บริเวณที่มีการพัฒนาทางด้านการค้ามากที่สุดอยู่บริเวณฝั่งด้านใต้ของพระนคร โดยเฉพาะถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวจีนและบริเวณที่เชื่อมต่อกับถนนเจริญกรุงที่เป็นถนนสายเศรษฐกิจของกรุงเทพมหานคร

การค้าขายของชาวจีนกระจายไปเต็มแทบทุกบริเวณ ชุมชนที่สำคัญที่สุดของชาวจีนในยุคสมัยนี้อยู่บริเวณใกล้กำแพงพระนครจนถึงปากคลองผดุงกรุงเกษม ซึ่งเป็นพื้นที่เดิมเช่นเดียวกับเมื่อสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีชุมชนชาวจีนอาศัยอยู่ติดกันตลอดเป็นแนว มีการแบ่งการปกครองเป็นตำบลโดยมีกำนันเป็นคนจีนเป็นผู้ดูแลกำกับความเรียบร้อยในพื้นที่ย่านที่อยู่อาศัยของชาวจีนในสมัยรัชกาลที่ 7 ในกรุงเทพฯ มีหลัก ๆ ด้วยกันได้แก่ ตรอกบ้านพระยาอิศรานุภาพ สะพานหัน สำเพ็ง ศาลเจ้าเก่า กงสีลิ่ง สัมพันธวงศาราม ตรอกเต้าสำเพ็ง ศาลเจ้าแม่ทับทิม ตลาดน้อย ตรอกวัดญวน ตรอกบ้านแก่งบอน และชิงสะพานตลาดน้อย (ปิยนาค บุณาค, 2535) สาเหตุที่ในสมัยนั้นต้องให้ชาวจีนมาเป็นกำนันดูแลคนจีนในพื้นที่นั้นสืบเนื่องมาจากในสมัยของรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ชาวจีนที่อยู่ในย่านสำเพ็งมีการก่อตั้งสมาคมลับอั้งยี่ขึ้น มีการแก่งแย่งซึ่งผลประโยชน์ในการด้านต่าง ๆ แยะก่อให้เกิดผลกระทบต่อกรปกครองบ้านเมืองซึ่งสร้างปัญหาให้กับกรปกครองในสมัยนั้น รัชกาลที่ 6 เล็งเห็นว่าการแก้ปัญหาชาวจีนในประเทศไทยเป็นหนึ่งในนโยบายสำคัญที่ควรแก้ไขจึงทำให้เกิดการแก้ไขปัญหานี้และบรรเทาปัญหาเรื่องการปกครองของชาวจีนมาได้

จากการที่ชาวจีนโพ้นทะเลได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยจนเกิดการสืบเชื้อสายพัฒนาเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนและมีการกระจายวัฒนธรรมจีนไปทั่วประเทศจะเห็นได้ว่า เรื่องของชาวจีนนั้นมีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยอย่างแยกออกจากกันไม่ขาดจนสืบสานจวบจนถึงปัจจุบัน ความเจริญของบ้านเมืองมีการพัฒนาตามยุคสมัย กิจกรรมการค้าก็มีการเปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกับยุคสมัย แต่การค้าในเขตสัมพันธวงศ์ยังคงสืบสานประเพณีวัฒนธรรมจีนจากรุ่นสู่รุ่นให้เราได้เห็นกัน การรวมกลุ่มทางกาค่ายังคงมีให้เห็นและพบได้ในย่านสัมพันธวงศ์แห่งนี้ โดยบริเวณถนนเจริญกรุง ถนนราชวงศ์ ถนนเยาวราช และถนนมหาจักร จะเป็นย่านที่มีการค้าอุปกรณ์เครื่องจักรต่าง ๆ บริเวณถนนจักรวรรดิ บริพัตร จะเป็นย่านค้าของเก่า บริเวณสำเพ็ง สะพานหัน จะเป็นย่านค้าผ้า เครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ ธุรกิจค้าทองและเงินยังมีให้พบเห็นทั่วไปในถนนเยาวราช ส่วนถนนตรีมิตร ถนนข้าวหลามจะเป็นย่านที่มีการค้าเหล็ก และเช่นเดียวกันกิจกรรมการค้าต่าง ๆ มี

กระจายให้พบเห็นทั่วไปในเขตสัมพันธวงศ์ สามารถแบ่งย่านต่าง ๆ ตามธุรกิจการค้าได้ดังนี้ (สุมน โรจนะสิริ, 2528)

3.1 ย่านเวียงนครเกษม เป็นย่านที่มีแหล่งรวมเครื่องประดับ วัตถุโบราณ อีกทั้งเฟอร์นิเจอร์ราคาแพง

3.2 ย่านเยาวราช ย่านที่เรียกได้ว่าเป็นใจกลางของเขตสัมพันธวงศ์ คือบริเวณสองฝั่งปากถนนเยาวราช ถนนเยาวราชแห่งนี้รวมร้านค้าต่าง ๆ ที่เป็นทั้งร้านเล็กร้านใหญ่มีผู้คนที่พลุกพล่านตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน เนื่องจากเป็นย่านธุรกิจการค้า รวมถึงเป็นแหล่งสถาบันเทিং แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในปัจจุบันอีกด้วย นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งซื้อขายทองประเภทต่าง ๆ และแหล่งซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคสินค้าจากประเทศจีนเกือบทุกชนิด

3.3 ย่านสำเพ็ง เป็นย่านการค้าดั้งเดิมของกรุงเทพมหานครมีอาณาเขตติดต่อกับย่านพาหุรัดและสะพานหัน ย่านสำเพ็งมีกิจกรรมทางการค้าที่คับคั่งไม่ว่าจะเป็น เครื่องประดับเพชรพลอย สินค้าเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ของใช้ในครัวเรือนทั้งค้าปลีกและค้าส่งส่วนมากจะอยู่ที่ย่านแห่งนี้

3.4 ย่านเชียงกง ย่านแห่งนี้อยู่ทางตอนใต้ของสำเพ็ง ใกล้บริเวณท่าเรือเทียบท่าของเรือสินค้าในอดีต ย่านนี้มีการขายอุปกรณ์เครื่องมืออะไหล่รถยนต์รวมถึงเหล็กและของเก่า

3.5 ย่านถนนราชวงศ์ ย่านนี้ส่วนมากเป็นสถาบันทางการเงินไม่ว่าจะเป็น ธนาคารทรัสต์ รวมถึงบริษัทเงินทุนต่าง ๆ

3.6 ย่านถนนทรงวาด ถนนทรงวาดสองฝั่งปากถนนส่วนมากเป็นโกดังสินค้าและร้านค้าส่งสินค้าผลิตภัณฑ์การเกษตรแบบแห้งที่มาจากทั้งในประเทศและมาจากต่างประเทศเช่น เมล็ดพันธ์ทางการเกษตร ข้าวโพด พริก เครื่องปรุง เครื่องเทศ อาหารแห้งประเภทต่าง ๆ เป็นต้น

4.1.1 ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราช

พื้นที่ตลาดเก่าในชุมชนเยาวราชถือว่าเป็นพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางของย่านการค้าเยาวราช พื้นที่บริเวณนี้มีกิจกรรมการค้า และกิจกรรมทางสังคมที่มีความสัมพันธ์ต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของการใช้ประโยชน์ทางที่ดินของพื้นที่นี้ ความเป็นมาพัฒนาการของพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 6 ช่วงสมัยการเปลี่ยนแปลงได้แก่

1. สมัยการเกิดของตลาดเก่า

หากจะให้กล่าวถึงการเกิดขึ้นของย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นศูนย์กลางทางการค้าของเยาวราชนั้นต้องเริ่มเรื่องตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2353 ที่ดินบริเวณตลาดเก่าในปัจจุบันมีกรรมสิทธิ์โดยส่วนมากเป็นของพระศรีทรงยศ (เจ้สัวเนียม) ก่อนที่จะสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวจีนอาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งพระนครนี้เป็นจำนวนมาก ครั้นเมื่อรัชกาลที่ 1 จะย้ายราชธานีและสร้างเมืองใหม่ จึงทรงขอให้ชาวจีนย้ายที่อยู่โดยพระราชทานที่ใหม่บริเวณที่เรียกว่าสำเพ็ง

ชาวจีนก็จับจองตั้งบ้านเรือนต่อไปแถวถนนเยาวราช ราชวงศ์ เจริญกรุง กรุงเกษม ฯลฯ บิดาของพระศรีทรงยศ (เจ้สัวเนียม) ก็เป็นชาวจีนที่เข้าอาศัยพระบรมโพธิสมภาร ส่วนมารดาเป็นคนไทยชื่อทองดี เจ้สัวเนียมมีที่ดินตั้งแต่ถนนเยาวราชมาจนจรดถนนกรุงเกษม ปี พ.ศ. 2325 – พ.ศ. 2411 มีการอพยพของชาวจีนเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ชาวจีนในประเทศไทยที่มีอายุมากกว่า 20 ปีขึ้นไปต้องเสียภาษีให้กับรัฐโดยการผูกปี้ที่ข้อมือทุก ๆ สามปี เกิดระบบกงสีขึ้นหลายแห่งเพื่อปล่อยกู้ให้แก่ชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ใหม่เพื่อหยิบยืมเงินไปชำระภาษีผูกปี้และเป็นเงินสำรองในการใช้จ่าย พร้อมทั้งมีการจัดหางานให้ทำเพื่อทยอยใช้หนี้พร้อมดอกเบี้ย

เจ้สัวเนียมมีทุนจากการทำสวนปลูกผัก ดองผักขายเริ่มมีการออกเงินกู้ให้ชาวจีนที่อพยพเข้ามาใหม่เป็นจำนวนมาก มีการก่อตั้งสำนักคุณธรรมกำจร หรือกงสีที่มีชื่อว่า กงสีเต็กเฮงตั้งเป็นสำนักคุณธรรมที่มีชาวจีนประกอบอาชีพเป็นกรรมกรจับกังเป็นจำนวนมาก สร้างความมั่งคั่งให้แก่ตระกูลของเจ้สัวเนียมอย่างมหาศาลส่งผลให้ทางราชการติดต่อเจ้สัวเนียมเพื่อให้มารับราชการเป็นเจ้าภาษีนายอากรเก็บเงินภาษีจากชาวจีนเพื่อส่งให้แก่รัฐ นั่นทำให้เจ้สัวเนียมสร้างความดีความชอบจนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระศรีทรงยศ

จากความมั่งคั่งของเจ้สัวเนียมหรือพระศรีทรงยศ ทำให้เจ้สัวเนียมมีการกว้านซื้อที่ดินเป็นจำนวนมากตั้งแต่บริเวณหลังศาลเจ้าเก่า (ศาลเจ้าปึงเถ่ากงม่า) ต่อจากตรอกโคม (ซอยอิสราณภาพ) ลึกจากแม่น้ำไปทางทิศตะวันออก ที่ดินในอดีตเคยเป็นสวนผักผลไม้และที่ดินรกร้างถูกพัฒนาให้เป็นที่เจริญเป็นตลาดสดอย่างรวดเร็ว และสร้างทางเดินตัดผ่าน ชาวบ้านจึงเรียกว่า ตลาดเจ้สัวเนียมและตรอกเจ้สัวเนียม (สุตารา สุจฉายา, 2547: 25-29) ตลาดเจ้สัวเนียม (ในปัจจุบันเรียกว่าตลาดเก่า) ในระยะแรกสินค้าที่ขายจะเป็นสินค้าจำพวกพืชผักผลไม้ที่ปลูกกันมากในบริเวณรอบ ๆ จนกลายเป็นแหล่งรวมพืชผลทางการเกษตร ต่อมามีการพัฒนาเปลี่ยนเป็นขายสินค้าจากเมืองจีนและการค้าขายอาหารทะเลที่ใหญ่ที่สุดในกรุงรัตนโกสินทร์เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้อยู่ไม่ห่างไปจากท่าเทียบเรือขนส่งสินค้า (ท่าราชวงศ์) เจ้สัวเนียมได้พัฒนาที่ดินต่าง ๆ จนกลายเป็นตรอกเจ้สัวเนียม ตลาดที่พ่อค้าเงินให้ความนิยมสูงสุดของกรุงเทพฯ ตลอดสองร้อยกว่าปีที่ผ่านมา จนคนทั่วไปขนานนามตลาดสองฟากทางของตรอกนี้ว่า “ตลาดเก่า” โดยในแผนที่เก่าระบุชื่อตรอกนี้ไว้ว่า “ตรอกเจ้สัวเนียม” ในขณะที่แผนที่รุ่นหลังเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “**ตรอกพระยาไพบูลย์**” ตามราชทินนามของเอี่ยมบุตรเขยคนโต ในสมัยรัชกาลที่ 4 ดำรงตำแหน่งเป็นพระยาไพบูลย์สมบัติ จางวางคลังสินค้าฝ่ายกรมพระราชวังบวรฯ ต่อมาในรัชกาลที่ 5 เมื่อท่านเอี่ยมได้รับพระราชทานพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นพระยาอิศรานุภาพ อธิบดีกรมมหาดไทยฝ่ายกรมพระราชวังบวรฯ ชื่อตรอกเจ้สัวเนียมนี้ก็เปลี่ยนใหม่อีกครั้งเป็น “**ตรอกอิศรานุภาพ**”

2. สมัยการเปลี่ยนแปลงของระบบคมนาคม

ในปี พ.ศ. 2405 เริ่มมีการสร้างถนนเจริญกรุงจากความจำเป็นในการพัฒนาเมืองเพื่อให้เท่าทันกับความต้องการการขยายตัวทางการค้าภายในประเทศ ส่งผลให้ถนนเจริญกรุงกลายเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งหลักที่เชื่อมต่อระหว่างชุมชนตะวันตกบริเวณย่านบางรักกับชนชั้นปกครองรวมถึงพวกขุนนางในระนคร ชาวจีนในย่านตลาดเก่า (ตลาดเจ็สัวเนียม) สามารถทำการคมนาคมเพื่อจะเข้าพระนครได้อย่างสะดวกยิ่งขึ้น และจากการตัดถนนผ่านพื้นที่ยังสร้างความเป็นศูนย์กลางทางการค้าของสำเพ็งหรือเยาวราชได้อย่างมั่นคงขึ้น (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2549)

ในปี พ.ศ. 2414 พระอาจารย์จีนวังสสมาธิวัตร (สกลเท็ง) ได้สร้างวัดมิ่งมงคลมลาวาส (วัดเล่งเน่ยยี่) และได้เป็นปฐมบูรพาจารย์เพื่อเผยแผ่พุทธศาสนานิกายมหายานซึ่งตัววัดนั้นเป็นสถาปัตยกรรมแบบวัดจีน ในเวลาต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือรัชกาลที่ 5 ได้พระราชทานนามวัดใหม่ว่า วัดมิ่งมงคลมลาวาส ซึ่งเป็นวัดจีนแห่งแรกของกรุงเทพมหานครที่ตั้งอยู่บนถนนเจริญกรุง ถือว่าเป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญต่อชาวไทยเชื้อสายจีนเป็นอย่างมาก

ต่อมาในปี พ.ศ. 2432 ในหลวงรัชกาลที่ 5 ทรงตั้งกรมโยธาธิการขึ้น เพื่อสร้างและปรับปรุงถนนหนทางเส้นทางการคมนาคมซึ่งเป็นโครงสร้างพื้นฐานให้มีประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้นมีเส้นทางที่มากขึ้น โดยเริ่มพัฒนาจากย่านสำเพ็งเป็นที่แห่งแรกของการพัฒนา เนื่องจากสมัยนั้นสำเพ็งได้กลายเป็นชุมชนแออัด เกิดความสกปรก และเกิดไฟไหม้บ่อยครั้ง การพัฒนาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อบรรเทาปัญหาดังข้างต้นให้ทุเลาลงบ้าง ในพื้นที่สำเพ็งเกิดการตัดถนนหลายสาย รวมถึงการพัฒนาตรอกซอกซอยทางเดินบริเวณนี้ด้วย โดยถนนที่ตัดใหม่ได้แก่ ถนนเยาวราช ถนนราชวงศ์ ถนนจักรวรรดิ ถนนมังกร ถนนแปลงนาม ถนนพลับพลาย ถนนทรงวาด และถนนพาดสาย เมื่อเกิดการตัดถนนขึ้นย่อมมีดีกรีมบ้านช่องตามมาเกิดตึกแถวใหม่แบบชั้นเดียวและสองชั้นเพื่อการใช้ประโยชน์ทางด้านการค้าเป็นหลัก

และในปี พ.ศ. 2435 เริ่มมีการพัฒนาระบบรถรางไฟฟ้าในพื้นที่ ผ่านถนนเจริญกรุงเป็นเส้นทางรถรางสายหลัก ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2448 เริ่มมีเส้นทางรถรางสายสามเสนถึงวิฑู วังผ่านถนนเยาวราช แต่ระบบรถรางนั้นก็ได้รับความนิยมเพียงไม่นานนักก็เริ่มมีการทยอยปิดระบบรถเดินรางเนื่องจากการขยายตัวเพิ่มขึ้นของรถยนต์

ภาพที่ 10 แผนที่เขตสัมพันธวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ 5

ที่มา: หน่วยวิจัยแผนที่และเอกสารประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. สมัยการขยายตัวทางการค้า

ในปี พ.ศ. 2452 กลุ่มพ่อค้าชาวจีนในพื้นที่ได้รวมกลุ่มกันเพื่อจัดตั้งคณะเก็บศพของไต้ฮงกงและสร้างสถานที่บูชาเป็นการถาวร เพื่อเป็นศูนย์รวมทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวจีนในแผ่นดินสยามรวมถึงให้ความช่วยเหลือลูกหลานชาวจีนด้านสวัสดิการ ด้านสุขภาพ ของชาวจีนที่มีฐานะยากจนจำนวนมากในประเทศ (สุภางค์ จันทวานิช, 2549) บริเวณถนนเจริญกรุงมีร้านค้าขายเครื่องเช่นไห้วต่าง ๆ รวมไปถึงร้านค้าที่จำหน่ายข้าวของเครื่องใช้สำหรับการบริการ เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง โรงศพ โดยเฉพาะในซอยอิสราณภาพจากถนนเจริญกรุงขึ้นไปถนนพลับพลาไชย เกิดเป็นย่านการค้าขายของเครื่องเช่นไห้วจำนวนมาก สาเหตุมาจากมีระยะทางที่อยู่ใกล้กับวัดมังกรกมลาวาส ศาลเจ้าไต้ฮงกง และศาลเจ้าต่าง ๆ ในพื้นที่ย่านสำเพ็ง และย่านเยาวราชที่มีความสำคัญเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวจีนในแผ่นดินสยาม

ในปี พ.ศ. 2453 ชาวจีนในพระนครก่อความไม่สงบโดยมีการนัดกันหยุดงาน และหยุดการค้าขายพร้อม ๆ กันพระยาไพบูลย์สมบัติ (หลานตาของเจ้สัวเนียม) ผู้เป็นผู้ปกครองของ กงสีเต็งเฮงตั้ง ได้เข้ามาช่วยแก้ไขสถานการณ์ความไม่สงบโดยมีการเกณฑ์พรรคพวกชาวไทยและชาวจีนในสังกัดของกงสีรวมถึงพันธมิตรเปิดทำงานเพื่อนำผลผลิตที่ตนเองมีทั้งหมดออกมาขายที่ตลาดเก่า (ตลาดเจ้สัวเนียม) เพื่อไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนจนเกินไป

กงสีเต็งเฮงตั้ง (บ้านของเจ้สัวเนียม) มีธุรกิจหลักในการให้เช่าพื้นที่บริเวณนี้ แทนการปล่อยกู้ให้แรงงาน รายได้ส่วนหนึ่งถูกนำมาใช้ในการสาธารณประโยชน์เพื่อยืดเหนี่ยวองค์กร

พรรคพวกไว้ด้วยกัน เช่น การบูรณศาลเจ้า งานทำบุญเทกระจาดเพื่อเลี้ยงคนยากไร้ เป็นต้น ศาลเจ้าพ่อกวนอูบริเวณตรอกอิสานูภาพที่ใกล้กับตลาดเก่า (ตลาดเจ้สัวเนียม) ทางกงสีเต็กเฮงตั้งก็เป็นผู้ร่วมกันสร้างบูรณขึ้นมาเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนชาวจีนในพื้นที่

ในปี พ.ศ. 2460 – 2570 บริเวณพื้นที่ตลาดเก่า มีการพัฒนาของย่านการค้าครอบคลุมพื้นที่ทั้งถนนเยาวราชและถนนเจริญกรุง รวมทั้งเกิดการกระจายตัวเข้าไปในซอยของถนนทั้งสองเส้นอย่างหนาแน่น โดยเริ่มจากทางย่านตลาดเก่าและสำเพ็ง มีการขยายตัวออกมาสู่ตอนกลางของถนนเยาวราช และกระจายตัวไปยังทั่วบริเวณของถนนเจริญกรุง ตึกแถวสองฝั่งบนถนนเยาวราชพัฒนากลายเป็นย่านการค้าทองคำ ภัตตาคารอาหารจีน ขณะที่ถนนเยาวราชฝั่งตรงข้ามตลาดเก่าเกิดตลาดสดกรมภูเรศ หรืออีกชื่อคือตลาดใหม่ เป็นตลาดสด สร้างโดยกรมหมื่นภูเรศธำรงศักดิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ตามนโยบายส่งเสริมการค้าในสมัยนั้น โดยมีพระคลังข้างที่และเจ้านายเป็นผู้ลงทุนและเก็บผลประโยชน์ ต่อมาเกิดการสร้างตึกแถวในซอยอิสานูภาพตลอดซอย จากถนนเยาวราชถึงถนนเจริญกรุงและเชื่อมต่อถึงตลาดกรมภูเรศ มีคนจับจองพื้นที่จำนวนมากกลายเป็นตลาดเล่งบ้วยเอี้ยะ ย่านการค้าอาหารสด อาหารแห้ง และสินค้าที่นำเข้ามาจากเมืองจีน

4. สมัยการปรับปรุงตลาดเก่า

ยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้เกิดการขยายตัวของเมืองเกิดขึ้นเมื่อเมืองเกิดการขยายตัวย่อมมีการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มประชากรที่ย้ายตามการขยายตัวของเมือง จึงมีการเกิดขึ้นของตลาดใหม่ ๆ ขึ้นมากมายทั่วกรุงเทพมหานคร การเดินทางมายังตลาดเก่าของผู้ที่อยู่ทางไกลมีการเดินทางมาน้อยลงเนื่องจากมีตลาดที่ใกล้ที่อยู่อาศัยของประชากรต่าง ๆ ย่านตลาดเก่าจึงมีความพยายามในการปรับปรุงทั้งด้านกิจกรรมทางการค้าและทางด้านกายภาพเพื่อให้เท่าทันเทียบเท่าตลาดใหม่ ๆ ตลาดเก่ามีการปรับเปลี่ยนรูปแบบด้านการค้าโดยเน้นคัดกรองสินค้าที่มีคุณภาพ มีความสดใหม่ เป็นแหล่งรวมอาหารทะเลที่เน้นขายกลุ่มร้านอาหารระดับสูงหรือภัตตาคาร รวมถึงโรงแรมต่าง ๆ ในปี พ.ศ. 2531 ตลาดเก่าได้เกิดการบูรณะครั้งใหญ่ เน้นความสะอาดเป็นสำคัญ สร้างป้ายทางเข้าตลาด และเกิดการปรับปรุงของอาคารร้านค้าที่อยู่อาศัยขึ้น (สุภางค์ จันทวานิช, 2549)

ในปี พ.ศ. 2547 มีกิจกรรมการใช้พื้นที่ในซอยอิสานูภาพอยู่ตลอดเวลา ทั้งเพื่อการสัญจร การค้าขายเชิงพาณิชย์ ตลอดจนการใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะช่วงเวลาตอนเย็นจะมีกิจกรรมการค้าจนเต็มพื้นที่ถนนต้องปิดการสัญจรของรถในช่วงเวลานั้น สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์จึงสร้างกระเบื้องบนถนนซอยอิสานูภาพตั้งแต่บริเวณถนนทรงวาดไปจนถึงถนนเจริญกรุง ผ่านศาลเจ้ากวนอู หน้าตลาดเก่า ตลาดเล่งบ้วยเอี้ยะ เพื่อให้เกิดความสะดวกกับคนที่สัญจรทางเท้ารวมถึงที่ดินของวัดและศาลเจ้าด้วย นอกจากนี้เพื่อความสะดวกสบายแก่ผู้เดินทางมายังย่านตลาดเก่าแล้วยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดการเดินทางเข้ามายังย่านตลาดเก่าอีกด้วยอีกทางหนึ่งผลจากการขยายตัวของเมืองส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเกิดขึ้น

ช่วงปี พ.ศ. 2554 – พ.ศ. 2558 เป็นช่วงที่มีผู้มาเยือนย่านเยาวราชและตลาดเก่าเป็นจำนวนมากเนื่องเนื่องจากช่วงปี พ.ศ. 2554 – พ.ศ. 2558 เป็นช่วงที่มีเศรษฐกิจดี ย่านเยาวราชมีผู้คนจับจ่ายใช้สอยกันเป็นจำนวนมาก รถติด คนแน่นมากโดยเฉพาะช่วงเทศกาลสำคัญตามความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนจะมีผู้คนเดินทางเข้ามายังตลาดเก่าเป็นจำนวนมากร้านค้าการค้าขายถือได้ว่าเป็นช่วงที่รุ่งเรืองที่สุดในรอบสิบปีจากคำบอกเล่าของผู้อยู่อาศัยเจ้าของกิจการร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาดเก่า

แต่ในช่วงปี พ.ศ. 2559 – พ.ศ. 2562 ตลาดเก่าก็กลับมาเจียบเหงาลงอีกครั้ง เป็นผลมาจากการก่อสร้างรถไฟฟ้าฟ้ามหานคร สายเฉลิมรัชมงคล (MRT Blue Line) สถานี วัดมังกร เส้นทางขนส่งสาธารณะเส้นทางใหม่ที่พาดผ่านมายังย่านเยาวราชที่มาพร้อมการปรับปรุงพื้นที่ การเวียนคืนที่ดินเพื่อสร้างสถานีรถไฟ การเดินทางไปที่เยาวราชลำบากขึ้น ประกอบกับพฤติกรรมผู้บริโภคที่ต้องเร่งรีบมากขึ้น เน้นที่ความสะดวกมากขึ้น คนรุ่นใหม่เริ่มกลายมาเป็นผู้รับผิดชอบการจัดหาของไหว้เจ้าแทนคนรุ่นพ่อแม่มากขึ้น พฤติกรรมการรวมตัวกันในวันเทศกาล หรือประเพณีสำคัญเริ่มลดลง รวมไปถึงการลดทอนความสำคัญของการเลือกของไหว้หลังจากเดิม ทำให้คนส่วนหนึ่งหันมาเลือกใช้บริการห้างสรรพสินค้าใกล้บ้านของประชาชนแต่ละคน การเดินทางมาย่านเยาวราชและตลาดเก่าเริ่มลดน้อยลง เศรษฐกิจที่เริ่มซบเซาจึงส่งผลให้ย่านตลาดเก่าเริ่มกลับมาเจียบเหงาลงอีกครั้งหนึ่งอย่างเห็นได้ชัด

นอกจากนั้นตลาดเก่าดั้งเดิมที่อยู่ฝั่งถนนเยาวราชได้ถูกปิดตัวลงสาเหตุมาจากความซบเซาทางการค้าของตลาดเก่าแม้ว่าตลาดเก่าจะมีความพยายามในการปรับปรุงตลาดเพื่อให้เท่าทันกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงแต่ท้ายที่สุดก็ไม่สามารถปรับเปลี่ยนครองใจให้ผู้บริโภคเดินทางเข้ามาใช้บริการได้ตลาดเก่าบริเวณถนนเยาวราชจึงได้ถูกปิดตัวลงและมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินไปในลักษณะเชิงพาณิชย์รูปแบบอื่นแทนตลาดสด โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากกลุ่มนายทุนรายใหญ่ประจำพื้นที่ได้ตัดสินใจที่จะปรับเปลี่ยนจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของตลาดเก่ามาในที่สุด ตลาดเก่าที่เหลืออยู่จึงเป็นตลาดเก่าบริเวณซอยอิสราณูภาพ (เยาวราช 6) ปัจจุบันตลาดเก่าจึงเป็นย่านตลาดสดเพียงแห่งเดียวที่ยังหลงเหลืออยู่ของย่านเยาวราชและยังคงเป็นย่านการค้าที่มีความสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่อย่างเหนียวแน่น

5. สมัยการเข้ามาของการท่องเที่ยวในย่านเยาวราชและการเข้ามาของรถไฟฟ้าใต้ดิน

จากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยนำมาซึ่งพัฒนาการของเมืองที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในย่านเยาวราช และย่านตลาดเก่าย่านค้าขายย่านที่อยู่อาศัยดั้งเดิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราชขึ้น จากพัฒนาการของเมืองส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของประชากรอันนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงของร้านค้าต่าง ๆ ในย่านตลาดเก่าที่แปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย หนึ่งในปัจจัยสำคัญที่

ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี่คือการเข้ามาของการท่องเที่ยวที่เป็นบทบาทใหม่ของย่านเยาวราช หลังปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมานั่นเอง

เยาวราชได้รับบทบาทใหม่ที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจภายในพื้นที่นั้นคือบทบาทด้านการรองรับการท่องเที่ยวที่เป็นปัจจัยในการพัฒนาเศรษฐกิจส่งเสริมการค้าการลงทุนภายในพื้นที่ย่านเยาวราช ทำให้เศรษฐกิจในย่านเยาวราชและตลาดเก่ามีความเฟื่องฟูมากยิ่งขึ้น จากช่วงแรกของการขยายตัวของเมืองส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากรภายในพื้นที่ตลาดเก่าและย่านเยาวราชเกิดขึ้นเนื่องจากย่านเยาวราชนั้นเป็นย่านที่มีการใช้พื้นที่อย่างแน่นหนาการอยู่อาศัยดำรงไปด้วยความยากลำบาก ชาวไทยเชื้อสายจีนดั้งเดิมภายในพื้นที่ตลาดเก่าและประชากรในเยาวราชจึงต่างพากันย้ายออกไปอยู่อาศัยพื้นที่ภายนอกเยาวราชกระจายตัวกันออกไปตามการขยายตัวของเมืองที่แผ่ออกเป็นวงกว้าง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของร้านค้าต่าง ๆ ภายในย่านเยาวราชเกิดขึ้นสิ่งที่ตามมาคือการย้ายเข้ามาใหม่ของผู้ประกอบการธุรกิจประเภทต่าง ๆ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่เข้ามาในย่านเยาวราชและย่านตลาดเก่า ย่านตลาดเก่าจึงมีทั้งกิจการร้านค้าดั้งเดิมของชาวไทยเชื้อสายจีนภายในพื้นที่ และกิจการร้านค้ารูปแบบใหม่ที่เข้ามาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในย่านเยาวราชปะปนกันไป นอกจากนี้ยังมีผู้ประกอบการที่เป็นชาวจีนแผ่นดินใหญ่เข้ามาทำกิจกรรมทางการค้าภายในพื้นที่เพิ่มมากขึ้นอีกด้วย

จากการเข้ามาของการท่องเที่ยวในย่านเยาวราชส่งผลให้ปัจจุบันตลาดเก่าชุมชนเยาวราชกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ ที่มีการสืบทอดปฏิบัติมาจากรุ่นสู่รุ่นแสดงให้เห็นอยู่แม้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างกันบ้างตามยุคสมัย นอกจากนั้นย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชยังกลายเป็นย่านที่ส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ โดยมีการเสนอเส้นทางทางการเยี่ยมชมศาลเจ้า และศาสนสถานอื่น ๆ เลียบบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาและพื้นที่ต่าง ๆ โดยרבย่านเยาวราชมากมายหลายเส้นทางด้วยกัน ซึ่งศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะศาลเจ้าประจำย่านตลาดเก่าที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่เป็นหนึ่งในศาลเจ้ายอดนิยมที่มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย นักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ และผู้มาเยือนย่านเยาวราชเข้ามาสักการบูชาอย่างไม่ขาดสายตลอดปี ในปัจจุบันพื้นที่ตลาดเก่าเป็นตลาดสดค้าขายอาหารสด อาหารแห้ง เครื่องปรุงที่นำเข้ามาจากประเทศจีน และสินค้าที่เฉพาะต่าง ๆ มากมายที่เป็นที่นิยมในการบริโภคของชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีความเฉพาะไม่เหมือนตลาดอื่น ๆ อันเป็นปัจจัยที่ทำให้ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชมีความโดดเด่นและมีอัตลักษณ์เฉพาะตัวอีกด้วย

อีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในย่านเยาวราชได้แก่ การเข้ามาของรถไฟฟ้าฟ้ามหานคร สายเฉลิมรัชมงคล (MRT Blue Line) สถานี วัดมังกร ขนส่งสาธารณะเส้นทางใหม่ที่สามารถช่วยให้การเข้าถึงพื้นที่เยาวราชและย่านตลาดเก่าเป็นไปด้วยความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้นโดยสถานีวัดมังกรปิดให้บริการในปลายปี พ.ศ. 2562 ที่ผ่านมามีผู้ประชาชน

และนักท่องเที่ยวที่ให้ความสนใจในการใช้บริการเป็นจำนวนมาก จากในอดีตการเดินทางเข้ามาที่ย่านเยาวราชนั้นจะเป็นการเดินทางที่เป็นไปด้วยความยากลำบากจากการที่ย่านเยาวราชเขตสำพันธวงศ์เป็นเขตที่เล็กที่สุดของกรุงเทพมหานคร ผิดกับขนาดเศรษฐกิจของพื้นที่ที่มีความหนาแน่นสูงส่งผลให้การจราจรภายในพื้นที่มีการติดขัดตลอดทั้งตอนกลางวันและยามค่ำคืน การเข้าถึงพื้นที่จึงเป็นไปด้วยความยากลำบาก ชาวไทยเชื้อสายจีนที่อดีตเคยอาศัยในย่านเยาวราชหรือย่านตลาดเก่าก็ไม่อยากเดินทางเข้ามาในพื้นที่เนื่องจากอายุที่มากขึ้นกับความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ นักท่องเที่ยวที่ต้องใช้เวลาในการเดินทางเนื่องจากต้องเผชิญกับปัญหาการจราจรที่แออัด ภายหลังจากการเปิดให้บริการรถไฟฟ้าใต้ดินปัญหาการเข้าถึงพื้นที่นั้นได้รับการแก้ปัญหาอย่างง่ายดาย ผู้คนต่างพากันเดินทางมายังย่านเยาวราชและตลาดเก่ามากขึ้นจากความสะดวกสบายของการเดินทาง นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้สะดวกสบายขึ้น การเกิดขึ้นของรถไฟฟ้าจึงเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดการเข้าถึงพื้นที่ที่มากยิ่งขึ้น และหวังว่าการเข้าถึงพื้นที่ที่สะดวกสบายมากกว่าแต่ก่อนจะช่วยให้ย่านตลาดเก่ากลับมาคึกคักมากขึ้น

6. ย่านตลาดเก่าภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด - 19 และอนาคต

ภายหลังจากการเปิดให้บริการของรถไฟฟ้ามหานคร สถานี วัดมังกรในปลายปี พ.ศ. 2562 การเดินทางเพื่อเข้าถึงพื้นที่ย่านเยาวราชสามารถเดินทางได้ง่ายยิ่งขึ้น เป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนและนักท่องเที่ยวที่มีความประสงค์จะมาเยือนย่านเยาวราชย่านเมืองเก่าที่เปี่ยมไปด้วยวัฒนธรรมไทยเชื้อสายจีนที่แสดงออกผ่านสิ่งปลูกสร้าง วิถีชีวิต และอาหารเลิศรสนานาชาติ จากการเปิดให้บริการของรถไฟฟ้าสถานีวัดมังกรในปลายปี พ.ศ. 2562 ส่งผลให้มีผู้คนเข้ามาเยือนย่านเยาวราช และย่านตลาดเก่ากันมากขึ้นทำให้ย่านตลาดเก่าเริ่มกลับมาคึกคักสร้างสีสันให้แก่เยาวราชในช่วงเวลากลางวันตั้งสมัยอดีตที่มักจะมีผู้มาเยือนย่านตลาดเก่าเพื่อมาจับจ่ายซื้อของ และเข้ามากราบไหว้สักการะศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะศูนย์รวมจิตใจของชุมชนตลาดเก่าย่านเยาวราช รถไฟฟ้าสถานีวัดมังกรนั้นเป็นตั้งความหวังที่จะช่วยให้ย่านตลาดเก่ากลับมาคึกคัก ให้ผู้คนเก่า ๆ หวนย้อนคืนมายังถิ่นเดิมได้อย่างง่ายดาย รวมถึงยังดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศให้เข้ามาในพื้นที่นี้เพื่อส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเกิดขึ้นได้อีกด้วย

แต่แผนที่วางเอาไว้ก็เกิดความคลาดเคลื่อนขึ้นจากเหตุการณ์เมื่อต้นปี พ.ศ. 2563 ประเทศไทยและนานาประเทศเกิดการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด - 19 ส่งผลให้เกิดผลกระทบทางด้านการท่องเที่ยว และเศรษฐกิจประเทศไทยอย่างรุนแรง เช่นเดียวกับกับย่านเยาวราชและตลาดเก่าเองก็ได้รับผลกระทบกับเหตุการณ์การแพร่ระบาดในครั้งนี้ ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเป็นย่านการค้าตลาดสดที่มีสินค้าที่หลากหลาย มีลูกค้าประจำจำนวนมาก ตั้งแต่รุ่นสูงอายุนถึงรุ่นลูกหลานที่ยังคงมาซื้อสินค้าต่าง ๆ ในย่านตลาดเก่าแห่งนี้นอกจากนี้ยังมีลูกค้าที่เป็นร้านค้าปลีก ร้านอาหาร ไปจนถึงโรงแรมอีกด้วยเมื่อเกิดการแพร่ระบาดโควิด - 19 ส่งผลให้เกิดการปรับตัวเพื่อเข้าสู่วิถี นิวนอร์

มอล (New Normal) วิถีชีวิตรูปแบบใหม่ การเดินตลาด การออกมาเลือกซื้อของ การออกจากบ้านบ่อยๆ ย่อมลดลง ถูกแทนที่ด้วยการรักษาระยะห่างทางสังคม และการเลือกใช้บริการสั่งสินค้าออนไลน์ และส่งถึงบ้านมากขึ้นเพื่อตอบสนองนโยบายการอยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ เยาวราชเงียบลงอย่างเห็นได้ชัด “ท่ามกลางสถานการณ์ระบาดของโควิด-19 ที่เปลี่ยนแปลงชีวิตของผู้คนไปอย่างมาก สิ่งที่เคยทำ “ความปกติ” เดิม ๆ ต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่ “ความปกติแบบใหม่” คนที่จะรอดได้คือคนที่รู้จักปรับตัวเท่านั้น” แต่สถานการณ์การระบาดของโควิด-19 ก็เข้ามาในช่วงต้นปี และทำให้ทุกอย่างเปลี่ยนไปอีกครั้ง โดยช่วงแรกๆ ที่เริ่มมีการระบาด ผู้คนเริ่มกักตุนสินค้า โดยเฉพาะกลุ่มอาหารแห้ง ของตอง ปลากระป๋อง แต่ต่อมาเมื่อสถานการณ์การระบาดรุนแรงขึ้น และการประกาศใช้มาตรการการเว้นระยะห่างทางสังคม และมาตรการอื่นๆ ก็ทำให้ตลาดเก่าเยาวราช หนึ่งในสถานที่สำคัญของย่านเยาวราชเข้าสู่ภาวะเงียบเหงาอีกครั้ง

สิ่งที่ตามมาคือการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมของประชากรต่อการเดินทางอันเนื่องมาจากผลของการแพร่ระบาดของโควิด - 19 เมื่อพฤติกรรมการเดินทางเปลี่ยนไป ย่านเยาวราชและย่านตลาดเก่าย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงในอนาคตอันใกล้จึงต้องปรับตัวตามพฤติกรรมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สามารถอยู่รอดในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปเกิดการคุ้นเคยกับพฤติกรรมใหม่ในอนาคตอันใกล้อาจไม่มีการเดินทางในรูปแบบเดิมอีกก็เป็นไปได้ การซื้อของอาจไม่เหมือนเดิม กิจกรรมร้านค้าต่าง ๆ ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชจึงเกิดการปรับตัวตามสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้สามารถรักษากิจการร้านค้าของตนเองที่สืบทอดจากบรรพบุรุษและรอคอยที่จะให้สถานการณ์กลับมาปกติ รอคอยต้อนรับผู้คนเก่า ๆ รวมถึงผู้มาเยือนใหม่ ๆ ด้วยความหวัง

4.2 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราช

พื้นที่ตลาดเก่านั้นตั้งอยู่บริเวณใจกลางของย่านเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์พื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตติดต่อกับเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ย่านเยาวราชเป็นย่านพื้นที่พาณิชย์กรรมที่สำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีย่านการค้ารายล้อมอย่างแน่นหนา พื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชมีย่านการค้าที่สำคัญด้วยกัน 4 ย่านคือ ย่านตลาดเก่า ย่านตลาดกรมภูเรศ ย่านตลาดเล่งบัวเอี้ยะ และย่านตลาดสินค้าเครื่องไหว้เจ้า พื้นที่ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยอาคารสิ่งปลูกสร้าง ไม่มีที่ว่างเหลือพอให้ใช้ทำกิจกรรมสาธารณะ ลักษณะอาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารพาณิชย์ ตึกแถว อาคารขนาดใหญ่ ขอบเขตพื้นที่การศึกษาในงานวิจัยฉบับนี้จะอยู่บริเวณพื้นที่ย่านตลาดเล่งบัวเอี้ยะขอบเขตพื้นที่การศึกษาดังนี้

ซอยอิสราณภาพ (เยาวราช 6) หรือเจริญกรุง 16

ทิศเหนือ ติดกับถนนเยาวราช

ทิศใต้ ติดกับถนนเจริญกรุง

ซึ่งสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ตลาดเก่านั้นจะเป็นอาคารพาณิชย์กรรมขนาดสองฝั่งของซอยอิสรานุภาพ หรือเจริญกรุง 16 ตัวอาคารนั้นจะยังคงลักษณะสภาพดั้งเดิมเอาไว้ในบางส่วนมีการผสมผสานของการสร้างต่อเติมกับอาคารสภาพดั้งเดิมพื้นที่นี้ค่อนข้างเป็นพื้นที่แออัดเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีประวัติอันยาวนานและมีข้อจำกัดในการขยายพื้นที่ ลักษณะการสัญจรในซอยอิสรานุภาพตลาดเก่าชุมชนเยาวราชนั้นมีการปรับปรุงพื้นผิวการสัญจรด้วยการปูกระเบื้องทั้งเส้นทางความกว้างของถนนอยู่ที่ประมาณ 4 เมตร มีลักษณะการสัญจรเป็นรูปแบบของถนนคนเดิน รถยนต์ไม่สามารถสัญจรเข้ามาในพื้นที่นี้ได้ การสัญจรในพื้นที่นี้จะเป็นการสัญจรทางเท้า รถจักรยานยนต์ รถเข็นส่งของที่สามารผ่านไปได้ในซอยอิสรานุภาพแห่งนี้ ทางเดินเท้าสัญจรจะมีความกว้างของทางเดินเท้าประมาณ 1.20 เมตร บางพื้นที่ในย่านตลาดเก่าจะมีการวางแผงขายของยื่นล้ำออกมาบ้างเป็นบางส่วน

ภาพที่ 11 ทางเข้าตลาดเก่าหรือตลาดเล่งบัวเยี้ยะจากถนนเยาวราช
ที่อยู่บริเวณเยาวราชซอย 6 วันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2563

4.2.1 การใช้ประโยชน์ของที่ดิน

ย่านเยาวราชเป็นย่านที่อยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีนดั้งเดิมของกรุงเทพมหานครที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน นอกจากการเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีนแล้วนั้นย่านเยาวราชยังเป็นย่านการค้าที่มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจมาอย่างยาวนานเช่นกัน ย่านเยาวราชในปัจจุบันสามารถจำแนกการใช้ประโยชน์ของที่ดินในพื้นที่ได้ทั้งหมด 6 ประเภทสามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1. พื้นที่เพื่อพาณิชยกรรม พื้นที่พาณิชยกรรมเป็นพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ทางการค้าขายและบริการ ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชมีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้มากที่สุด วนมากมีการใช้พื้นที่ติดกับถนน ตรอก ซอย และเส้นทางสัญจรทั้งหมด
2. พื้นที่เพื่อที่พักอาศัย พื้นที่เพื่อที่พักอาศัยเป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์เพื่อการอยู่อาศัย โดยมีการใช้พื้นที่เพื่อการพักอาศัยของลงมาจากการใช้พื้นที่เพื่อพาณิชยกรรม
3. พื้นที่เพื่อศาสนสถาน เป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้จะอยู่ในบริเวณขอบเขตของศาสนสถานนั้น ๆ
4. พื้นที่เพื่อสถาบันการศึกษา พื้นที่นี้ใช้เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา การเรียนรู้ การใช้ที่ดินของศาสนสถานเพื่อจัดแบ่งเป็นสถานศึกษา
5. พื้นที่เพื่อคลังสินค้า พื้นที่นี้ใช้ประโยชน์เพื่อการจัดเก็บสินค้า มีการใช้ประโยชน์ประเภทนี้น้อยในพื้นที่ย่านเยาวราช
6. พื้นที่อุตสาหกรรม พื้นที่ใช้ประโยชน์เพื่อการอุตสาหกรรม มีการใช้ประโยชน์ที่ดินด้านนี้น้อยในพื้นที่ย่านเยาวราช

ซึ่งการใช้ประโยชน์ที่ดินของย่านเยาวราชนั้นมีการกระจายตัวออกไปตามประเภทต่าง ๆ ทั่วทั้งเขตสัมพันธวงศ์ แต่การใช้ประโยชน์ที่ดินของย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชจากการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลของผู้ศึกษาผู้ศึกษาพบว่าในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชนั้นมีการใช้ที่ดินด้วยกันใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) พื้นที่เพื่อพาณิชยกรรม 2) พื้นที่เพื่อที่พักอาศัย และ 3) พื้นที่เพื่อศาสนสถาน โดยพื้นที่เพื่อพาณิชยกรรมกับพื้นที่เพื่อที่พักอาศัยจะเป็นการใช้ประโยชน์ของที่ดินเพื่อสองประเภทนี้เป็นหลักในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช โดยมีการใช้ประโยชน์ของที่ดินแบบผสมผสานได้แก่การเป็นร้านค้าเพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจพร้อมทั้งเป็นที่อยู่อาศัยของพ่อค้าแม่ค้าชาวไทยเชื้อสายจีนที่เป็นร้านค้าดั้งเดิมมีการสืบทอดกิจการจากรุ่นสู่รุ่น ในส่วนของการใช้ประโยชน์ของที่ดินในลักษณะเพื่อศาสนสถานนั้นจะเป็นพื้นที่บริเวณศาลเจ้าเล่งบัวเอี้ยศาลเจ้าที่ตั้งอยู่ในบริเวณตลาดเก่าศาลเจ้าที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ ที่เมื่อมีการจัดกิจกรรมทางศาสนาจะมีผู้ศรัทธาเข้ามาสักการะอย่างไม่ขาดสาย

ภาพที่ 12 ลักษณะการใช้อาคารภายในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช
ที่ใช้เป็นพื้นที่เพื่อพาณิชย์กรรมและเป็นที่อยู่อาศัย วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2564

4.2.2 ลักษณะของสิ่งปลูกสร้าง

สิ่งปลูกสร้างภายในพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราช อาคารส่วนใหญ่ในพื้นที่เป็นลักษณะอาคารพาณิชย์แบบตึกแถวที่มีความสูงหลายชั้น พื้นที่ตลาดเก่ามีการใช้ประโยชน์อาคารด้วยกันหลายประเภทส่วนมากนั้นจะใช้ประโยชน์ของอาคารสิ่งปลูกสร้างรูปแบบเชิงพาณิชย์กรรมเป็นส่วนมาก การใช้อาคารสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ประกอบไปด้วย 3 ลักษณะดังนี้

1. อาคารสิ่งปลูกสร้างเพื่อพาณิชย์กรรม เป็นอาคารสิ่งปลูกสร้างที่มีการดำเนินกิจกรรมทางการค้าและบริการ ส่วนมากตั้งอยู่ตามแนวถนน ตรอก ซอย ตัวอาคารมีลักษณะเป็นตึกแถวหลายชั้น

2. อาคารสิ่งปลูกสร้างเพื่อที่พักอาศัย เป็นอาคารสิ่งปลูกสร้างที่มีกิจกรรมใช้เป็นที่อยู่อาศัยของประชาชน ส่วนมากจะอยู่ถัดเข้ามาด้านในจากอาคารเพื่อการพาณิชย์กรรมที่ติดถนนหรือตรอก และซอย อาคารมีลักษณะเป็นตึกแถวชั้นเดียวไปจนถึงอาคารสูง 7 ชั้น

3. อาคารสิ่งปลูกสร้างเพื่อศาสนสถาน เป็นอาคารสิ่งปลูกสร้างที่มีกิจกรรมทางศาสนา ได้แก่ ศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะ ตัวอาคารสิ่งปลูกสร้างมีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน

ภาพที่ 13 ศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะขณะได้รับการบูรณะใหม่ วันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2563

อาคารสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชมีรูปแบบอาคารปลูกสร้างที่คล้ายกันโดยจะเป็นลักษณะของอาคารพาณิชย์มีความสูงตั้งแต่ชั้นเดียวไปจนถึง 7 ชั้นเนื่องจากเป็นย่านการค้าที่มีความหนาแน่นแออัดจึงมีการก่อสร้างต่อเติมความสูงของอาคารอยู่อย่างต่อเนื่อง ลักษณะอาคารในพื้นที่จะมีทั้งอาคารสิ่งปลูกสร้างเก่าที่สร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ตั้งแต่สมัยการเริ่มสร้างเยาวราช อาคารในสมัยแรกนั้นมีการสร้างด้วยไม้ลักษณะเป็นห้องแถวติด ๆ กันความสูงชั้นเดียวและสองชั้น แต่ในพื้นที่เยาวราชเกิดไฟไหม้บ่อยครั้งทำให้อาคารดั้งเดิมที่เป็นไม้ทั้งหลายไม่มีเหลือให้เห็นจนถึงปัจจุบัน ต่อมาการสร้างอาคารสิ่งปลูกสร้างเริ่มนิยมใช้คอนกรีตในการก่อสร้าง ซึ่งก็ยังคงสร้างในลักษณะอาคารชั้นเดียวหรือสองชั้นแต่จากการที่ย่านเยาวราชเป็นพื้นที่ที่มีการใช้เพื่อการพาณิชย์กรรมที่สูงมาก อาคารขนาดใหญ่รูปแบบสมัยใหม่ที่มีความสูงหลายชั้นก็เริ่มเข้ามาแทนที่หรือผสมอยู่กับอาคารดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อน

ในปัจจุบันที่ตัวอาคารยังคงมีลักษณะอาคารดั้งเดิมไว้บ้างบางส่วนและมีการสร้างอาคารใหม่แทนที่อาคารเดิมในบางส่วน ลักษณะที่ว่างระหว่างอาคารจึงมีการผสมผสานระหว่างอาคารรูปแบบเก่ากับอาคารสิ่งปลูกสร้างรูปแบบสมัยใหม่ที่มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร

จากการที่พื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชนั้นเป็นพื้นที่ค้าขายที่สำคัญตั้งแต่เริ่มการก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์จวบจนถึงปัจจุบันก็ยังคงเป็นพื้นที่ที่เป็นตลาดที่สำคัญ ส่งผลให้ความต้องการใช้พื้นที่ในย่านนี้มีสูงมากจึงมีความหนาแน่นของอาคารมาตั้งแต่สมัยแรก ๆ ปัจจุบันก็ยังไม่มีการแก้ไขความแออัดของอาคารในพื้นที่นี้ได้ พื้นที่ว่างที่ใช้เชิงสาธารณะส่วนมากจึงเป็นเส้นทางสัญจรที่ใช้เดินทางขนส่งสินค้า การเข้าถึงพื้นที่ ตามตรอก ถนน ซอย ส่วนพื้นที่ลานว่างในพื้นที่ตลาดเก่านั้นจะพบได้ตามพื้นที่ของศาสนาสถาน ได้แก่ พื้นที่ลานว่างของศาลเจ้าเล่งบัวเอี้ยะโดยใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตามความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนโดยในแต่ละเทศกาลจะมีผู้คนจากทั้งภายในพื้นที่และนอกพื้นที่เข้ามาสักการะศาลเจ้าเล่งบัวเอี้ยะเป็นจำนวนมากในทุก ๆ ปี

ภาพที่ 14 ลานว่างบริเวณศาลเจ้าเล่งบัวเอี้ยะและลักษณะสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชที่มีลักษณะเป็นอาคารพาณิชย์ วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2563

4.2.3 กลุ่มประชากรที่ใช้พื้นที่

ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชสามารถแบ่งกลุ่มประชากรที่ใช้พื้นที่ในย่านแห่งนี้ได้เป็นสองลักษณะดังนี้

กลุ่มประชากรที่ใช้พื้นที่เป็นประจำ

1. ผู้ประกอบการในย่าน หรือเจ้าของร้าน – ส่วนมากเป็นคนที่อยู่อาศัยในพื้นที่มาเป็นเวลานานเป็นลูกหลานชาวไทยเชื้อสายจีนที่สืบทอดกิจการมาจากรุ่นสู่รุ่น พื้นที่ตึกแถวด้านล่างเป็นพื้นที่ค้าขาย และชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัย
2. ผู้ค้าขายเร่แผงลอย – เป็นผู้อยู่อาศัยบริเวณย่านเยาวราช รวมถึงคนจากภายนอกพื้นที่เยาวราช แผ่หาบเร่แผงลอยมีช่วงเวลาในการตั้งแผงขายของเป็นเวลา มีลักษณะการค้าขายบนทางเท้ารวมถึงถนนในบางช่วง
3. ลูกจ้าง คนเข็นของ ลูกน้อง – เป็นลูกจ้างหรือลูกน้องของผู้ประกอบการร้านค้าต่าง ๆ ภายในย่าน ลูกจ้าง คนเข็นของ ลูกน้องเป็นแรงงานจากภายนอกพื้นที่เข้ามาทำงานในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช มีการพักอาศัยอยู่บริเวณโดยรอบพื้นที่ย่านเยาวราช เช่นบริเวณตลาดกรมภูเรศที่จะมีที่พักอาศัยสำหรับแรงงานมาอยู่อาศัยกันเนื่องจากมีราคาเช่าที่ถูก บางส่วนก็อยู่อาศัยในร้านที่พวกเขาค้าขายในบริเวณตลาดเก่า ลูกจ้าง คนเข็นของ ลูกน้องทำหน้าที่ในการขายสินค้า ส่งสินค้า รวมถึงขนสินค้าจากรถส่งของเข้ามายังบริเวณร้านค้าที่พวกเขาเป็นลูกจ้าง
4. ผู้อยู่อาศัยในชุมชน – เป็นผู้อยู่อาศัยและประกอบกิจการในพื้นที่ตลาดเก่า ใช้พื้นที่ตลาดเก่าเป็นพื้นที่ในการทำงานและเป็นพื้นที่อยู่อาศัย กิจกรรมที่ได้แก่การซื้อขายสินค้า รวมถึงกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีตามงานเทศกาลต่าง ๆ ตามความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน

กลุ่มประชากรที่มาจากภายนอกพื้นที่

1. พ่อค้า แม่ค้า – เป็นผู้ประกอบการจากภายนอกพื้นที่เข้ามาในพื้นที่เพื่อซื้อสินค้า วัตถุดิบต่าง ๆ ตามแต่พ่อค้า แม่ค้านั้น ๆ ประกอบกิจการ ลักษณะการซื้อสินค้าจะเป็นการซื้อจำนวนมาก ๆ เพื่อนำไปค้าขายต่อตามแหล่งที่พ่อค้าแม่ค้านั้นประกอบกิจการอยู่
2. นักท่องเที่ยว – ผู้ที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในย่านเยาวราช เข้ามาท่องเที่ยวในย่านการค้าตลาดเก่าชุมชนเยาวราช จุดประสงค์เพื่ออาหารหาอาหารทาน เลือกซื้อสินค้าต่าง ๆ ที่มีมากมายภายในพื้นที่ตลาดเก่า รวมถึงการเข้ามาเพื่อท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การมากราบไหว้สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำพื้นที่ และการทำกิจกรรมประเพณีตามความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน

ภาพที่ 15 พื้นที่บริเวณตลาดเก่าที่มีการค้าขายสินค้าต่าง ๆ ร้านค้ามีการนำสินค้ามาตั้งบริเวณ
ทางเดินจึงทำให้การสัญจรในพื้นที่มีอย่างจำกัด วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2563

4.2.4 การเข้าถึงพื้นที่

การเดินทางเพื่อเข้าถึงพื้นที่ตลาดเก่านั้นสามารถเดินทางเพื่อเข้าถึงพื้นที่โดยพาหนะ
หลายรูปแบบได้แก่

1. รถยนต์ สามารถเข้าถึงได้สองเส้นทางคือเข้าพื้นที่ตลาดเก่าจากถนนเจริญกรุง
กับการเข้าพื้นที่ตลาดเก่าจากถนนเยาวราช รถยนต์จะไม่สามารถเข้าไปยังพื้นที่ได้เนื่องจากมีความคับ
แคบรถยนต์ไม่สามารถผ่านได้จึงสามารถถึงได้เพียงบริเวณต้นซอยทั้งสองฝั่งถนนเท่านั้น
2. รถโดยสารประจำทาง
3. รถไฟฟ้ามหานคร สายเฉลิมรัชมงคล (MRT Blue Line) สถานี วัดมังกร
4. การเดินเท้า การเข้าถึงพื้นที่ตลาดเก่าที่สะดวกที่สุดนั้นจะเป็นการเดินทางเท้า
เนื่องจากในพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเป็นลักษณะของถนนคนเดินรถยนต์ไม่สามารถผ่านเข้ามาได้
มีเพียงรถจักรยานยนต์ และรถขนส่งสินค้าเท่านั้นที่เข้ามา แต่การเดินทางในพื้นที่ตลาดเก่าก็มีความ
ลำบากเนื่องจากคนเดินมาก เส้นทางเท้าคับแคบ มีการจราจรที่ติดขัดตลอดทั้งพื้นที่

ภาพที่ 16 การสัญจรไปมาภายในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชที่มีการขนสินค้า และการสวนทางของรถจักรยานยนต์ทำให้การสัญจรบางช่วงในตลาดเก่ามีการติดขัด วันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2563

4.2.5 กรรมสิทธิ์ในที่ดิน

ย่านเยาวราชเป็นย่านที่อยู่อาศัยและย่านเศรษฐกิจจากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยส่งผลให้เกิดการพัฒนาของเมืองส่งผลให้ย่านเยาวราชเริ่มมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจที่มากขึ้นตามไปด้วยกรรมสิทธิ์ในที่ดินของย่านเยาวราชจึงสามารถแบ่งจำแนกได้ดังลักษณะต่อไปนี้

1. ที่ดินเพื่อสาธารณะประโยชน์ ที่ดินที่ใช้เพื่อสาธารณะประโยชน์ความเป็นกรรมสิทธิ์จะอยู่ในความดูแลของกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตพื้นที่สัมพันธวงศ์ และสำนักงานเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ส่วนมากพื้นที่นี้จะมีการใช้ประโยชน์เพื่อการสัญจรเป็นส่วนมาก บางพื้นที่ถนนจะใช้เพื่อการค้าขาย ประกอบการพาณิชย์กรรม ได้แก่ ถนนวาณิช 1 ถนนเยาวราช ถนนเจริญกรุง ถนนมังกร ซอยอิสราณภาพ หรือเจริญกรุง 16 ซอยผลิตผล ถนนเยาวพานิช ถนนแปลงนาม และถนนพลับพลาไชย

2. ที่ดินในส่วนของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ที่ดินในส่วนนี้กรรมสิทธิ์ในที่ดินจะเป็นของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์โดยส่วนมากจะมีการใช้ที่ดินเพื่อเป็นอาคารสิ่งปลูกสร้างเพื่อที่พักอาศัย อาคารบ้านแถว ตึกแถว และอาคารพักอาศัยตึกสูง บางส่วนใช้

พื้นที่เป็นตลาดสด ที่ดินในส่วนของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์จะอยู่บริเวณ ตลาดกรม ภูธรและอาคารบ้านพักอาศัยรอบ ๆ ตัวตลาดกรมภูธร

3. ที่ดินของเอกชนรายใหญ่ กรรมสิทธิ์ในที่ดินส่วนนี้ส่วนมากจะเป็นของบริษัท ไพบูลย์สมบัติจำกัด ที่ดินของมูลนิธิจุมภฏ - พันธุ์ทิพย์ ที่ดินของวัดมิ่งกรมลาวาส ที่ดินของเอกชน รายใหญ่จะมีการใช้ประโยชน์ที่ดินในสามลักษณะคือ ลักษณะแรกประโยชน์เพื่อการค้าขาย บริเวณ ตลาดเก่าที่มีการค้าขายในลักษณะตลาดสด อาคารพิชัยญาติเป็นตลาดสมัยใหม่ (ตลาดโลตัส) รวมถึง เป็นอาคารจอดรถ ลักษณะต่อมาที่มีการใช้ที่ดินในรูปแบบผสมเป็นทั้งที่ดินเพื่อการค้าขายและที่อยู่ อาศัย โดยการใช้ประโยชน์ทางที่ดินลักษณะนี้จะอยู่บริเวณย่านค้าขายสินค้าของเครื่องใช้ไฟฟ้า บริเวณตรอกเจริญไชยกับซอยอิสราณภาพ (เจริญกรุง 16) และลักษณะสุดท้ายคือการใช้ประโยชน์ ที่ดินเพื่อพิธีกรรมทางศาสนาในบริเวณวัดมิ่งกรมลาวาสที่ใช้ประกอบกิจกรรมทางศาสนาพิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการไหว้เจ้า สวดมนต์ รวมทั้งการจัดเทศกาลต่าง ๆ ตามปฏิทินจันทรคติแบบจีน

4. ที่ดินของเอกชนรายย่อย กรรมสิทธิ์ในที่ดินนี้ส่วนมากเป็นของเจ้าของอาคาร ตึกแถวห้องเดียว มีการใช้ประโยชน์เพื่อการค้า และใช้เป็นที่อยู่อาศัยเป็นหลัก

ย่านเยาวราชจากการเปลี่ยนผ่านของยุคสมัยกับการพัฒนาของเมืองที่ส่งผลให้ เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ภายในพื้นที่เกิดขึ้นจากย่านที่อยู่อาศัยสู่การเป็นศูนย์กลางทางการค้า และบทบาทใหม่จากการเข้ามาของการท่องเที่ยวที่เป็นตัวผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกรรม สิทธิ์ในที่ดินของคนในย่านเยาวราช เช่นเดียวกันกับพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชที่เกิดการ เปลี่ยนแปลงในเรื่องของกรรมสิทธิ์ในที่ดินจากแต่เดิมตลาดเก่าดั้งเดิมนั้นจะอยู่บริเวณฝั่งถนนเยาวราช เป็นพื้นที่การค้าตลาดสดประจำย่านเยาวราชที่มีผู้คนภายในพื้นที่และพื้นที่ภายนอกเข้ามาใช้บริการ แต่จากการพัฒนาของเมือง การเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ใน พื้นที่ที่เกิดขึ้นพื้นที่ตลาดเก่าดั้งเดิมถูกเปลี่ยนเจ้าของโดยมีเอกชนรายใหญ่ซื้อที่ดินบริเวณตลาดเก่าดั้งเดิม และมีการเปลี่ยนการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ไปเป็นกิจกรรมทางการค้ารูปแบบอื่นที่ไม่ใช่ตลาดสด ตลาดเก่าดั้งเดิมจึงปิดตัวลงและพื้นที่บริเวณตลาดเล่งบัวเอี้ยะหรือตลาดใหม่ ตลาดในซอยอิสราณ ภาพจึงสืบทอดชื่อของตลาดเก่ามา กลายเป็นตลาดสดเพียงแห่งเดียวที่ยังคงหลงเหลือมาถึงปัจจุบัน ตลาดเก่าในปัจจุบันที่ตั้งอยู่ซอยอิสราณภาพ ซอยที่เป็นทางลัดเป็นเส้นทางสัญจรจากถนนเยาวราชสู่ ถนนเจริญกรุง กรรมสิทธิ์ในที่ดินบริเวณตลาดเก่าในปัจจุบันนั้นส่วนมากเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชนราย ย่อยซึ่งเจ้าของกิจการดั้งเดิมในพื้นที่ตลาดเก่าเป็นเจ้าของเอง รวมถึงบางร้านที่เจ้าของกรรมสิทธิ์ ปล่อยให้เช่าช่วงต่อเพื่อประกอบกิจการค้าขายต่าง ๆ ภายในย่านตลาดเก่าเยาวราช และมีที่ดิน ในส่วนของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์อยู่ในบริเวณตลาดตลาดกรมภูธรซึ่งเป็นพื้นที่ที่ ติดกับพื้นที่ตลาดเก่า

ภาพที่ 17 ร้านของชำที่ขายใบชา อาหารแห้ง และเครื่องปรุงที่นำเข้ามาจาก
สาธารณรัฐประชาชนจีน วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2563

4.3 ลักษณะกิจกรรมในพื้นที่

ย่านตลาดเก่าในอดีตของชุมชนเยาวราชเป็นย่านที่สะท้อนให้เห็นถึงย่านเศรษฐกิจและย่านที่อยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีน ย่านเล็ก ๆ ที่มีความสำคัญต่อเยาวราชอย่างมากทั้งการเป็นแหล่งรวมวัตถุดิบเพื่อนำไปประกอบตามเทศกาลต่าง ๆ ตามความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน ตลาดสดที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ประเพณีวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมา การรวมกลุ่มทางสังคม เครือญาติแบบชาวไทยเชื้อสายจีนที่ยังคงแสดงให้เห็นอยู่ รวมถึงการกลายเป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจีนที่สำคัญของย่านเยาวราช พื้นที่ตลาดเก่านั้นตั้งอยู่บริเวณใจกลางของย่านเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์พื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตติดต่อกับเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ย่านเยาวราชเป็นย่านพื้นที่พาณิชย์กรรมที่สำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีย่านการค้ารายล้อมอย่างแน่นหนา พื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชมีย่านการค้าที่สำคัญด้วยกัน 4 ย่านคือ ย่านตลาดเก่า ย่านตลาดกรมภูธรยศ ย่านตลาดเล่งบัวเยี้ยะ และย่านตลาดสินค้าเครื่องใช้ไฟฟ้า พื้นที่ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยอาคารสิ่งปลูกสร้าง ไม่มีที่ว่างเหลือพอให้ใช้ทำกิจกรรมสาธารณะ ลักษณะอาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารพาณิชย์ ตึกแถว อาคารขนาดใหญ่ สิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ตลาดเก่านั้นจะเป็นอาคารพาณิชย์กรรมขนาดสองฝั่งของซอยอิสราณภาพ หรือเจริญกรุง 16 ตัวอาคารนั้นจะยังคงลักษณะสภาพดั้งเดิมเอาไว้ในบางส่วนมีการผสมผสานของการสร้างต่อเติมกับอาคารสภาพดั้งเดิม

พื้นที่นี้ค่อนข้างเป็นพื้นที่แออัดเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีประวัติอันยาวนานและมีข้อจำกัดในการขยายพื้นที่ ลักษณะการสัญจรในซอยอิสราณูภาพ ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชนั้นมีการปรับปรุงพื้นผิวการสัญจรด้วยการปูกระเบื้องทั้งเส้นทางความกว้างของถนนอยู่ที่ประมาณ 4 เมตร มีลักษณะการสัญจรเป็นรูปแบบของถนนคนเดิน รถยนต์ไม่สามารถสัญจรเข้ามาในพื้นที่นี้ได้ การสัญจรในพื้นที่นี้จะเป็นการสัญจรทางเท้า รถจักรยานยนต์รถเข็นส่งของ ที่สามารถผ่านไปมาในซอยอิสราณูภาพแห่งนี้ ทางเดินเท้าสัญจรจะมีความกว้างของทางเดินเท้าประมาณ 1.20 เมตร บางพื้นที่ในย่านตลาดเก่าจะมีการวางแผนขายของยื่นล้ำออกมาบ้างเป็นบางส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์พบว่าความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ที่มีความหลากหลายของพื้นที่ สามารถแบ่งออกตามช่วงเวลาได้ดังนี้

1. ในช่วงเช้าและในช่วงเวลากลางวัน ตั้งแต่เวลา 06.00 – 15.00 พื้นที่ตลาดเก่าจะมีกิจกรรมเชิงพาณิชย์ ค้าขายกันอย่างคึกคักสาเหตุมาจากตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียงของเยาวราชมาตั้งแต่อดีต ตลาดเก่า ซอยอิสราณูภาพ หรือตลาดเล่งบัวเอี้ยแล้วแต่ผู้คนจะเรียกนั้นเป็นเสมือนหัวใจของเยาวราช ปัจจุบันตลาดเก่าเป็นตลาดสดเดียวที่ยังเหลืออยู่แห่งเดียวของย่านเยาวราชแห่งนี้ ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชจึงเป็นพื้นที่ตลาดที่มีความพิเศษแตกต่างจากที่อื่น การค้าของคนดั้งเดิมในพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเริ่มถึงจุดอ้อมตัวเนื่องจากการค้าขายมาอย่างยาวนาน บางส่วนก็ได้ขยับขยายออกไปหรือเลิกกิจการ ภายในพื้นที่มีกิจกรรมค้าขายทั้งขายปลีก ขายส่ง สินค้าอาหารทะเล อาหารสด อาหารแห้ง สินค้าจากต่างประเทศ และต่าง ๆ อีกมากซึ่งสินค้าต่าง ๆ ภายในพื้นที่มีความพิเศษโดดเด่นไม่สามารถพบได้ตลาดย่านแห่งอื่นของกรุงเทพมหานครไม่สามารถหาพบได้ตามตลาดทั่วไป ในวันปกติพื้นที่ตลาดเก่าจะแน่นไปด้วยคนในพื้นที่ คนนอกพื้นที่ คนไทย คนไทยเชื้อสายจีน รวมถึงนักท่องเที่ยวเข้ามาแวะเวียนในพื้นที่ตลาดเก่าอย่างไม่ขาดสายตลอดวันทั้งที่เดินทางเข้ามาจับจ่ายซื้อของในย่านตลาดเก่า การเข้ามากราบไหว้สักการะศาลเจ้าเล่งบัวเอี้ย หรือ วัดมังกรกมลาวาสบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง รวมถึงการเข้ามารับประทานอาหารจีนหลากประเภทในตลาดเก่าแห่งนี้ จากการที่เป็นตลาดที่สำคัญและมีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานจึงเป็นพื้นที่ที่ดึงดูดคนมาแวะเวียนเป็นประจำ อีกทั้งในพื้นที่ตลาดเก่าอาคารร้านค้าต่าง ๆ มีการวางสินค้าที่ล้ำออกมาหน้าร้านค้าของตนเองทำให้ถนนแคบกว่าเดิมทำเหลือเส้นทางในการสัญจรไม่เกิน 1.5 เมตร ผู้ที่มาจับจ่ายใช้สอย รถจักรยานยนต์ รถขนส่งสินค้าจึงมีการสัญจรภายในพื้นที่อย่างเนืองแน่น บางช่วงก็เกิดการจราจรที่ติดขัดจากความหนาแน่นของการสัญจรและเส้นทางการเดินทางที่มีอย่างจำกัด

ภาพที่ 18 บรรยากาศในย่านตลาดเก่าเวลากลางวันที่มีผู้คนเข้ามาอย่างคึกคัก
วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2563

2. เมื่อตกยามเย็นช่วงเวลา 16.00 – 18.00 น. พื้นที่ตลาดเก่าร้านค้าต่าง ๆ จะเริ่มทยอยปิดร้านของตนเอง เก็บสินค้าต่าง ๆ เข้าไปยังร้านทำความสะอาดร้านส่งผลให้บรรยากาศในพื้นที่ตลาดเก่าในยามเย็นจะค่อนข้างมืดกับตอนกลางวัน เจียบเหงา ไม่คึกคัก ร้านค้าบางร้านที่เปิดอยู่ก็จะเตรียมสินค้าของตนเองเพื่อจำหน่ายในวันถัดไป บางร้านค้าก็ทำการพักผ่อนตามอัธยาศัยของตนจึงสามารถเห็นวิถีชีวิตการค้าขายของผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ตลาดเก่าอย่างชัดเจน ที่ตกเย็นมาร้านค้าจะแปรสภาพเป็นที่อยู่อาศัย พอเช้ามีดก็เริ่มจัดเตรียมขายของสินค้าของกิจการตนเอง ระหว่างวันขายสินค้าพื้นที่กลายเป็นตลาดสดที่มีการค้าขายตลอดวันและเมื่อตกเย็นก็เก็บร้านค้าเตรียมของสำหรับวันถัดไป กลายเป็นช่วงเวลาที่พักผ่อนก่อนเตรียมตัวสำหรับวันรุ่งขึ้นที่จะมาเยือนกลายเป็นวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยในชุมชนตลาดเก่าที่มีการใช้พื้นที่แบบผสมระหว่างการเป็นย่านการค้าเพื่อการพาณิชย์ และการใช้พื้นที่เพื่ออยู่อาศัย

ภาพที่ 19 บรรยากาศในย่านตลาดเก่ายามเย็นที่ผู้คนเริ่มบางตา วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2563

3. ในยามค่ำคืนหลังจากเวลา 19.00 เป็นต้นไป ซอยอิสราณภาพพื้นที่ตลาดเก่าจะกลายเป็นเส้นทางลัดของผู้คนเพื่อเดินทางจากรถไฟฟ้ามหานคร สายเฉลิมรัชมงคล (MRT Blue Line) สถานีวัดมังกร เดินทางมายังถนนเยาวราช และจากถนนเยาวราชเดินทางกลับไปสู่สถานีวัดมังกรเนื่องจากยามเย็นพื้นที่นี้ไม่มีกิจกรรมทางการค้ากลายเป็นที่อยู่อาศัยของพ่อค้าแม่ค้าในย่านตลาดเก่า การเดินทางในพื้นที่จึงสะดวกไม่แออัดตั้งเช่นเวลากลางวันในพื้นที่ที่จะเต็มไปด้วยผู้คนที่เดินทางไปมาตลอดทั้งวัน พื้นที่ตลาดเก่าในยามกลางคืนจึงกลายเป็นทางผ่านเพื่อเดินทางมายังถนนเยาวราชในยามกลางคืน มาลิ้มลองความหลากหลายของอาหารที่มีมากมายตั้งแต่อาหารริมทางไปจนถึงภัตตาคารเลื่องชื่อตลาดเก่าจึงเป็นเส้นทางเพื่อมาท่องเที่ยวบริเวณถนนเยาวราชต่อไปจากผู้เดินทางมาจากบริเวณถนนเจริญกรุง แต่หากสังเกตให้ดีการเข้ามาในพื้นที่ยามกลางคืนนั้นจะสามารถเห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในย่านเยาวราชแห่งนี้ได้ที่ยังคงวิถีการใช้ชีวิตไม่ต่างจากสมัยอดีตเป็นวิถีชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าดั้งเดิมในย่านนี้

ภาพที่ 20 บรรยากาศในย่านตลาดเก่ายามค่ำคืนที่เปลี่ยนจากร้านค้าเป็นที่พักอาศัย
วันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2564

บทที่ 5

อัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช

จากการย้ายถิ่นฐานของชาวจีนเข้าสู่ประเทศไทยด้วยสถานะสงครามภายในประเทศ ความอดอยาก ยุคข้าวยากหามกแพง ความไม่สงบในประเทศจีน ชาวจีนจำนวนมากจึงตัดสินใจอพยพไปยังต่างประเทศ ประเทศไทยก็เป็นหนึ่งในเป้าหมายของการย้ายถิ่นฐานของชาวจีน เมื่อมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยชาวจีนมีความพยายามอย่างมากในการทำงานหาเงิน เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กลายมาเป็นคนไทยเชื้อสายจีน สร้างชุมชนชาวจีนที่เข้มแข็งและยังคงพบเห็นได้ในปัจจุบันย่านเยาวราชที่ยังคงเป็นย่านที่มีความเป็นไทยเชื้อสายจีนอย่างเหนียวแน่น เช่นเดียวกับกับย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชที่ในอดีตของพื้นที่ตลาดเก่านี้มีบรรพบุรุษพ่อค้าแม่ค้าทั้งชาวไทยและชาวจีนที่ทำงานเก็บเงินได้ก็มาเปิดร้านค้าขายตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราช สร้างอัตลักษณ์ของพื้นที่ตลาดเก่าไว้ให้เห็นสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

5.1 การเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพของตลาดเก่าชุมชนเยาวราช

เมืองเป็นสิ่งที่ชีวิตค่านี้อาจใช้ได้กับบริบทเรื่องที่อยู่อาศัยศึกษา เมื่อเกิดเมืองขึ้นย่อมเกิดย่านต่าง ๆ ที่ตามมามากมายไม่ว่าจะเป็นย่านธุรกิจบริการ ย่านที่อยู่อาศัย ย่านค้าขาย เมื่อเมืองเกิดการขยายตัวย่อมมีย่านใหม่ ๆ ที่ขยายตาม ย่านที่ตั้งอยู่ก่อนแล้วนั้นเริ่มค่อย ๆ มีอายุที่เพิ่มมากขึ้น ค่อย ๆ เกิดความเสื่อมโทรมของย่านนั้น ย่านใหม่ย่อมดีกว่า สดใหม่กว่า ย่านการค้าก็เช่นกันที่ขยายไปตามการขยายตัวของเมืองที่ใดมีคนที่นั่นย่อมมีย่านการค้า เมื่อเกิดการขยายตัวของเมืองเกิดการพัฒนาเมืองกระจายความเจริญออกไปย่านการค้าแรกเริ่มหรือย่านที่อยู่อาศัยก็จะค่อย ๆ ชบเซาลงจากย่านที่อยู่ได้อย่างไม่แออัดก็กลายมาเป็นย่านชุมชนแออัด อาคารสิ่งปลูกสร้างเริ่มเก่าไม่ได้รับการดูแลอย่างที่ควรก็เปลี่ยนไปเป็นสภาพที่ไม่เอื้อต่อการอยู่อาศัย หรือประกอบธุรกิจต่าง ๆ หลงเหลือไว้เพียงย่านเก่าที่ไม่น่าอยู่อีกต่อไป

ย่านเยาวราชเป็นย่านที่มีความสำคัญต่อกรุงเทพมหานครมากที่สุดแห่งหนึ่ง จากการเป็นย่านเมืองเก่าที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพมาตั้งรกรากในเมืองไทยชุมชนชาวจีนที่ค่อย ๆ ขยายตัวขึ้นก็พัฒนามาเป็นย่านธุรกิจพาณิชยกรรมที่สำคัญของกรุงเทพมหานคร แม้ว่าเมืองจะเจริญเติบโตไปมากเท่าไร มีการขยายตัวมากเพียงใดเยาวราชก็ยังคงมีความสำคัญไม่เสื่อมถอยด้วยลักษณะพิเศษของย่านเยาวราชที่มีสินค้าและการบริการที่เฉพาะทางมีความครบถ้วนครบครัน

ของประเภทสินค้าที่เรียกได้ว่ามาเพียงที่แห่งเดียวก็ได้ทุกอย่างตั้งใจนี้ มีความหลากหลายให้ เลือกรสร และที่สำคัญการที่ย่านเยาวราชตั้งอยู่ใจกลางเมืองกรุงเทพมหานครเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ การเดินทางเข้าสู่พื้นที่แห่งนี้เข้าถึงได้ไม่ลำบากมากหากเทียบย่านการค้าหรือย่านที่อยู่อาศัยย่านอื่น ๆ ของกรุงเทพ

ชุมชนเยาวราชมีตลาดสดที่สำคัญและมีชื่อเสียงมากที่สุดที่เราจะรู้จักกันในชื่อว่า “ตลาดเก่าเยาวราช” ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชแห่งนี้ เป็นศูนย์รวมของสินค้าประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นของสดของแห้ง เครื่องปรุงต่าง ๆ สินค้านำเข้าจากต่างประเทศ อาคาร สินค้าไหว้เจ้า และอีกมากมาย สถานที่แห่งนี้จึงเป็นสถานที่ที่คนไทยเชื้อสายจีนจะรู้จักกันเป็นอย่างดีเป็นสถานที่ที่นิยมมาจับจ่ายใช้สอยไม่เฉพาะคนคนในพื้นที่ไทยเชื้อสายจีน ผู้คนจากนอกพื้นที่ รวมไปถึงนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสวิถีชีวิตของคนกรุงเทพดั้งเดิม วิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีนที่ยังคงดำรงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเป็นย่านที่มีคนนิยมมาจับจ่ายใช้สอยซื้อสินค้าต่าง ๆ เพื่อประกอบอาหารหรือเพื่อเทศกาล ประเพณีที่สำคัญของคนไทยเชื้อสายจีน แต่เป็นที่น่าเสียดายตลาดเก่าที่ผู้คนทั่วไปรู้จักกันทุกวันนี้ แท้จริงเป็นส่วนต่อขยายจากตลาดเก่าอีกที คนในพื้นที่ชุมชนย่านเยาวราชจะเรียกพื้นที่นี้ว่าตลาดใหม่ ส่วนตลาดเก่าดั้งเดิมนั้นปัจจุบันได้ปิดตัวลงเนื่องจากมีกลุ่มทุนขนาดใหญ่ซื้อที่ดินบริเวณตลาดเก่าและได้มีการเปลี่ยนกิจกรรมในพื้นที่ไปบริเวณพื้นที่ตลาดเก่า ตลาดเก่าส่วนขยายจึงได้รับสืบทอดชื่อตลาดเก่ามา ชื่อของตลาดนั้นมีชื่อเรียกอีกชื่อว่า ตลาดเล่งบัวเอี้ยะ เนื่องจากในบริเวณพื้นที่นี้มีศาลเจ้าเล่งบัวเอี้ยะศาลเจ้าจีนของชาวจีนแต่จัดตั้งอยู่ชื่อตลาดจึงนำชื่อของศาลเจ้ามาตั้ง ตลาดเก่าหรือตลาดเล่งบัวเอี้ยะ จึงกลายเป็นพื้นที่ตลาดแห่งเดียวในย่านเยาวราชที่ยังคงมีกิจกรรมทางการค้า ค้าขายสินค้าเกี่ยวกับการประกอบอาหารไม่ว่าจะเป็นอาหารสด อาหารแห้ง เครื่องปรุง และอีกมากมายรวมถึงขายสินค้าที่ใช้ตามเทศกาลประเพณีความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนมาจนถึงปัจจุบัน

5.1.1 ผลของการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช

การเปลี่ยนแปลงของย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเกิดจากการพัฒนาของเมืองและสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช จากสมัยอดีตที่การตั้งถิ่นฐานของชาวจีนผนประเทศไทยมาสู่การตัดถนนสายใหม่ของกรุงเทพที่นำไปสู่การขยายตัวทางเศรษฐกิจ ชาวจีนเรียนรู้โอกาสในการดำเนินธุรกิจและประสบความสำเร็จสู่การขยายตัวของธุรกิจภายในย่านเยาวราช อันกลายเป็นสัญลักษณ์ทางเศรษฐกิจที่มั่นคงของชาวไทยในสมัยนั้น การค้าการขายในพื้นที่ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างเศรษฐกิจของไทย กิจกรรมที่ดำเนินภายในพื้นที่ตลาดเก่าจากรุ่นสู่รุ่นเกิดการเปลี่ยนแปลงเรื่อยมา ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชจึงมีบทบาทสำคัญต่อการค้าขาย มีบทบาทต่อชุมชนและการเปลี่ยนแปลง

จากย่านตลาดเก่าพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สำคัญของเยาวราช ชัย่อมเกิดผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงตามมา การเปลี่ยนแปลงของย่านตลาดเก่านั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ในแง่มุมต่าง ๆ ผู้วิจัยจะขออธิบายเป็นลำดับถัดไป

ย่านตลาดเก่าหรือตลาดเล่งบัวเอี้ยะ เป็นย่านที่อยู่อาศัยและย่านการค้าลักษณะตลาดสดเพียงแห่งเดียวที่ยังคงเหลืออยู่ของย่านเยาวราช ลักษณะการอยู่อาศัยของคนในพื้นที่ตลาดเก่าจะมีการใช้พื้นที่ด้วยกันแบบผสมผสานคือเป็นพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย และพื้นที่ประกอบการพาณิชย์กรรม รูปแบบการใช้พื้นที่จะสามารถแบ่งออกได้เป็นสองลักษณะคือ

1. อาคารที่ใช้เป็นอยู่อาศัยและประกอบการค้าเชิงพาณิชย์ ลักษณะนี้สามารถพบเห็นได้ทั่วไปภายในพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราช ส่วนใหญ่เป็นคนดั้งเดิมภายในพื้นที่ที่ยังเป็นเจ้าของกิจการเอง

2. อาคารที่ใช้เพื่อประกอบการค้าเชิงพาณิชย์เพียงอย่างเดียว โดยที่จะไม่ได้ใช้เป็นที่อยู่อาศัยเหมือนประเภทแรก เจ้าของกิจการจะอาศัยในระแวกใกล้เคียงกับย่านเยาวราชหรือพักอาศัยในพื้นที่ที่ไกลออกไป เนื่องจากปัญหาด้านความแออัดของพื้นที่ที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการอยู่อาศัย

โดยลักษณะการใช้พื้นที่แบบที่ 1 ที่ใช้พื้นที่ผสมระหว่างที่อยู่อาศัยและประกอบการค้าเชิงพาณิชย์ส่วนมากจะขายสินค้าที่มีความหลากหลายเช่น อาหารสด อาหารแห้ง เครื่องสมุนไพร ไบชา เครื่องดื่ม เป็นต้น ลักษณะการใช้พื้นที่แบบที่ 1 ส่วนมากจะเป็นคนดั้งเดิมในพื้นที่ที่มีการอยู่อาศัยจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งและยังมีการสืบทอดกิจการของตระกูลมา

ส่วนลักษณะการใช้พื้นที่แบบที่ 2 หรือเพื่อประกอบการเชิงพาณิชย์เพียงอย่างเดียว ส่วนมากจะขายสินค้าจำพวก เครื่องปรุงรส อาหารสด ของแห้งจำพวกไบชา เครื่องสมุนไพร ข้อสังเกตของลักษณะที่สองจะเป็นผู้ที่เข้ามาทำการค้าในพื้นที่แต่มีการอยู่อาศัยนอกพื้นที่เยาวราช และบางร้านจะมีการเช่าช่วงต่อจากเจ้าของอีกทีหนึ่งโดยผู้ที่มาเช่าพื้นที่ทำการค้าจะมีทั้งผู้ประกอบการชาวไทยและผู้ประกอบการชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ลักษณะที่ 2 นี้ส่วนใหญ่จะเข้ามาในพื้นที่ไม่เกิน 30 ปี

อย่างที่ได้อธิบายไปแล้วตลาดเก่าเป็นตลาดสดเพียงหนึ่งเดียวที่เหลืออยู่ของย่านเยาวราช ย่านตลาดเก่าจึงมีการใช้พื้นที่ในลักษณะเพื่อการค้าย่านแห่งนี้จึงเป็นย่านเศรษฐกิจ และย่านที่นำเสนอวัฒนธรรมวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนได้เป็นอย่างดีจากการที่เป็นย่านที่อยู่อาศัยด้วยคนเยาวราชดั้งเดิมยังคงอยู่อาศัยในย่านตลาดเก่าสืบทอดกิจการร้านค้าของตน การที่เป็นตลาดสดจึงทำให้พื้นที่ย่านนี้มีผู้คนเดินทางเข้าออกพื้นที่เป็นจำนวนมากตลอดทั้งวันแม้เป็นเพียงตรอกซอยเล็ก ๆ แต่ในซอยตลาดเก่าแห่งนี้ก็อัดแน่นไปด้วยวิถีชีวิตพ่อค้าแม่ขายย่านเยาวราชที่ยังคงแสดงให้เห็นถึงความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจในพื้นที่ รวมถึงอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ยังคงแสดงให้เห็น

ในย่านแห่งนี้ ผู้ที่มาจับจ่ายซื้อของเพื่อนำไปประกอบอาหารหรือตามเทศกาลต่าง ๆ รถเข็นสินค้าที่เข้าออกพื้นที่ตลอดวัน รวมถึงนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสวิถีชีวิตผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ย่านตลาดเก่าในเวลากลางวันจึงเนืองแน่นไปด้วยผู้คนสัญจรตลอดเวลา จากการทำย่านแห่งนี้เป็นเพียงตรอกซอยเล็ก ๆ พื้นที่สัญจรจึงมีอย่างจำกัด ปัญหาที่พบได้ทั่วไปคือปัญหาด้านการสัญจรภายในพื้นที่ที่มีความแออัดและหนาแน่นมาก กับปัญหาด้านความสะอาดที่พื้นที่แห่งนี้จะมีความเฉอะแฉะจากการที่เป็นตลาดสด สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์มีความพยายามในการที่จะปรับปรุงภูมิทัศน์ของย่านตลาดเก่าให้เป็นตลาดที่มีความทันสมัยยิ่งขึ้นดึงดูดให้นักท่องเที่ยวและผู้คนภายนอกเดินทางเข้ามาในพื้นที่ตลาดเก่าแห่งนี้ แต่ก็ได้รับการปฏิเสธในการปรับปรุงจากผู้อยู่อาศัยและผู้ประกอบการในพื้นที่ด้วยเหตุผลที่ว่าต้องการอนุรักษ์ภูมิทัศน์ตลาดสดที่เป็นย่านที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากินของพวกเขาเอาไว้ให้เห็นถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมในย่านเยาวราชที่ยังแสดงให้เห็นอยู่ การพัฒนาปรับปรุงภูมิทัศน์ในย่านตลาดเก่า นั้นจึงได้มีการเปลี่ยนเป็นการปรับปรุงทางพื้นถนนสัญจรใหม่แทน ย่านตลาดเก่าจึงยังเป็นย่านที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีนที่มีความผูกพันทางสังคมผ่านการค้าขายภายในพื้นที่ และแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมภายในพื้นที่ที่สืบต่อกันมา จากคำสัมภาษณ์ผู้ประกอบการและผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าที่ว่า

“ย่านนี้เป็นย่านที่บ้านผมอาศัยและทำการค้ามานานการที่ย่านแห่งนี้จะมีความแออัดหรือความสกปรกบ้างก็เป็นเรื่องธรรมดาของย่านตลาดสด ตอนแรกทางเขตเขาจะมาปรับปรุงพื้นที่ตรงนี้แต่พวกเราไม่เห็นด้วยเพราะพื้นที่ตรงนั้นมันเป็นตลาดสดมีของสดขายก็มากถ้ามาสร้างหลังคาคลุมครอบก็กลัวกลิ่นมันจะตลบอบอวล สุดท้ายเลยปล่อยเปิดโล่งเหมือนเดิมนี่แหละเป็นจุดเด่นของย่านนี้ดีแล้ว” (สัมภาษณ์ร้าน จ, วันที่ 24 มีนาคม 2564)

แม้ว่าย่านตลาดเก่าจะมีความสำคัญต่อย่านเยาวราชเพียงใด การพัฒนาของเมืองและยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปก็ทำให้ย่านตลาดเก่าได้รับผลกระทบตามมาต้องเปลี่ยนแปลงตามสมัย เป็นสิ่งที่หนีไม่ได้จากการพัฒนาที่เกิดขึ้นเมื่อเมืองพัฒนาได้มีการกระจายความเจริญไปยังที่ต่าง ๆ ตามที่เกิดการพัฒนาของเมืองขึ้นส่งผลให้สภาพเศรษฐกิจของย่านตลาดเก่าเกิดความซบเซาลงสินค้าที่เคยหาได้เฉพาะย่านตลาดเก่า ไม่จำเป็นต้องเดินทางมาซื้อถึงเยาวราชตลาดเก่า แต่สามารถหาซื้อสินค้าที่ใกล้เคียงทดแทนกันได้ที่ตลาดใกล้บ้าน รวมถึงห้างสรรพสินค้าที่เกิดขึ้นมากมายตามมุมเมืองต่าง ๆ ก็ยิ่งทำให้ผู้คนไปใช้บริการห้างสรรพสินค้าและตลาดใกล้ที่พักอาศัยแทนการเดินทางมายังตลาดเก่า ด้วยการที่ย่านเยาวราชนั้นเป็นย่านเมืองเก่าที่มีความหนาแน่นของพื้นที่สูง การจราจรในพื้นที่ก็มีการติดขัดตลอดทั้งวันทำให้การเข้าถึงพื้นที่นั้นเป็นไปด้วยความยากลำบาก และที่สำคัญย่านเยาวราชเป็นย่านที่มีที่จอดรถส่วนตัวไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้จึงส่งผลให้การเดินทางมายังเยาวราชหรือการเดินทางมายังตลาดเก่าเปลี่ยนแปลงไป สิ่งก็ตามมาจากการพัฒนาของเมืองคือการเปลี่ยนแปลงของคน ย่านเยาวราชรวมถึงย่านตลาดเก่ามีพื้นที่อยู่อาศัยไม่เพียงพอต่อความต้องการ

และจากการที่ย่านเยาวราชเป็นย่านเศรษฐกิจทำให้มีการใช้พื้นที่ที่แออัด ผลที่ตามมาคือการย้ายที่อยู่อาศัยของคนไทยเชื้อสายจีนดั้งเดิมที่เคยอยู่อาศัยและค้าขายในพื้นที่ ย้ายออกไปยังพื้นที่อื่นเนื่องจากปัญหาความแออัดและความเสื่อมโทรมของพื้นที่ นอกจากนี้ปัจจัยที่เป็นตัวตัดสินใจให้คนในพื้นที่ดั้งเดิมย้ายที่อยู่อาศัยนั้นมาจากปัญหาเรื่องอายุ จากอายุที่มากขึ้นการประกอบกิจการที่ทำมาเป็นเรื่องลำบากเมื่อถึงช่วงวัยและไม่มีผู้สืบทอดกิจการจึงถือโอกาสในการเกษียณตัวเองและปิดกิจการของตนเองลงไป สิ่งที่เกิดขึ้นในย่านตลาดเก่าจะมีลักษณะเก่าไปใหม่มา คือผู้อยู่อาศัยหรือผู้ประกอบการดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าย้ายออกไปเนื่องจากปัญหาต่าง ๆ ผู้ประกอบการใหม่จากนอกพื้นที่หรือเป็นชาวจีนก็เข้ามาประกอบกิจการแทนที่ตนเองสิ่งที่เกิดขึ้นจึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายในพื้นที่ย่านตลาดเก่า

ภาพที่ 21 ลักษณะร้านค้าที่มีการใช้พื้นที่เป็นสถานประกอบการพาณิชย์กรรมและเป็นที่อยู่อาศัย
วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2563

จากอดีตที่เป็นคนในพื้นที่ดั้งเดิมเป็นอยู่อาศัยและทำการค้า ผู้ประกอบการหน้าใหม่ที่ย้ายเข้ามาจะมาพร้อมกับการปรับตัวภายในพื้นที่ที่ผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมต้องเผชิญ จากอดีตร้านค้าในย่านตลาดเก่าจะรู้จักกันหมดผ่านการรวมกลุ่มทางสังคม ผู้ร่วมวัฒนธรรมเดียวกัน เมื่อมีผู้ประกอบการหน้าใหม่เข้ามาแทนที่ย่านตลาดเก่าเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมากขึ้น ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างร้านค้าด้วยกันนั้นเริ่มจางหายไปกลายเป็นต่างคนต่างค้าขายไม่รู้จักกันตั้งแต่ก่อนต่างคนต่างอยู่ จากย่านที่อยู่อาศัยและย่านค้าขายเริ่มค่อย ๆ แปรเปลี่ยนไปเป็นย่านค้าขายเพียงอย่างเดียวกลุ่มทางสังคมเริ่มเปลี่ยนไปที่ละน้อย แม้ว่าการเข้ามาของผู้ประกอบการหน้าใหม่ในพื้นที่จะเป็นการเพิ่มสีสันในสินค้าที่ขาย เกิดความหลากหลายที่มากขึ้นพร้อมทั้งดึงดูดให้ผู้คนที่ต่างถิ่นมาจับจ่ายซื้อของภายในย่านตลาดเก่า แต่คนในพื้นที่เองก็ค่อย ๆ ถูกกลืนเลื่อนไปอย่างน่าเสียดาย ถึงอย่างนั้นจากการเปลี่ยนแปลงไปของยุคสมัยร้านค้าดั้งเดิมบางร้านค้าก็มีความพยายามปรับตัวให้เข้ากับยุคทันสมัยโดยการปรับเปลี่ยนร้านค้าของตนเองใหม่ รับผิดชอบต่อสังคม ปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินการค้าให้สอดคล้องตามมากยิ่งขึ้นนั้นก็เป็นการปรับตัวของร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าเพื่อเอาตัวรอดในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว และทำให้ร้านค้าของพวกเขาที่สืบทอดกิจการมายังคงอยู่คู่ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชสืบไป

นอกจากยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายในพื้นที่ตลาดเก่าแล้วนั้น จากยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ตลาดเก่าถึงจุดอิ่มตัวเกิดความซบเซาลงเนื่องจากปัจจุบันสินค้าอาหารดั้งเดิมเริ่มได้รับความนิยมที่ลดน้อยลงไป คนสมัยใหม่ไม่นิยมปรุงอาหารเองจากการอยู่อาศัยแบบครอบครัวเล็กต่างจากสมัยก่อนที่การอยู่อาศัยจะอาศัยกันแบบครอบครัวใหญ่ เมื่ออาศัยแบบตัวคนเดียวหรือครอบครัวที่เล็กลงการทำอาหารจึงไม่ตอบสนองต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนสมัยใหม่ สินค้าของสดในย่านตลาดเก่าจึงได้รับผลกระทบที่ตามมาเกิดการอิ่มตัว กิจการการค้าในย่านตลาดเก่าจึงได้รับความซบเซาลง เนื่องจากคนสมัยใหม่นิยมซื้ออาหารปรุงสำเร็จมากกว่าจะประกอบอาหาร นอกจากนั้นอาหาร สินค้า วัตถุดิบต่าง ๆ ในย่านตลาดเก่าที่แสดงถึงภูมิปัญญา ความรุ่งโรจน์ในด้านวัฒนธรรมอาหารของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนเริ่มได้รับความนิยมที่น้อยลง คนสมัยใหม่เริ่มไม่นิยมนทาน หรือทานไม่เป็นแล้วเช่น เกี่ยมฉ่าย ไชโป้ว กานาฉ่าย สามวัตถุบิรตันตรัย ที่แสดงถึงวัฒนธรรมการถนอมอาหารชาวจีนแต่จิวที่ภาคภูมิใจ สมัยก่อนบ้านชาวไทยเชื้อสายจีนทุกบ้านจะต้องเคยผ่านสามสิ่งนี้มาบ้าง และวัตถุดิบทั้งสามชนิดนี้ก็สามารถนำไปดัดแปลงเป็นอาหารโอชารสได้มากมาย ที่คนสมัยใหม่เริ่มไม่นิยมนทานบ้างก็ทานกันไม่เป็นแล้ว จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลให้ความนิยมสินค้า วัตถุดิบต่าง ๆ ที่อดีตเป็นอาหารประจำบ้านของชาวไทยเชื้อสายจีนเริ่มจางหายไปจากสังคม เมื่อไม่มีคนทาน การเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดตามมาส่งผลให้เกิดความซบเซาของผู้ประกอบการดั้งเดิมในพื้นที่ตลาดเก่า บางร้านจึงปิดกิจการแล้วให้คนอื่นมาเช่าร้านต่อเพื่อดำเนินกิจการอื่น ๆ จากการเปลี่ยนแปลงรสนิยมการบริโภคของสังคมจึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการค้าและสังคมภายในพื้นที่ตลาดเก่าแห่งนี้ ซึ่งนำไปสู่การเลือนหายทางวัฒนธรรมทางอาหารอีกด้วย

พื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชมีการเปลี่ยนแปลงของร้านค้าที่เข้ามาใหม่ จากพัฒนาการของเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยที่เปลี่ยนไปความสำคัญของ

ย่านเยาวราชได้เกิดการพัฒนาขึ้นจากย่านการค้ามาสู่บทบาทด้านการท่องเที่ยว เมื่อการท่องเที่ยวเข้ามายังพื้นที่ย่านเยาวราชที่เคยเป็นย่านที่อยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีน เป็นย่านเศรษฐกิจที่มีกิจกรรมทางการค้าอย่างมากมาเป็นหนึ่งในย่านที่มีความสำคัญด้านต่าง ๆ ควบคู่กับกรุงเทพมหานครมาอย่างยาวนาน กับบทบาทใหม่ที่เข้ามานั้นคือบทบาทด้านการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการใช้พื้นที่ของย่านเยาวราชควบคู่กับการพัฒนาของเมืองที่ส่งผลให้เกิดการเวียนคืนที่ดินเพื่อนำไปพัฒนาเส้นทางคมนาคมรูปแบบรถไฟฟ้าใต้ดินที่พาดผ่านยังพื้นที่ย่านเยาวราชในสถานี วัดมังกร สถานีรถไฟฟ้าใต้ดินที่เปิดให้บริการเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2562 ที่ผ่านมาเป็นหนึ่งในจุดเปลี่ยนที่ช่วยให้การเข้าถึงพื้นที่ย่านเยาวราชเป็นไปได้โดยง่าย นักท่องเที่ยวจึงสามารถเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในย่านเยาวราชได้อย่างง่ายดายจากอดีตการเข้าถึงย่านเยาวราชนั้นจำเป็นต้องเดินทางโดยใช้รถส่วนบุคคลในการเข้าถึงพื้นที่ แต่จากการที่ย่านเยาวราชเป็นย่านเก่าใจกลางเมืองย่านเยาวราชจึงมีพื้นที่จอดรถอย่างจำกัดส่งผลให้สภาพการจราจรในย่านเยาวราชนั้นติดขัดตลอดทั้งวัน การเข้ามาของรถไฟฟ้าใต้ดินนี้สามารถช่วยให้การจราจรการเข้าถึงพื้นที่ย่านเยาวราชคล่องตัวมากขึ้น แม้ต้องแลกมากับการเปลี่ยนแปลงของอาคารร้านค้าที่ถูกเวียนคืนเพื่อนำไปสร้างเป็นสถานีรถไฟก็ตาม

การเปลี่ยนแปลงของย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชมีปัจจัยมาจากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ตามมาคือการพัฒนาของเมือง เมื่อเกิดการพัฒนาของเมืองสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพสังคมในชุมชนรวมถึงวัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงตาม เช่นเดียวกับกับการเปลี่ยนแปลงของย่านตลาดเก่าที่เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงของเมืองส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ และการเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชนเกิดขึ้น จากเริ่มแรกตลาดเก่าเป็นตลาดสดที่อยู่ฝั่งถนนเยาวราชแต่จากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยตลาดเก่าเริ่มประสบกับความเจียบเหงาจนส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ในที่ดินเอกชนรายใหญ่ได้ซื้อที่ดินบริเวณรอบตลาดเก่านำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากตลาดสดเป็นการดำเนินการในลักษณะอื่นแทนส่วนต่อขยายของตลาดเก่าที่เรียกว่า ตลาดใหม่ หรือตลาดเล่งบัวเอี้ยะจึงกลายเป็นตลาดสดเพียงหนึ่งเดียวของชุมชนเยาวราชที่ยังคงหลงเหลืออยู่ สิ่งที่ตามมาจากการเปลี่ยนแปลงนั้นคือการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม ผู้คนดั้งเดิมย้ายออก ผู้คนนอกพื้นที่เข้ามาทดแทนตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป บริบทของพื้นที่ตลาดเก่าก็มีการเปลี่ยนแปลงไปเช่นกันจากอดีตเป็นตลาดสดที่สามารถพบเห็นชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ สามารถเห็นถึงวิถีชีวิตท้องถิ่นย่านเยาวราชได้เนื่องจากตลาดเป็นเสมือนหัวใจของย่านเยาวราชแห่งนี้ เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนคนดั้งเดิมย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นในพื้นที่ บริบทย่านเยาวราชจากย่านที่อยู่อาศัยกลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวตลาดเก่าชุมชนเยาวราชจึงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของตลาดให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่เดินทางมาจากภายนอกพื้นที่มาก

ยิ่งขึ้น ผู้คนดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าจึงมีการปรับเปลี่ยนกิจการให้สอดคล้องกับยุคสมัยแต่ก็ยังคงดำเนินกิจการที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นอยู่ไม่แปรเปลี่ยน

ภาพที่ 22 แผนที่เดินดินย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช

5.2 การเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์เชิงพื้นที่

เยาวราชเป็นย่านเก่าแก่ที่เก่าแก่มาก เป็นดังพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต ย่านที่ยังไม่ตายผนวกกับช่วงปลายปี พ.ศ. 2562 ที่ผ่านมาที่รถไฟฟ้ามหานคร สายเฉลิมรัชมงคล (MRT Blue Line) ได้เปิดให้บริการส่วนต่อขยายสถานี วัดมังกร – สถานีท่าพระ ขนส่งสาธารณะที่ช่วยเพิ่มความสะดวกสบายในการเข้าถึงพื้นที่ย่านเยาวราชได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วนั้น ย่านเยาวราชกลายเป็นย่านที่มีประสิทธิภาพยิ่งกว่าเดิม เพิ่มความสะดวกสบายในการเข้าถึงพื้นที่ให้กับทุกภาคส่วน แม้ว่าการเข้ามาของรถไฟฟ้าใต้ดินจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านพื้นที่ การเวียนคืนที่ดินเพื่อสร้างสถานีรถไฟวิถีชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และการวางผังเมืองรวมใหม่เพื่อรับกับการเข้ามาของรถไฟฟ้า โดยที่ผังเมืองรวมฉบับใหม่นั้นมีการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ค่อนข้างหนาแน่นมากทำให้สามารถสร้างอาคารในพื้นที่ได้มากกว่าผังเมือง เท่ารวมฉบับเก่าได้ถึง 7 เท่าขนาดแปลงที่ดิน แม้ว่า

ย่านเยาวราชนั้นก็สิ่งปลูกสร้าง การใช้ประโยชน์ที่ดินที่หนาแน่นพอตัวอยู่แล้ว แม้ว่าคนในพื้นที่มีความพยายามที่แสดงถึงความไม่เห็นด้วยกับการดำเนินงานในส่วนนี้เพราะการส่งเสริมให้เกิดการสร้างอาคารสูงใหญ่ขึ้นมาใหม่ในพื้นที่ย่านเยาวราชจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนมือของกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ไม่ใช่สิ่งที่พื้นฟูย่านเยาวราชอย่างแท้จริง แต่กลับเป็นการส่งเสริมให้นายทุนได้เปรียบ คนในชุมชนต้องพากันย้ายออกไปเป็นการย้ายวัฒนธรรมดั้งเดิมในพื้นที่ให้เลือนหายไปได้เร็วขึ้น

ย่านตลาดเก่า หรือตลาดเล่งบัวเอี้ยะก็เป็นหนึ่งในย่านที่ได้รับผลของการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่เช่นเดียวกัน จากการพัฒนาเมืองที่ไม่ได้มีแผนการป้องกันการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ส่งผลให้ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชก็มีการเปลี่ยนแปลงไปในด้านต่าง ๆ ตลาดเก่าเหลือเพียงแค่อำเภอไว้ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ จากการเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ที่ดิน ส่งผลให้ตลาดใหม่ หรือตลาดเล่งบัวเอี้ยะได้รับสืบทอดชื่อของตลาดเก่าไป แม้ว่าย่านตลาดเก่าหรือตลาดเล่งบัวเอี้ยะที่เป็นตลาดสดเพียงหนึ่งเดียวของเยาวราชที่เปรียบเสมือนเป็นเส้นเลือดหลักที่คอยหล่อเลี้ยงคนในพื้นที่แต่จากการพัฒนาเมือง ยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปย่านตลาดเก่าเองก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญของเมือง ตามกาลเวลาเช่นกันเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้จากการพัฒนาของเมืองย่อมส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นภายในพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราช อัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของย่านตลาดเก่าคือการเป็นพื้นที่ตลาดสดและเป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีนที่ประกอบอาชีพค้าขายดั้งเดิมของย่านเยาวราช หากมีโอกาสไปเยือนย่านตลาดเก่าจะสามารถสังเกตเห็นได้ว่าย่านตลาดเก่าแห่งนี้เป็ย่านการค้าตลาดสดที่มีชาวไทยเชื้อสายจีนแวะเวียนเข้ามาอย่างไม่ขาดสายทั้งจากภายในพื้นที่และภายนอกพื้นที่จากการพัฒนาของเมืองส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประการต่าง ๆ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชที่ค่อย ๆ แปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย การเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ในย่านตลาดเก่านี้ผู้ศึกษาสามารถแบ่งออกเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

5.2.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การรวมกลุ่มของชาวจีนโพ้นทะเลที่ตั้งถิ่นฐานในกรุงรัตนโกสินทร์ได้รวมตัวเป็นปึกแผ่นก่อตั้งเป็นชุมชนชาวจีนในย่านเยาวราชนั้นมีจุดประสงค์เพื่อให้การช่วยเหลือพี่น้องชาวจีนด้วยกันเอง ก่อเกิดชุมชนชาวจีนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย การรวมกลุ่มเพื่อความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันก่อให้เกิดเป็นสมาคมต่าง ๆ ร่วมกันพัฒนามูลนิธิเพื่อช่วยเหลือคนยากจน โรงเรียนจีนที่คอยสืบทอดสอนภาษาของตนให้แก่ลูกหลานสืบต่อไปเป็นการก่อร่างสร้างกลุ่มทางสังคมของชาวจีน ปลูกจิตสำนึกให้แก่ลูกหลานชาวจีนในย่านเยาวราช การเข้ามาของชาวจีนโพ้นทะเลเป็นหนึ่งในบทบาทที่สำคัญต่อด้านสังคม กลายเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนและร่วมกันสร้างย่านเยาวราชให้เป็นย่านการค้าที่มีความสำคัญต่อสังคมไทย มีการประกอบกิจการ

เชิงพาณิชย์ที่มากมายหลากหลาย รวมถึงยังเป็นย่านที่อยู่อาศัยอีกแห่งหนึ่ง ชาวจีนโพ้นทะเลที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานยังใจกลางของกรุงเทพมหานคร ที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจเปิดโอกาสให้ชาวจีนสามารถแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้อย่างคล่องตัว จากนิสัยของชาวจีนที่มีความขยันอดทนซึ่งย่านที่ชาวจีนโพ้นทะเลได้อพยพมามากที่สุดในช่วงก่อนหน้านั้นคือย่านสำเพ็ง ส่งผลให้ย่านสำเพ็งนี้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว จากย่านที่อยู่อาศัยค่อย ๆ พัฒนาบทบาทกลายเป็นย่านการค้าจากความที่ชาวจีนมีความสามารถในการทำการค้าก็ได้เปิดที่อยู่อาศัยของตนเองเป็นที่ทำมาหากินเพื่อการค้าไปในตัว จำหน่ายสินค้านานาชนิด ทำให้ย่านแห่งนี้กลายเป็นย่านเศรษฐกิจแห่งแรกของกรุงรัตนโกสินทร์และมีความสำคัญมาจนถึงปัจจุบัน

แต่การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมก็ส่งผลให้พื้นที่บางพื้นที่เกิดการเปลี่ยนแปลงไป ย่านเยาวราชที่เคยมีตลาดสดที่สำคัญหรือที่รู้จักกันในชื่อ “ตลาดเก่า” ตลาดที่เปรียบเสมือนเป็นเส้นเลือดหลักของคนในพื้นที่และชาวไทยเชื้อสายจีนจากที่ต่าง ๆ บริเวณใกล้เคียงที่เข้ามาซื้อสินค้าเพื่อประกอบอาหาร หรือของใช้ในชีวิตประจำวันของพวกเขา ปัจจุบันย่านตลาดเก่าได้หายไปจากการเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ในที่ดินไปเป็นของเอกชนรายใหญ่ตลาดเก่าได้ทำการปิดตัวลงไปเหลือไว้เพียงชื่อและชื่อตลาดเท่านั้นได้รับการสืบทอดไปสู่ “ตลาดเล่งบ้วยเอี้ยะ” หรือตลาดใหม่ตามที่คนในพื้นที่ย่านเยาวราชใช้เรียกขานตลาดแห่งนี้กันว่า ตลาดเล่งบ้วยเอี้ยะในปัจจุบันจึงได้รับการสืบทอดชื่อของตลาดเก่า และกลายเป็นตลาดสดเพียงหนึ่งเดียวที่ยังคงเหลืออยู่ของย่านเยาวราช

แม้ว่าจากการพัฒนาของเมืองจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ การเปลี่ยนโอนกรรมสิทธิ์ไปสู่เอกชน เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่จากตลาดสกไปเป็นในลักษณะอื่น ๆ ส่งผลให้ตลาดใหม่ หรือตลาดเล่งบ้วยเอี้ยะได้รับชื่อของตลาดเก่ามาแทนหลงเหลือเป็นตลาดสดแห่งสุดท้ายของย่านเยาวราช แต่ที่น่าสนใจคือลักษณะการประกอบกิจการของคนในพื้นที่ตลาดเก่าที่ยังคงอัตลักษณ์ประจำพื้นที่ไว้ได้ ยังคงมีการประกอบกิจการทางการค้าจากรุ่นสู่รุ่นสิ่งที่สำคัญที่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของร้านค้าต่าง ๆ คือครอบครัวที่มีความสัมพันธ์อันเหนียวแน่นลูกหลานยังคงสืบทอดกิจการต่อจากบรรพบุรุษ ลักษณะความสัมพันธ์ของครอบครัวในพื้นที่ตลาดเก่านี้ยังคงเป็นลักษณะความสัมพันธ์แบบครอบครัวตามรูปแบบของครอบครัวจีนที่ได้รับอิทธิพลมาจากคำสอนของลัทธิขงจื้อ

ตามหลักแนวความคิดของขงจื้อที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของครอบครัวเป็นพิเศษ สังคมจีนในบริบทของลัทธิขงจื้อเป็นสังคมเกษตรกรรม ชีวิตของคนขึ้นอยู่กับที่ดินที่ครอบครัวใช้ทำมาหากินจากรุ่นสู่รุ่น ทุกคนต้องอยู่กับครอบครัวตลอดชีวิต ครอบครัวจึงเป็นส่วนประกอบสำคัญในสังคมจีน สิ่งที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ก็คือความกตัญญูต่อพ่อแม่และผู้สูงอายุ ซึ่งไม่ได้หมายถึงเฉพาะผู้ที่มีชีวิตอยู่เท่านั้น แต่รวมถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วด้วย ครอบครัวจึงเป็นรากฐานของสังคม เป็นหน่วยทางสังคมที่สำคัญที่สุดสังคมจะดีก็ต้องมาจากครอบครัวที่ดี คำสอนของขงจื้อด้านครอบครัวจึงได้รับการปลูกฝังผ่านชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยและ

ได้รับการสืบทอดต่อ ๆ กันมาผ่านรุ่นสู่รุ่น ลักษณะของครอบครัวของคนในพื้นที่ตลาดเก่าย่านเยาวราช จึงยังคงเป็นลักษณะแบบครอบครัวจีน ความสัมพันธ์ของพ่อค้าแม่ค้าดั้งเดิมในพื้นที่จึงมีหลักสำคัญในการเคารพผู้อาวุโส บุตรหลานมีความกตัญญูต่อบิดามารดา พี่น้องรักใคร่กันดูแลซึ่งกันและกัน มีลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จากการลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมและการเข้าสัมภาษณ์เชิงลึกในพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราช จึงค้นพบว่า พ่อค้าแม่ค้าที่ยังอยู่อาศัยภายในพื้นที่จะมีลักษณะอาศัยกันแบบครอบครัวชาวจีนที่ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในเครือญาติพี่น้องเมื่อประสบปัญหา มีความเมตตาเมื่อยามทุกข์ยาก และให้ความเคารพในเรื่องของความอาวุโสดังที่ เจ้าของร้านค้าแห่งหนึ่งในพื้นที่ตลาดเก่ากล่าวว่า

“สมัยก่อนครอบครัวของผมอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่อาม่า อากง ผู้ใหญ่ในครอบครัวก็จะคอยสอนเด็ก ๆ อย่างพวกผมในเรื่องของความกตัญญู รู้จักเคารพคน อ่อนน้อมถ่อมตน รักใคร่พี่น้อง เรื่องพวกนี้อย่าให้ขาดตกบกพร่อง อย่างตัวผมเป็นที่คนโตเมื่อถึงจุด ๆ หนึ่งที่เราต้องเผชิญกับปัญหาบางเรื่องเราก็จะมานั่งคุยให้คำปรึกษากันเมื่อผมตัดสินใจเรื่อง ๆ ผมก็เคารพในการตัดสินใจของผมที่เป็นผู้ใหญ่ เราเป็นลูกคนโตของบ้านก็ต้องคอยดูแลน้อง ๆ” (สัมภาษณ์ร้าน ก, วันที่ 24 มีนาคม 2564)

จากคำสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าครอบครัวแบบชาวไทยเชื้อสายจีนจะอาศัยกันเป็นครอบครัวใหญ่ ผู้อาวุโสกว่าจะคอยสั่งสอนถ่ายทอดคำสอนของบรรพบุรุษให้รู้จักรักกันในครอบครัว พี่น้องกันต้องรักใคร่ดูแลกัน และมีการปลูกฝังเรื่องการเคารพผู้ที่มีอาวุโสกว่าจากความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของผู้ประกอบการดั้งเดิมในพื้นที่ตลาดเก่าแสดงให้เห็นถึงเป็นครอบครัวที่มีความสุขยังคงมีการติดต่อพี่น้องญาติมิตรกันอยู่ ช่วยส่งเสริมให้สังคมในพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชมีความเข้มแข็ง แม้ต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ก็สามารถผ่านไปได้อย่างความช่วยเหลือกันในครอบครัว

ผู้ประกอบการบางรายเมื่อมีครอบครัวเป็นของตนเองก็จะออกจากพื้นที่ไปเนื่องจากความแออัดของพื้นที่ และการพัฒนาที่ไม่สามารถทำได้มากนักแต่เมื่อถึงเทศกาลต่าง ๆ ตามความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนก็จะกลับมารวมญาติ กลับเข้ามายังพื้นที่ตลาดเก่าดั้งเดิมอดีตที่เคยอาศัยอยู่ด้วยกัน

“บ้านผมมีพี่น้องด้วยกัน 5 คนพอเค้าโตกันก็ต่างคนต่างไปมีครอบครัวของตนเอง บางคนก็ย้ายออกไปอยู่ที่อื่น แต่บางคนก็ยังอยู่แถว ๆ นี้ในพื้นที่เยาวราชนี้แหละ เมื่อครบรอบปีที่ช่วงตรุษจีน ช่วงเซ็งเม้งพวกเขา ก็จะกลับมารวมตัวกันมาไหว้บรรพบุรุษเป็นประเพณีปฏิบัติทุก ๆ ปี” (สัมภาษณ์ร้าน ข, วันที่ 24 มีนาคม 2564)

จากคำสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าครอบครัวแบบจีนยังคงมีธรรมเนียมปฏิบัติเหมือนสมัยก่อนแม้ว่าลูกหลานจะแต่งงานและย้ายออกไปยังนอกพื้นที่หรืออยู่บริเวณระแวกใกล้เคียง บางคนก็ทำกิจการเดิม บ้างก็ไปประกอบกิจการอื่น ๆ เมื่อถึงเทศกาลต่าง ๆ ก็จะกลับมารวมตัวกันตามคำ

สอนของขงจื้อที่ว่าด้วยเรื่องของความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และยังแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของความสัมพันธ์ในครอบครัวของคนในพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชอีกด้วย

สังคมในพื้นที่ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชส่วนมากคนในพื้นที่จะเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนบางร้านมีการสืบทอดกิจการมากกว่า 100 ปี บางร้านเพิ่งเข้ามาทำกิจการค้าขายในพื้นที่ 20 ปี แต่สิ่งที่ยังคงแสดงถึงความเข้มแข็งของสังคมพื้นที่ตลาดเก่าคือความเป็นครอบครัวที่ยังรักใคร่กันเหมือนครอบครัวเชื้อสายจีนอื่น ๆ ตามคำสั่งสอนที่ตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น ความเข้มแข็งของเครือญาติที่เป็นสิ่งหลอมรวมสังคมที่เข้มแข็ง แม้ว่าจะเจออุปสรรคใด ๆ ครอบครัวก็จะช่วยเหลือเกื้อกูลและผ่านอุปสรรคนั้น ๆ ไปได้สายสัมพันธ์เป็นสิ่งที่ผูกมัดผู้คนในพื้นที่ไว้ด้วยกัน การเปลี่ยนแปลงไปของพื้นที่ย่านตลาดเก่าจากการพัฒนาที่เข้ามาแม้จะส่งผลให้พื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงไป แต่สิ่งที่ยังคงเดิมดั่งอดีตคือความเข้มแข็งของสายสัมพันธ์ครอบครัวคนในพื้นที่ตลาดเก่าที่ไม่มีท่าทีที่จะจางหายไปตามการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ยังคงแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางสังคมของพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชที่ตั้งเดิมไม่เปลี่ยนแปลงไป

5.2.2 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

ชนบทรรมนิยมประเพณีวัฒนธรรมจีนมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ไม่เหมือนวัฒนธรรมอื่น ๆ แม้ว่าชาวจีนจะมีการย้ายถิ่นฐานที่อยู่ไปยังที่ต่าง ๆ ทั่วโลกแต่ชาวจีนก็ไม่ได้ละเลยที่จะนำวัฒนธรรมของตนเองไปด้วยเรียกได้ว่าเป็นวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกไปในคนที่ตัววัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงออกซึ่งความเคารพ และนับถือ คติสอนใจที่แอบแฝงเป็นสิ่งที่คอยย้ำเตือนความเป็นรากเหง้าของตนเองให้อีกทั้งยังส่งต่อไปยังรุ่นถัด ๆ ไปอย่างไม่จางหายสืบทอดปฏิบัติมาจากรุ่นสู่รุ่น ประเทศไทยเป็นหนึ่งในจุดหมายปลายทางการย้ายมาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในอดีต เป็นที่แน่นอนเมื่อมีการอพยพเข้ามาวัฒนธรรมจีนย่อมเข้ามายังประเทศไทยเราเช่นกัน ซึ่งประเพณี วัฒนธรรมจีนค่อย ๆ เข้ามามีบทบาทกับประเทศไทยและมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมกลายเป็นวัฒนธรรมไทยเชื้อสายจีนที่มีความเฉพาะตัว วัฒนธรรมทั้งสองได้ผสานเข้าด้วยกันและกลายเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของชุมชนเยาวราช ประเพณี วัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของภาษา การไหว้เจ้า การไหว้บรรพบุรุษ วัฒนธรรมการกินพื้นถิ่นของจีน และอีกมากมายที่มีการเผยแพร่ให้กับคนไทยและคนในย่านเยาวราช

เช่นเดียวกันกับย่านตลาดเก่าที่เป็นย่านการค้าที่เก่าแก่และเป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีนสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน มีการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมไทยเชื้อสายจีนกันมาอย่างไม่ขาดสาย พื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชจึงมีบทบาทในการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมไทยเชื้อสายจีนที่ยังสามารถพบเห็นได้ทั่วไปภายในพื้นที่แห่งนี้ไม่ว่ายุคสมัยที่เปลี่ยนไปวัฒนธรรมต่าง ๆ จะมีการปรับเปลี่ยนหรือจางหายไปตามกาลเวลาก็ตาม แต่พื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชก็ยังธำรงไว้ซึ่งการสืบทอดวัฒนธรรมตามคำสอนของบรรพบุรุษอย่างไม่ขาดหายไป

เป็นที่แน่นอนเมื่อคนจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยย่อมมีการนำความเชื่อ คำสอน ศาสนาเข้ามาด้วยตามความเชื่อของชาวจีนที่ผสมผสานระหว่าง ลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า การเคารพบูชาเทพเจ้า รวมถึงศาสนาพุทธนิกายมหายาน แต่หลักธรรมคำสอนความเชื่อของชาวจีนนั้นแม้ว่าจะต่างจากความเชื่อของชาวไทยแต่ก็มีพื้นฐานใกล้เคียงกันจึงไม่เกิดความขัดแย้งทางศาสนาแต่อย่างใด กลับผสมผสานกลมกลืนทางความเชื่อได้เป็นอย่างดี จากการที่คนจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานจึงเกิดศาลเจ้า วัดจีน สมาคมต่าง ๆ เพื่อเป็นการรวมกลุ่มกันของชาวจีนในประเทศไทยที่เป็นการแสดงออกถึงวัฒนธรรมประเพณี และพัฒนากลายเป็นอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ด้านวัฒนธรรมที่แสดงออกให้เห็นถึงรากเหง้าของตนที่มาจากประเทศจีน

สิ่งเหล่านี้จึงส่งผลให้เกิดการสืบทอดทางวัฒนธรรมขึ้น โดยเป็นการสอนจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งให้เข้าใจถึงระบบสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสังคม ด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งการสืบทอดแนวคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ทั้งการถ่ายทอดทางตรงที่เป็นกระบวนการทางสังคม จากการบอกเล่าเรื่องราว การสั่งสอน การอบรมของคนในครอบครัว และการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีทางอ้อมจากการปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง ความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ชาวจีนที่มาอยู่ในประเทศไทยจนกลายเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนต่างมีการสืบทอดทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นอย่างไม่มีขาด สืบทอดมาถึงพ่อค้าแม่ค้าในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชที่ยังแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ที่ส่งต่อ ๆ กันมาอย่างไม่มีขาดหาย พ่อค้าแม่ค้า ผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมในพื้นที่รวมถึงผู้ที่เข้ามาใหม่ต่างช่วยกันรักษา ถ่ายทอด วัฒนธรรมของบรรพบุรุษของแต่ละครัวเรือน ผู้คนในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชจึงล้วนแล้วมีบทบาทในการสืบทอดทางวัฒนธรรม รวมถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพื้นที่ในย่านให้คงอยู่ในสังคมไทยเรื่อยไป

ศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะศูนย์รวมจิตใจของชาวจีนแต่จิวเชื้อสายไทย

ตลาดเล่งบ้วยเอี้ยะ ตลาดเก่า หรือตลาดใหม่ตามที่คนในพื้นที่ใช้เรียกกัน เป็นพื้นที่ตลาดที่ขยายตัวมาจากตลาดเก่าจากช่วงเวลาตลาดเก่าเป็นตลาดสดในย่านเยาวราชที่มีกิจการค้าขายที่รุ่งเรือง พื้นที่การค้าไม่เพียงพอจึงได้เกิดการขยายตัวของตลาดที่ล้นทะลักออกมาอยู่บริเวณซอยอิสราณภาพเข้ามาถึงบริเวณศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะ จนกลายเป็นพื้นที่ตลาดที่มีความเกี่ยวข้องกับตลาดเก่าจนได้รับการสืบทอดชื่อมาภายหลังจากที่ตลาดเก่าได้เลิกกิจการไป จากการกว้านซื้อที่ดินของเอกชนมาประกอบกิจการในรูปแบบลักษณะอื่น ซอยอิสราณภาพในอดีตนั้นจากคำบอกเล่าและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้ยังเป็นที่พักของเจ้สัวเนียมที่เป็นเจ้าของตลาดเจ้าของพื้นที่บริเวณนี้อีกด้วย

ศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะ เป็นหนึ่งในศาลเจ้าที่มีความเก่าแก่มากที่สุดในประเทศไทยแห่งหนึ่งโดยมีหลักฐานจากป้ายจารึกของศาลเจ้าที่เขียนด้วยภาษาจีนว่าศาลเจ้าแห่งนี้มีการสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2201 ซึ่งตรงกับสมัยอยุธยาตอนกลางแม้ว่าจะมีการโต้แย้งถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า

ป้ายศาลเจ้าอาจมีความคลาดเคลื่อนไปบ้างแต่ที่แน่ ๆ ศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะก็เป็นหนึ่งในศาลเจ้าแรก ๆ ของประเทศไทยเราที่แสดงให้เห็นถึงการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนโพ้นทะเลมาแต่โบราณ วางรากฐานทางวัฒนธรรมเกิดการผสมผสานกับวัฒนธรรมไทยกลายเป็นอัตลักษณ์ประจำตลาดเก่าชุมชนเยาวราชอีกอัตลักษณ์หนึ่ง ศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะนอกจากจะมีแผ่นป้ายจารึกที่ระบุถึงการสร้างศาลเจ้าแล้วยังมีโบราณวัตถุที่มีความสำคัญอีกคือ 1) แผ่นป้ายจารึกที่ระบุว่าถูกเขียนขึ้นในรัชสมัยขององค์จักรพรรดิกวังซวี ฮ่องเต๋อครั้งที่ 11 แห่งราชวงศ์ชิง 2) แผ่นป้ายจารึกที่ถูกเขียนขึ้นในสมัยราชวงศ์หมิง 3) ระฆังจารึกถูกสร้างขึ้นปลายราชวงศ์ชิง และ 4) กระจกธูปพระราชทานจากพระยามสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในหลวงรัชกาลที่ 5

ศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะเป็นศาลเจ้าของชาวจีนแต่จีวอันเป็นสถานที่สำคัญของพื้นที่บริเวณตลาดเก่าชุมชนเยาวราช ศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะเป็นศาลเจ้าเก่าแก่เป็นที่เคารพบูชาของคนในพื้นที่ เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนตลาดเก่า และบริเวณใกล้เคียง เป็นที่นับถือศรัทธาของชาวไทยเชื้อสายจีนและกราบไหว้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองในด้านการค้า ความร่มเย็นเป็นสุขในการอยู่อาศัยตัวศาลเจ้ามีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบจีนทุกเทศกาลตามความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีน ศาลเจ้าจะมีผู้เข้ามากราบไหว้สักการะเพื่อความเป็นสิริมงคลเป็นจำนวนมาก การเข้ามาทั้งจากคนในพื้นที่ คนนอกพื้นที่ แม้กระทั่งนักท่องเที่ยวต่างชาติก็เข้ามาเยี่ยมชมกราบไหว้อีกด้วย

ภาพที่ 23 บริเวณหน้าศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะก่อนได้รับการบูรณะ วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2563

พื้นที่ตลาดเก่า หรือตลาดเล่งบ้วยเอี้ยะกับศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะมีความสัมพันธ์กันระหว่างตัวศาลเจ้ากับชุมชน เป็นศูนย์รวมทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ของคนไทยเชื้อสายจีน ไม่ว่าจะเป็นช่วงเทศกาลตรุษจีน เทศกาลสาทรจีน หงวนเซียว งานเทศกาล วันซิ่งเจี๋ยที (วันส่งเทพเจ้าขึ้นสวรรค์) วันซิ่งเลาะที (วันรับเทพเจ้าลงสวรรค์) หรือเทศกาลเสี่ยซิ่ง (วันขอบคุณเทพเจ้า) ก็จะมีชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ นอกพื้นที่เข้ามาสักการบูชาเข้าร่วมกิจกรรมของทางศาลเจ้าอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาลเจ้ากับชาวไทยเชื้อสายจีนที่ยังคงสืบทอดประเพณีต่าง ๆ มาจากบรรพบุรุษไม่ขาดหาย ศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะตั้งอยู่ในซอยเยาวราช 6 (ตรอกอิสราณภาพ) ถนนเยาวราช หรือเข้ามาทางซอยเจริญกรุง 16 จากบริเวณถนนเจริญกรุง เขตสัมพันธวงศ์ก็ได้เช่นกัน เมื่อไม่นานมานี้ศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะมีการบูรณะศาลเจ้าสร้างประตูทางเข้าศาลเจ้าใหม่พร้อมทั้งตกแต่งทางเข้าศาลเจ้าให้วิจิตรงดงามตามรูปจีนโดยใช้งบประมาณในการบูรณะไปทั้งสิ้นกว่า 1.1 ล้านบาทจากการบริจาคของผู้ศรัทธาและตัวศาลเจ้าเองที่มีการทำนุบำรุงศาลเจ้าให้สามารถคงอยู่คู่ชุมชนเป็นศูนย์รวมจิตใจสืบไป

แม้ว่าศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะจะเป็นหนึ่งในสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในพื้นที่แต่จากการเปลี่ยนแปลงไปของยุคสมัยพร้อมทั้งคนรุ่นเก่าที่ย้ายออกไปนอกพื้นที่ไม่ก็เริ่มจากหายไปตามอายุขัย ทำให้ผู้ที่มากราบไหว้สักการะศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะลดน้อยลง จากในอดีตบริบทของศาลเจ้าเปรียบเสมือนเป็นศูนย์รวมของคนในชุมชนเมื่อมีการจัดกิจกรรมทางสังคมขึ้นกิจกรรมหนึ่งผู้คนภายในพื้นที่และนอกพื้นที่จะเข้ามารวมตัวกันเพื่อสืบสานประเพณี วัฒนธรรมประจำปีทีปฏิบัติกันสืบมา แม้ผู้คนที่เดินทางเข้ามากราบไหว้สักการะที่ลดน้อยลงแต่แรงศรัทธาของคนในพื้นที่ตลาดเก่ากลับไม่มีทีท่าจะหมดไปปัจจุบันศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะก็ยังเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ศูนย์รวมจิตใจของคนในพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชอย่างไม่เสื่อมคลาย

นอกจากการเข้ามากราบไหว้สักการะของคนไทยเชื้อสายจีนแล้วศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะยังมีคนไทยและนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามากราบไหว้อีกด้วยจากคำสัมภาษณ์ของร้านค้าบริเวณใกล้เคียงศาลเจ้าได้กล่าวว่า

“ศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะเป็นศาลคู่กับพื้นที่นี้มานานมากแล้วสมัยก่อนพวกเราที่เป็นคนไทยเชื้อสายจีนหรือคนไทยที่แต่งเข้ามาในบ้านก็จะมากราบไหว้เพื่อความเป็นสิริมงคล ยิ่งช่วงเทศกาลนะคนเข้ามากราบไหว้เยอะมาก ๆ แต่เดี๋ยวนี้ก็ไม่ใช่ว่าเฉพาะคนไทยนะที่เข้ามายังมีนักท่องเที่ยวต่างชาติชาวจีน มาเลเซีย อินโดนีเซีย เวียดนาม สิงคโปร์ ที่เข้ามากราบไหว้ ถ้ารูปศาลเจ้าเพราะที่นี้อยู่มานานมาก ๆ ชื่อเสียงคงไปไกลถึงชาวต่างชาติเขาได้ยินก็ศรัทธาถึงมาไหว้กัน ” (สัมภาษณ์ร้าน ค, วันที่ 24 มีนาคม 2564)

จากคำสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะไม่ใช่ศาลเจ้าที่เคารพบูชาเฉพาะคนไทยเชื้อสายจีนเท่านั้น แต่ยังเป็นศาลเจ้าที่เนที่เคารพศรัทธาของคนไทย และนักท่องเที่ยวจาก

ต่างประเทศอีกด้วย เนื่องจากศาลเจ้าเป็นหนึ่งในศาลเจ้าที่มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานครทำให้ศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะเป็นที่สนใจของผู้ศรัทธาไม่ใช่เฉพาะแต่คนในพื้นที่แต่เป็นที่ศรัทธาของคนทั่วไปอีกด้วย นั่นเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์เชิงวัฒนธรรมของพื้นที่ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชที่มีบทบาทต่อเรื่องของอคติวัฒนธรรมความเชื่อและการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนโพ้นทะเลได้มีการนำความเชื่อ การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามายังประเทศไทยด้วย การก่อตั้งศาลเจ้านอกจากจะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แล้วนั้นยังคงเป็นศูนย์รวมของชุมชน เป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเผยแพร่คำสอนให้ตั้งมั่นไว้ในธรรม การเป็นคนดี การเคารพซึ่งผู้อาวุโสที่เป็นคำสอนที่สำคัญของคนจีนที่มีการยึดถือปฏิบัติกันสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน พ่อค้าแม่ค้าในย่านตลาดเก่านับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือในหน้าที่การงานให้มีความเจริญรุ่งเรือง ปกป้องรักษาคนในครอบครัวให้แคล้วคลาดปลอดภัย และถ่ายทอดความเชื่อนี้ไปสู่ชาวไทย ชาวไทยเชื้อสายจีนในสังคมไทยสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 24 บริเวณทางเข้าศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะภายหลังได้รับการบูรณะ วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2564

5.2.3 ตลาดเก่าหัวใจของเยาวราชกับการเปลี่ยนแปลง

ย่านเยาวราชเป็นย่านที่มีความสำคัญหลากหลายด้านทั้งการเป็นย่านแห่งเศรษฐกิจที่สำคัญ ย่านเมืองเก่าที่ยังมีวัฒนธรรมวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนแสดงให้เห็นอยู่ อีกทั้งยังเป็นย่านการท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ในอดีตย่านเยาวราชมีตลาดสดที่มีชื่อเสียงที่คน

ส่วนมากทั้งคนในพื้นที่และคนนอกพื้นที่รู้จัก เป็นที่เลื่องลือเรียกว่า “ตลาดเก่าเยาวราช” สถานที่แห่งนี้ เป็นสถานที่ยอดนิยมของชาวไทยเชื้อสายจีนที่จะมาจับจ่ายใช้สอยซื้อสินค้าประเภทต่าง ๆ ทั้งของสด ของแห้ง เครื่องปรุงต่าง ๆ เพื่อประกอบอาหารรวมถึงของใช้ในเทศกาลประเพณีที่สำคัญของคนไทยเชื้อสายจีน

ในปัจจุบันตลาดเก่าได้ปิดตัวลงเหลือเพียงชื่อไว้ให้เราได้รำลึกถึง จากสาเหตุที่มีกลุ่มนายทุนขนาดใหญ่ซื้อที่ดินบริเวณตลาดเก่าเดิมเพื่อแปรรูปเปลี่ยนไปประกอบกิจกรรมการค้าลักษณะรูปแบบอื่นแทน ตลาดเล่งบัวเอี้ยะ หรือตลาดใหม่ ตามที่คนในพื้นที่เรียกกันจึงได้รับสืบทอดชื่อตลาดเก่า และกลายมาเป็นตลาดสดเพียงหนึ่งเดียวของย่านเยาวราชที่ยังดำรงอยู่ ตลาดเก่าจึงเปรียบเสมือนเป็นหัวใจของมังกร ที่ยังคงขายสินค้าเกี่ยวกับการประกอบอาหารตามเทศกาลประเพณีของชาวจีนมาจนถึงปัจจุบันพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเป็นพื้นที่เพื่อการพาณิชย์กรรมตลอดสองฝั่งข้างทางจะมีร้านค้าของผู้ประกอบการตลอดเส้นทางประกอบธุรกิจค้าขายสินค้าต่าง ๆ มากมาย ทั้งของสด ของแห้ง เครื่องเทศ ใบชา อาหารทะเล ของใช้ทั่วไป และอื่น ๆ อีกมากมายพื้นที่ตลาดเก่าเป็นพื้นที่ตลาดสดที่มีความสำคัญอย่างมากของเยาวราชพื้นที่นี้มีคนเข้ามาใช้บริการอย่างไม่ขาดสายตลอดทั้งวัน เป็นอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของย่านตลาดเก่าที่จะมีการค้าขายที่แน่นหนาโดยเฉพาะช่วงเทศกาลจีนต่าง ๆ ที่จะมีผู้เข้ามาใช้บริการมากกว่าเดิมอย่างมาก

แม้ว่าย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชจะเป็นย่านค้าขายกับย่านที่อยู่อาศัยแต่จากการเปลี่ยนแปลงไปของยุคสมัยย่านการค้าแห่งนี้ก็มีการเปลี่ยนแปลงการค้าของคนดั้งเดิมในพื้นที่เริ่มถึงจุดอิ่มตัวเนื่องจากการค้าขายที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานบางส่วนมีการขยับขยายออกไปทำการค้าที่อื่น อาคารร้านค้าบางร้านก็ปล่อยให้ชาวจีนแผ่นดินใหญ่เข้ามาเช่าบ้านอยู่อาศัยและทำการค้า จะสังเกตได้จากสินค้าที่ขายส่วนมากจะเป็นของแห้งจำพวก ใบชา เครื่องปรุงต่าง ๆ และผู้ขายจะยังเป็นผู้ที่มีอายุไม่มากนัก ทำให้ในพื้นที่ตลาดเก่าเกิดการเปลี่ยนแปลงในแง่ของคนในพื้นที่ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตส่วนมากจะเป็นคนไทยเชื้อสายจีนที่ทำธุรกิจสืบทอดกิจการของบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น ลักษณะร้านค้าปัจจุบันจะเห็นการผสมผสานของร้านค้าใหม่ ๆ ที่เข้ามาในพื้นที่ทั้งร้านค้าที่เป็นคนจีนที่เข้ามาขายของแห้ง เครื่องปรุงจากประเทศจีน และร้านขายอาหารต่าง ๆ ที่มีการตกแต่งร้านรูปแบบเงินที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการในร้านของตน

ภาพที่ 25 ป้ายตลาดเก่าดั้งเดิมบริเวณฝั่งถนนเยาวราชที่ปัจจุบันพื้นที่บริเวณนี้ถูกเปลี่ยนรูปแบบการใช้พื้นที่ตลาดสดเป็นอาคารพาณิชย์ทั้งหมดเหลือไว้เพียงชื่อตลาดเก่า วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2564

สาเหตุที่มีผู้ประกอบการรายใหม่เข้ามาในพื้นที่ตลาดเก่านั้นมาจากการพัฒนาของเมืองที่เกิดขึ้นในย่านเยาวราช บริบทของย่านเยาวราชจากการที่เป็นย่านการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานครการพัฒนาเมืองให้มีความทันสมัย การเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยส่งผลให้สังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่แปรเปลี่ยนไปด้วย จากย่านค้าขายที่เก่าแก่ได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทั้งสอง ที่ส่งผลให้ย่านเยาวราชในปัจจุบันมีสถานภาพเป็นย่านเมืองเก่าที่ชูเด่นวัฒนธรรมเงินจนวนเยาวราชพัฒนาจากย่านการค้าไปสู่บทบาทใหม่นั้นคือบทบาทด้านการท่องเที่ยว จากการที่ย่านเยาวราชพัฒนามากลายเป็นย่านที่มีการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้องจึงเกิดการพัฒนาของเมืองไปอย่างรวดเร็ว ผู้อยู่อาศัยคนในชุมชนหรือผู้ประกอบการดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าจึงเริ่มย้ายออกหรือเปลี่ยนโอนกรรมสิทธิ์ของตนไปเป็นของผู้อื่นเนื่องจากไม่มีการสืบทอดกิจการของลูกหลาน รุ่นตนเองเริ่มมีอายุการทำการค้าเริ่มทำไม่ไหวปล่อยให้เช่าดีกว่าจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการร้านค้าขายของชำเจ้าหนึ่งในย่านตลาดเก่ากล่าวว่า

“เดี๋ยวนี้พอเยาวราชเริ่มมีคนมาท่องเที่ยวมากขึ้น ร้านค้าเก่า ๆ บางร้านค้าก็ย้ายออกไปเลิกทำกิจการเพราะว่าลูกหลานเค้าไม่ทำต่อ ตัวเค้าก็ทำไม่ไหวแล้วอายุเยอะมันก็ไม่เหมือนสมัยหนุ่ม ๆ เลยปล่อยให้คนจีนเค้ามาเช่าแล้วเก็บค่าเช่ารายเดือนเอาอย่างน้อยที่เราก็ไม่เสีย

เปล่ายังทำเงินได้อยู่ แต่เค้าก็ไม่ได้หายไปไหนนะพอช่วงเทศกาลที่เค้าก็แวะมาเยี่ยมเยียนที่นิงมาเอง บ้างลูกหลานพามาบ้างแล้วแต่ปี ๆ ไป” (สัมภาษณ์ร้าน ง, วันที่ 24 มีนาคม 2564)

จากบทสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าผู้ประกอบการดั้งเดิมในพื้นที่ที่มีความรู้จักร้านค้าต่าง ๆ กันเป็นอย่างดีสามารถทราบได้ถึงข้อมูลว่าเมื่อก่อนร้านนี้ขายอะไร มีสาเหตุอะไรที่เขาเลิกกิจการ สาเหตุที่เลิกกิจการเนื่องจากยุคสมัยที่เปลี่ยนไปพร้อมกับสภาพร่างกายที่ไม่เอื้ออำนวย อีกทั้งลูกหลาน ก็ไม่ต้องการที่จะสืบทอดกิจการจึงจำเป็นต้องปิดกิจการไปแล้วให้คนภายนอกมาเช่าร้านต่อ เนื่องจากกรรมสิทธิ์ในที่ดินย่านตลาดเก่าส่วนมากเป็นของเอกชนรายย่อย หรือก็คือเป็นเจ้าของที่ดินเองการปล่อยเช่าจึงเป็นหนทางในการทำมาหากินที่ยังสามารถเก็บค่าเช่ารายเดือนจากผู้ที่มาเช่าช่วงร้านค้า ต่อเพื่อประกอบกิจการในรูปแบบต่าง ๆ ภายในพื้นที่ย่านตลาดเก่า แม้ว่าตนจะไม่ได้ทำกิจการค้าในพื้นที่นี้อีกแล้วแต่ก็ยังหวนรำลึกถึงถิ่นเก่าของตนก็มีการกลับมายังตลาดเก่าบ้างตามช่วงเทศกาล แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ยังคงมีผลต่อผู้คนที่ดั้งเดิมที่เคยอาศัยในย่านตลาดเก่า

การเข้ามาของคนภายนอกจากการสัมภาษณ์ข้อมูลมาได้จากร้านค้าดั้งเดิมว่า

“พวกร้านที่เข้ามาใหม่ก็มีคนไทยบ้าง คนจีนบ้างผมก็ว่ามันก็เป็นสีสันของพื้นที่นี้นะมีร้านอะไรใหม่ ๆ เข้ามาบ้างก็ช่วยดึงดูดให้คนใหม่ ๆ เข้ามายังพื้นที่นี้อย่างร้านขายของจากจีน หรือพวกร้านที่ขายติ่มซำเนี่ยก็เป็นร้านใหม่มาช่วง 10 – 20 ปีเนืองมั่ง ร้านค้าใหม่ ๆ ก็ช่วยให้พื้นที่ท่องเที่ยว มาเดินดูวิถีชีวิตในย่านนี้ช่วยให้ย่านนี้มันคึกคักแม้จะไม่เหมือนสมัยก่อนก็เถอะ” (สัมภาษณ์ร้าน จ, วันที่ 24 มีนาคม 2564)

จากการสัมภาษณ์สามารถสรุปได้ว่า การที่ร้านค้าดั้งเดิมในพื้นที่ปิดตัวไปก็เป็นเรื่องที่ไม่สามารถช่วยอะไรได้เป็นไปตามสภาพเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงของเรื่องยุคสมัย พื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเป็นพื้นที่ตลาดสดทำให้ย่านแห่งนี้เป็นย่านการค้าที่แสดงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่อย่างเด่นชัดที่ยังคงมีให้เห็นอยู่ เพราะว่าใคร ๆ ก็ต้องมาจับจ่ายซื้อของในย่านการค้านี้เพื่อนำวัตถุดิบต่าง ๆ ไปประกอบเป็นอาหาร หรือประกอบพิธีกรรมตามงานเทศกาลต่าง ๆ ของคนไทยเชื้อสายจีน บทบาทการท่องเที่ยวของย่านเยาวราชที่เข้ามาจากการพัฒนาของเมืองส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของร้านค้าในพื้นที่ มีผู้ประกอบการรายใหม่เข้ามาเพื่อประกอบการเชิงพาณิชย์หวังซึ่งผลกำไร การเข้ามาของร้านค้าใหม่ ๆ ช่วยให้พื้นที่ย่านตลาดเก่าจากที่มีการค้าที่อึมครึมกลับมา มีความคึกคักขึ้นจากการที่มีสินค้าที่มีความแปลกใหม่ช่วยส่งเสริมความหลากหลายของย่านตลาดเก่า ทำให้คนรุ่นใหม่หรือนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในพื้นที่เพื่อจับจ่ายซื้อของและเสพวิถีชีวิตตามแบบฉบับของคนไทยเชื้อสายจีนภายในพื้นที่ย่านเยาวราชแห่งนี้

ภาพที่ 26 ร้านต๋ิมซ่าร้านค้าสมัยใหม่ที่เข้ามาประกอบการพาณิชย์ในย่านตลาดเก่า
วันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2563

ย่านตลาดเก่าเป็นตลาดสดเพียงหนึ่งเดียวของย่านเยาวราชที่ยังคงเหลืออยู่ ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชนั้นเต็มเปี่ยมไปด้วยวัฒนธรรม วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในย่านเยาวราชที่ยังสามารถพบเห็นได้ทั่วไปผ่านสินค้าที่จำหน่ายในพื้นที่และการเข้ามาของคนรุ่นเก่ารุ่นใหม่ แม้ว่าบริบททางการค้าจะซบเซาลงแต่ก็ไม่จางหายไปจากสังคมเยาวราช การเข้ามาของการพัฒนาเมืองแม้จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ตลาดเก่าแต่คนในพื้นที่ก็สามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ มีการปรับตัวผสมผสานเข้ากับการพัฒนาใหม่ ๆ ที่เข้ามายังพื้นที่และยังสามารถธำรงอัตลักษณ์ของตนเองไว้ผ่านการค้าขาย การดำเนินกิจวัตรของตนเอง และการนับถือคำสอนที่สืบทอดกันจากรุ่นสู่รุ่น และส่งต่อไปยังลูกหลานในภายภาคหน้า แม้การพัฒนาของเมือง การท่องเที่ยวที่เติบโตในย่านเยาวราช ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชก็ยังคงเป็นหัวใจแห่งเยาวราช เป็นย่านการค้าตลาดสดที่คับคั่งไปด้วยผู้คนไม่แปรเปลี่ยน

ภาพที่ 27 บริเวณหน้าตลาดเก่าดั้งเดิมตอนเย็นฝั่งถนนเยาวราชที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวยอดนิยมของนักท่องเที่ยว แหล่งรวมอาหารเลิศรสนานาประเภท วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2564

5.3 อภิปรายผล

การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชมีปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในพื้นที่ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชดังนี้

จากการขยายตัวของเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเกิดการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มประชากรที่เปลี่ยนแปลงตามการขยายตัวของเมืองออกไป ตลาดเก่าเป็นพื้นที่การค้าแห่งหนึ่งของย่านเยาวราชที่มีการขายสินค้าต่าง ๆ ทั้งอาหารสด อาหารแห้ง ใบบัว เครื่องปรุง และอื่น ๆ อีกมากมายสินค้าที่มีขายในย่านตลาดเก่านั้นส่วนมากเป็นสินค้าที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีน เนื่องจากตั้งแต่อดีตพื้นที่ย่านเยาวราชเป็นเขตพื้นที่ของชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในกรุงเทพมหานคร เมื่อเกิดการรวมกลุ่มทางสังคมจึงเกิดการขยายตัวกลายเป็นชุมชนชาวจีนเกิดขึ้น เมื่อชุมชนยิ่งใหญ่จึงเริ่มมีการขยายตัวของชุมชนกลายเป็นย่านที่อยู่อาศัยของชาวจีนที่ใหญ่ที่สุดในกรุงเทพมหานคร ชาวจีนที่เข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานครเริ่มมีการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรม (สุริชัย หวันแก้ว, 2538) ปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมของชาวจีนผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมของประเทศไทยเป็นต้นกำเนิดของชาวไทยเชื้อสายจีนในกรุงเทพมหานครที่สืบทอดผ่านรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน (Nisbet, 1969) จากชุมชนชาวไทยเชื้อ

สายเงินเล็ก ๆ เริ่มมีการขยายตัวออกกลายเป็นเมืองที่ใหญ่ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป (Moore, 1968) เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาการขยายตัวของเมืองจึงเป็นสิ่งจำเป็น ย่านเยาวราชและตลาดเก่าค้อย ๆ กลายเป็นพื้นที่ที่มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจของกรุงเทพฯ จากย่านที่อยู่อาศัยของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนสู่บทบาททางด้านเศรษฐกิจ พื้นที่ย่านเยาวราชและตลาดเก่าจึงกลายเป็นพื้นที่ทางการค้าเกิดกิจกรรมการค้ามากมายภายในพื้นที่

สาเหตุมาจากย่านเยาวราชเป็นย่านท่าเลที่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองของกรุงเทพมหานครและเป็นย่านเก่าแก่ที่มีประวัติควบคู่มากับการก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ย่านเยาวราชจึงเป็นย่านแรก ๆ ที่ได้รับการพัฒนาเกิดการขยายตัวตามการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย แม้ว่าย่านเยาวราชและตลาดเก่าชุมชนเยาวราชนั้นจะเป็นย่านที่มีกิจกรรมทางการค้าที่คึกคักสร้างเศรษฐกิจภายในพื้นที่อย่างมหาศาล (ทิพย์สุคนธ์ สุปิน, 2547) แต่จากความต้องการในการใช้พื้นที่มีมากเกินไปย่านเยาวราชและย่านตลาดเก่าจึงเป็นย่านที่มีการใช้พื้นที่อย่างหนาแน่น ผลที่ตามมาคือความเสื่อมโทรมของย่านตลาดเก่าและย่านเยาวราชที่ถูกใช้พื้นที่อย่างสาหัส ส่งผลให้ย่านแห่งนี้เสื่อมโทรมลงไปที่อยู่อาศัยภายในพื้นที่เปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นชุมชนแออัด พื้นที่ไม่เหมาะสมที่จะเป็นพื้นที่อยู่อาศัยจากความแออัดนี้ สิ่งที่ตามมาคือประชาชนชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเริ่มมีการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยของตนเองไปอยู่บริเวณรอบนอกพื้นที่ตามการขยายตัวของเมืองที่แผ่ขยายไปยังพื้นที่ต่าง ๆ (Bergel, 1968) เนื่องจากที่อยู่อาศัยดั้งเดิมของตนเองเริ่มแออัดเสื่อมโทรมขาดการดูแลรักษาที่ควรจะเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราชจึงมีการย้ายที่อยู่อาศัยออกไปและใช้พื้นที่เดิมของตนในย่านตลาดเก่าเปลี่ยนเป็นพื้นที่เพื่อประกอบกิจการเชิงพาณิชย์กรรมเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ย่านตลาดเก่าเกิดขึ้น ตลาดเก่าเดิมที่เคยอยู่บริเวณฝั่งถนนเยาวราชได้ถูกปิดตัวลงไปจากการเปลี่ยนแปลงของเมืองตลาดเก่าจึงมีผู้คนมาใช้บริการน้อยลงเนื่องจากชาวไทยเชื้อสายจีนเก่า ๆ ในพื้นที่พากันย้ายไปอยู่อาศัยที่อื่น การเดินทางเข้ามายังย่านเยาวราชเป็นการเดินทางที่ลำบาก อายุที่มากขึ้นการเดินทางที่ไม่สะดวกจึงเป็นปัจจัยส่งผลให้ย่านตลาดเก่าเกิดความซบเซาลง จากการที่ตลาดเก่าเริ่มไม่คึกคักพร้อมกับความต้องการการใช้พื้นที่ที่สูงขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยตลาดเก่าเดิมจึงได้ปิดตัวลงจากการจากการเวียนคืนที่ดินของเอกชนรายใหญ่ในย่านเยาวราช (Goodman, 1968) โดยนำพื้นที่ตลาดเก่านี้ไปดำเนินกิจกรรมเชิงพาณิชย์กรรมรูปแบบอื่นแทนที่ตลาดสด ตลาดเล่งบัวเยี้ยะหรือตลาดใหม่ ที่เคยเป็นส่วนต่อขยายของตลาดเก่าจึงได้รับสืบทอดชื่อของตลาดเก่า กลายเป็นตลาดสดเพียงแห่งเดียวของย่านเยาวราชที่ยังเปิดให้บริการอยู่และเป็นพื้นที่ที่แสดงถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ได้เป็นอย่างดีผ่านการจับจ่ายใช้สอย ผ่านสินค้าที่วางขายอยู่ในพื้นที่ตลาดเก่าในปัจจุบัน

อัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของตลาดเก่าชุมชนเยาวราชคือการเป็นพื้นที่ค้าขายของชาวไทยเชื้อสายจีน และเป็นที่อยู่อาศัยของผู้ประกอบการภายในพื้นที่ตลาดเก่าแห่งนี้อีกด้วย อีกหนึ่งสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดเก่าเยาวราชศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนได้แก่ศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ย ศาลเจ้าที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนที่ยังคงสืบทอดอยู่จนถึงปัจจุบัน (สุภาวค์ จันทวานิช, 2549) แม้ว่าจากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยส่งผลให้ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชและศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยต้องปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมภายในพื้นที่ (Wiese, 1956) ศาลเจ้าและชุมชนก็ยังคงสามารถปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปได้แม้ว่าคนรุ่นใหม่วิธีการดำเนินชีวิตจะแตกต่างจากคนรุ่นเก่าทำให้การเข้าถึงพื้นที่นั้นน้อยลง คนที่เข้ามาใหม่ในพื้นที่จะไม่ได้รู้ประวัติศาสตร์วิถีชีวิตดั้งเดิมของพื้นที่แต่ก็มีความพยายามในการปรับตัวของชุมชนชาวจีนที่ยังคงเป็นอัตลักษณ์ประจำพื้นที่ได้อยู่จากการปรับตัวของคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่

ยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของเมืองยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมภายในพื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราช การเข้ามาของการท่องเที่ยวเกี่ยวกับรถไฟฟ้าใต้ดินที่เป็นประตูการเดินทางใหม่ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการเข้าถึงพื้นที่ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชได้อย่างสะดวกสบายมากขึ้น การท่องเที่ยวเข้ามามีบทบาทในพื้นที่ย่านเยาวราชอย่างมากจึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการใช้ที่ดินภายในพื้นที่ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช จากการเป็นร้านค้ากึ่งที่อยู่อาศัย ค่อย ๆ มีร้านค้าบางร้านเปลี่ยนแปลงเป็นร้านค้าเพื่อกิจกรรมเชิงพาณิชย์เพียงอย่างเดียว เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของคนในพื้นที่ในลักษณะคนเก่าย้ายออกคนใหม่ย้ายเข้า คนใหม่ที่ย้ายเข้ามานั้นเพื่อจุดประสงค์ในการดำเนินกิจการทางการค้าเพียงอย่างเดียว จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมภายในย่านตลาดเก่าขึ้น (วรชัย โรจนพรทิพย์, 2548) การเข้ามาของนักท่องเที่ยวเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเกิดความเปลี่ยนแปลงร้านค้าดั้งเดิมมีการปรับปรุงร้านค้าให้เท่าทันสมัยเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนย่านเยาวราชเข้ามาใช้บริการภายในร้านค้าของตน การย้ายเข้ามาของคนกลุ่มใหม่ทั้งในรูปของคนอยู่อาศัยและคนที่มาทำการค้าเนื่องจากความเป็นตลาดเยาวราชสามารถดึงดูดลูกค้าเข้ามาได้นั้นก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เช่นกัน เช่น ราคาที่ดินที่แพงขึ้น ความหนาแน่นของประชากรในพื้นที่ไม่เฉพาะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพแต่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงสังคมและวัฒนธรรมเช่นกัน (El-Ghannam, 2001) จากคนจีนซึ่งส่วนมากเป็นแต่จิวที่อพยพมาดั้งเดิมในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ (ปิยนาด บุนนาค, 2535) เป็นทั้งคนไทยที่ย้ายเข้าไป คนจีนรุ่นที่สองและสามซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายจีน และคนจีนจากแผ่นดินใหญ่ที่เพิ่งเข้ามาทำการค้าขายในตลาด นอกจากนี้ประเภทของธุรกิจที่เปลี่ยนไปทั้งจากการเปลี่ยนเจ้าของและการปรับตัวของเจ้าของเดิมให้มีความเป็นสมัยใหม่มากขึ้นส่งผลต่อกิจกรรมและอัตลักษณ์ของคนจีน และที่มากไปกว่านั้นการใช้พื้นที่ตลาดในช่วงกลางวันและกลางคืนที่แตกต่างกันจากการเกิดขึ้นของรถไฟฟ้า ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามร้านค้าดั้งเดิมในตลาดและในเขตพื้นที่

ชุมชนเขาวราชที่มีการเปลี่ยนแปลงไปส่วนหนึ่งเดิมจากความตั้งใจของเจ้าของร้าน ในการต้องการอยู่รอดในพื้นที่ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายใต้ความต้องการคงอัตลักษณ์ของชุมชนจีน และย่านเก่าแก่ไว้ ในรูปแบบใหม่ ซึ่งส่งผลอย่างชัดเจนกับการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ที่กลายเป็นสากลมากขึ้น ตอบสนองต่อกระแสของโลกมากขึ้น

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยการดำเนินการสองส่วนคือ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากตำราทางวิชาการ เอกสารงานวิจัย บทความ วารสาร หนังสือพิมพ์ และสื่อสิ่งพิมพ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับย่านเยาวราช การเปลี่ยนแปลงของการใช้ที่ดิน บริบททางสังคม และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ แนวคิดเรื่องการปรับตัวตามบริบททางสังคม และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และ การศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Fieldwork Research) ในพื้นที่ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชโดยมีวิธีการดำเนินการคือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) จากการสัมภาษณ์แบบทางการจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในย่านเยาวราช ผู้อยู่อาศัยในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช นักท่องเที่ยว จำนวน 15 คน ร่วมกับการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Observations) และแผนที่เดินดิน (Geo-Social Mapping)

ขั้นตอนการวิเคราะห์ที่ได้แก่ การถอดเทปบันทึกเสียง บันทึกข้อมูล อ่านทบทวนข้อมูลอย่างละเอียด เพื่อทำความเข้าใจและให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาทั้งหมด ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการถอดเทปและบันทึกข้อความที่เกี่ยวข้องของผู้ให้ข้อมูลหลักในแต่ละรายในภาพรวม จนเกิดความเข้าใจและจับประเด็นหลัก ๆ พร้อมทั้งจัดหมวดหมู่ นำประเด็นหลักที่ได้มาจากการจัดกลุ่มของข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อหาความเชื่อมโยงกับการศึกษาขยายความเชื่อมโยงตีความและหาความหมายเพื่อหาคำอธิบายกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา เพื่อหาข้อสรุปที่เป็นสาระหลักของผลการวิเคราะห์และตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้โดยผู้วิจัยนำข้อความหรือประโยคสำคัญจากคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นของผู้ให้ข้อมูลมาอธิบายให้เกิดความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ โดยเป็นการนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการบรรยายเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) วัตถุประสงค์ของการศึกษาคครั้งนี้ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช 2) เพื่อศึกษาสาเหตุ ปัจจัย และลักษณะที่เป็นองค์ประกอบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช ซึ่งจากผลการศึกษาสรุปได้ว่า ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในย่านพื้นที่ตลาดเก่าจากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย การพัฒนาของเมือง ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมภายในพื้นที่ พื้นที่

ศึกษาย่านตลาดเก่าเป็นย่านการค้าตลาดสด อัตลักษณ์เชิงพื้นที่ยังคงเป็นย่านเศรษฐกิจที่มากไปด้วยร้านค้าหลากหลายประเภท เป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีนย่านเยาวราชดั้งเดิมที่ประกอบอาชีพค้าขาย แม้จะมีการเข้ามาใหม่ของผู้ประกอบการรายใหม่ที่เข้ามาในพื้นที่ แต่ไม่ได้ส่งผลกระทบต่ออะไรระหว่างกันกลับเป็นการช่วยให้ย่านตลาดเก่ามีความหลากหลายที่มากขึ้นช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในพื้นที่ได้ อัตลักษณ์เชิงพื้นที่ยังคงเป็นย่านการค้าย่านที่อยู่อาศัยมากไปด้วยวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีน

6.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง กระบวนการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช สามารถสรุปผลการศึกษาโดยแบ่งออกตามวัตถุประสงค์การศึกษาที่ตั้งไว้ทั้งสามข้อได้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช

พื้นที่ย่านตลาดเก่าด้านกายภาพ นั้นตั้งอยู่บริเวณใจกลางของย่านเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์พื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตติดต่อกับเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ย่านเยาวราชเป็นย่านพื้นที่พาณิชย์กรรมที่สำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีย่านการค้ารายล้อมอย่างแน่นหนา พื้นที่ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชมีย่านการค้าที่สำคัญด้วยกัน 4 ย่านคือ ย่านตลาดเก่า ย่านตลาดกรมภูเรศ ย่านตลาดเล่งบัวเอี้ยะ และย่านตลาดสินค้าเครื่องไหว้เจ้า พื้นที่ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยอาคารสิ่งปลูกสร้าง ไม่มีที่ว่างเหลือพอให้ใช้ทำกิจกรรมสาธารณะ ลักษณะอาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารพาณิชย์ ตึกแถว อาคารขนาดใหญ่ สิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ตลาดเก่านี้จะเป็นอาคารพาณิชย์กรรมขนาดสองฝั่งของซอยอิสราณูภาพ หรือเจริญกรุง 16 ตัวอาคารนั้นจะยังคงลักษณะสภาพดั้งเดิมเอาไว้ในบางส่วนมีการผสมผสานของการสร้างต่อเติมกับอาคารสภาพดั้งเดิมพื้นที่นี้ค่อนข้างเป็นพื้นที่แออัดเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีประวัติอันยาวนานและมีข้อจำกัดในการขยายพื้นที่ ลักษณะการสัญจรในซอยอิสราณูภาพ ตลาดเก่าชุมชนเยาวราชนั้นมีการปรับปรุงพื้นผิวการสัญจรด้วยการปูกระเบื้องทั้งเส้นทางความกว้างของถนนอยู่ที่ประมาณ 4 เมตร มีลักษณะการสัญจรเป็นรูปแบบของถนนคนเดินรถยนต์ไม่สามารถสัญจรเข้ามาในพื้นที่นี้ได้ การสัญจรในพื้นที่นี้จะเป็นการสัญจรทางเท้ารถจักรยานยนต์รถเข็นส่งของ ที่สามารถผ่านไปมาในซอยอิสราณูภาพแห่งนี้ ทางเดินเท้าสัญจรจะมีความกว้างของทางเดินเท้าประมาณ 1.20 เมตร บางพื้นที่ในย่านตลาดเก่าจะมีการวางแผงขายของยื่นล้ำออกมาบ้างเป็นบางส่วน

ตลาดเก่าชุมชนเปรี๊ยะเสมือนเป็นหัวใจของย่านเยาวราชจากการที่เป็นแหล่งรวมวัตถุดิบในการปรุงอาหารจีน สินค้าที่ขายในย่านตลาดเก่าที่มีความหลากหลายล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับสินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไทยเชื้อสายจีนไม่ว่าจะเป็น อาหารสด อาหารแห้ง เครื่องเทศ เครื่องปรุงรส ใบชา สินค้าไหว้เจ้าและสินค้าเฉพาะที่ไม่สามารถพบได้ที่ตลาดอื่น ๆ แต่เมื่อเกิดการพัฒนาเมืองผู้และการเปลี่ยนไปของยุคสมัย ผู้อยู่อาศัยในย่านเยาวราชได้เริ่มย้ายออกไปอยู่อาศัยที่อื่น ๆ ตามการขยายตัวของเมืองจากเหตุผลเรื่องของพื้นที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการอยู่อาศัยจากปัญหาความแออัดและความเสื่อมโทรมของอาคารจึงเกิดการย้ายถิ่นที่อยู่ออกไปกระจายตามที่ต่าง ๆ พื้นที่ตลาดเก่าได้เริ่มถึงจุดอิ่มตัวจากความเจริญของเมืองทำให้ไม่จำเป็นต้องเดินทางเข้ามาซื้อสินค้าในย่านตลาดเก่าดั้งเดิม พื้นที่ตลาดเก่าจึงได้ปิดตัวลงไปจากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย พื้นที่บริเวณตลาดเก่าดั้งเดิมได้ถูกเปลี่ยนกิจกรรมในพื้นที่ให้ดำเนินในลักษณะอื่นแทนที่ตลาดสด สิ่งที่ยังหลงเหลือคือส่วนต่อขยายของตลาดเก่าที่คนในเยาวราชเรียกกันว่า “ตลาดใหม่” หรือ “ตลาดเล่งบัวเอี้ยะ” ได้สืบทอดชื่อตลาดเก่าและเป็นตลาดสดที่สำคัญเพียงแห่งเดียวของย่านเยาวราชจนถึงปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช

จากการขยายตัวของเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยส่งผลให้ย่านเยาวราชได้ค่อย ๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับย่านตลาดเก่าที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของเมืองตามยุคสมัยในครั้งนี้สิ่งที่ตามมาคือการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมภายในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช ยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงย่านเยาวราชไม่ใช่เป็นเพียงย่านที่อยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีนเพียงอย่างเดียวแต่ย่านเยาวราชยังเป็นย่านเศรษฐกิจที่สำคัญแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร พร้อมทั้งการเข้ามาของการท่องเที่ยวที่เป็นปัจจัยส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมภายในพื้นที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเยาวราชเป็นย่านที่มีความต้องการการใช้พื้นที่อย่างสูงทำให้ที่ดินในย่านเยาวราชและตลาดเก่ามีราคาเช่าที่สูงมาก เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยคนก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเจ้าของกิจการดั้งเดิมในย่านตลาดเก่าเริ่มมีอายุมากขึ้นบางร้านค้าไม่มีลูกหลานสืบทอดกิจการต่อจึงเกิดการเปลี่ยนมือ เจ้าของร้านค้าดั้งเดิมเลิกกิจการปล่อยพื้นที่ของตนให้ผู้ประกอบธุรกิจภายนอกเข้ามาดำเนินกิจการแทนร้านค้าของตน เนื่องจากอายุที่มากขึ้นไม่สามารถดูแลกิจการของตนเองได้เลยเลือกการเกษียณและปล่อยเช่าพื้นที่ที่ต่อแทน ผลที่ตามมาคือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชที่ค่อย ๆ แปรเปลี่ยนจากพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ค้าขายของชาวไทยเชื้อสายจีนดั้งเดิมในย่านเยาวราชสู่พื้นที่เพื่อพาณิชย์กรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแทน ผู้ประกอบกิจการเชิงพาณิชย์ที่เข้ามาแทนมีทั้งร้านค้าขายอาหารสด ร้านขายอาหารแห้ง ร้านขายใบชา รวมถึงร้านที่ขายเครื่องปรุงรสที่นำเข้ามาจากประเทศจีน ผู้ประกอบการ

ดั้งเดิมในพื้นที่ที่มีความพยายามปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยเพื่อให้สามารถดำเนินกิจการที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาได้ภายใต้ยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้

เช่นเดียวกันเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมภายในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชอีกด้วย จากการเปลี่ยนแปลงของประชากรที่เปลี่ยนแปลงไปตามการขยายตัวของเมือง ชาวไทยเชื้อสายจีนดั้งเดิมเริ่มไม่ค่อยได้มายังย่านตลาดเก่าเนื่องจากอายุที่มากขึ้น ลูกหลานเองก็ไม่ได้สืบทอดกิจการต่อ หรือสืบสานกิจกรรมทางวัฒนธรรมตามวิถีปฏิบัติของชาวไทยเชื้อสายจีนที่เคร่งครัดเหมือนรุ่นต้นตระกูลสินค้าที่ขายในย่านตลาดเก่าบางชนิดจึงเริ่มไม่ได้รับความนิยมเนื่องจากค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้สินค้าบางชนิดเริ่มเลือนหายไป รวมถึงการเข้ามาของผู้ประกอบการธุรกิจเชิงพาณิชย์จากภายนอกพื้นที่ส่งผลให้วัฒนธรรมความสนิทชิดเชื้อของชาวไทยเชื้อสายจีนดั้งเดิมในพื้นที่เริ่มลดน้อยลง ภายในย่านตลาดเก่าเริ่มค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงเป็นย่านการค้าที่มีวัฒนธรรมจีนสมัยใหม่เข้ามาแทนที่วัฒนธรรมจีนแต่จีวที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นนอกจากการเปลี่ยนแปลงของร้านค้าในย่านตลาดเก่าแล้วนั้นศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะเองก็เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยที่ทำให้ผู้เข้ามากราบไหว้สักการะภายในศาลเจ้าลดน้อยลงเนื่องจากคนดั้งเดิมย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยไปอยู่ที่อื่น ๆ นอกย่านเยาวราชตามการขยายตัวของเมืองเนื่องจากพื้นที่ในย่านเยาวราชค่อนข้างแออัดไม่เหมาะสมกับการอยู่อาศัย ถึงแม้เพียงนั้นศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะก็มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาสักการะเพื่อความเป็นสิริมงคลตามเส้นทางท่องเที่ยวย่านเยาวราชที่ผ่านตลาดเก่าเส้นทางท่องเที่ยวที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวไทยเชื้อสายจีนภายในพื้นที่ที่ยังคงแสดงให้เห็นสืบทอดต่อกันมาให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

จากการขยายตัวของเมืองตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมภายในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชขึ้นแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะทำให้ผู้ประกอบการเชิงพาณิชย์ดั้งเดิมในย่านเยาวราชเกิดการปรับตัวเพื่อให้กิจการของตนสามารถดำเนินต่อไปได้ภายใต้ยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วนี้ แต่สิ่งสำคัญคืออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของย่านตลาดเก่าที่ยังคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชยังเป็นย่านการค้าย่านที่อยู่อาศัยที่สำคัญของชาวไทยเชื้อสายจีนอยู่เสมอ ย่านตลาดเก่ายังคงเป็นย่านการค้าที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาไม่เสื่อมคลายผ่านผู้คน คำสอน อาหาร ภายในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชแห่งนี้

3. เพื่อศึกษาสาเหตุ ปัจจัย และลักษณะที่เป็นองค์ประกอบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่ออัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของอาคารร้านค้าในย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช

ตลาดเล่งบ้วยเอี้ยะ หรือตลาดเก่านอกจากการใช้พื้นที่เป็นตลาดสดเพื่อการพาณิชย์กรรมแล้วพื้นที่บริเวณนี้ยังคงเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีนดั้งเดิมในย่านเยาวราชอีกด้วย โดยอาศัยชั้นแรกเป็นพื้นที่ค้าขายและชั้นสองของตึกเป็นที่อยู่อาศัย แต่จากการพัฒนาของเมืองและ

การเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ภายในพื้นที่ย่านตลาดเก่าขึ้นข้อมูลจากการศึกษาสามารถสรุปออกเป็นสองปัจจัยดังนี้

1) **การขยายตัวของเมืองการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย** ส่งผลให้ผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมภายในพื้นที่เริ่มเลิกกิจการของตนและย้ายออกไปอาศัยนอกพื้นที่จากเหตุผลเรื่องไม่มีผู้สืบทอดกิจการจากอายุที่มากขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นคือปล่อยพื้นที่ของตนเองให้ผู้อื่นมาเช่าประกอบกิจการต่อผู้ที่เข้ามาแทนที่ทั้งชาวไทยและชาวจีนที่มาขายสินค้าจำพวกอาหารสด อาหารแห้ง เครื่องปรุงรส และใบชาชาวไทยเชื้อสายจีนเดินทางเข้ามาภายในพื้นที่น้อยลงจากการพัฒนาของเมืองทำให้สามารถเลือกซื้อสินค้าใกล้เคียงทดแทนได้บริเวณตลาดใกล้ที่อยู่อาศัยหรือห้างสรรพสินค้าที่มีความสะดวกกว่าผู้ประกอบการดั้งเดิมที่ยังดำเนินกิจการอยู่มีความพยายามปรับปรุงร้านค้าของตนตามสมัยนิยมหรือมีลูกหลานสืบทอดกิจการต่อจากรุ่นของตนเอง

2) **การเปลี่ยนแปลงประเภทของธุรกิจ** เมื่อร้านค้าดั้งเดิมเลิกกิจการไปย่อมเกิดความเปลี่ยนแปลงของธุรกิจภายในพื้นที่จากการที่การท่องเที่ยวเข้ามามีบทบาทในย่านเยาวราช ธุรกิจสมัยใหม่จึงเข้ามาในพื้นที่ตลาดเก่ามีร้านค้าจำพวกร้านอาหารเข้ามาในพื้นที่เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามา เครื่องปรุง ใบชา ที่นำเข้ามาจากประเทศจีน นอกจากนั้นสินค้าบางประเภทก็เริ่มจางหายไปเนื่องจากคนสมัยใหม่ไม่นิยมปรุงอาหาร อยู่เป็นครอบครัวเล็ก อาหารบางประเภทจึงไม่ได้รับความนิยมก็ค่อย ๆ จางหายไป

ย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่จากการที่เป็นที่อยู่อาศัยและร้านค้า ค่อย ๆ เปลี่ยนไปเป็นร้านค้าเพียงอย่างเดียว ร้านค้าสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ร้านค้าดั้งเดิมที่ย้ายออกไปจากการที่เยาวราชเป็นย่านเศรษฐกิจผนวกกับการเข้ามามีบทบาทของการท่องเที่ยว ย่านตลาดเก่าย่านการค้าดั้งเดิมของเยาวราชจึงมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องของสังคมและวัฒนธรรม ร้านค้าดั้งเดิมและร้านค้าสมัยใหม่ไม่มีความสัมพันธ์เหมือนดังแต่ก่อนปัจจุบันจะเป็นลักษณะต่างคนต่างอยู่ไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกัน แต่การเข้ามาของร้านค้าสมัยใหม่ก็เป็นการเพิ่มสีสันให้กับย่านตลาดเก่าดึงดูดให้ย่านตลาดเก่ามีความหลากหลาย นอกจากนั้นการพัฒนาของเมืองทำให้เยาวราชมีรถไฟใต้ดินเกิดขึ้น การท่องเที่ยวจึงมีความสำคัญอย่างมากจากการที่เข้าถึงพื้นที่เยาวราชได้สะดวกกว่าเดิม ย่านตลาดเก่าเองก็อยู่ติดกับพื้นที่ของรถไฟฟ้าใต้ดินจึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นภายในพื้นที่ แม้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงแต่อัตลักษณ์ของย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชนั้นยังคงเป็นย่านการค้าย่านที่อยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีนดั้งเดิมไม่เปลี่ยนแปลงไป ยังคงเป็นย่านที่คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในพื้นที่เยาวราชไว้ไม่เปลี่ยนแปลง แม้ว่าจะมีร้านค้าสมัยใหม่เข้ามาต่างก็ช่วยเสริมสร้างให้ย่านตลาดเก่ายังคงอยู่ได้ต่อไป เป็นย่านการค้าย่านที่อยู่อาศัยที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวไม่สามารถพบเห็นได้ที่ใดในกรุงเทพมหานคร ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบชาวไทยเชื้อสายจีน วัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์

เฉพาะที่ช่วยเชื่อมผู้คนในพื้นที่ไว้ด้วยกันความสัมพันธ์ในเครือข่ายที่เป็นสิ่งจำเป็นให้พื้นที่อยู่อาศัยที่
เกิดขึ้นและทำให้สามารถคงอัตลักษณ์ในรูปแบบใหม่ๆ ที่แสดงออกถึงความเป็นเงินได้

6.2 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการวิจัยพบว่าย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราชเป็นย่านการค้าย่านที่อยู่อาศัยแสดงให้เห็นถึง
ถึงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของย่านตลาดเก่าชุมชนเยาวราช การดำเนินวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนอย่าง
ไม่เปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยต้องการให้พื้นที่ที่มีการเพิ่มเติมให้การพัฒนาครอบคลุมหลายรูปแบบ ผู้วิจัยคาด
ว่าสิ่งที่แนะนำในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนา อนุรักษ์ อัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของย่านตลาดเก่า
ชุมชนเยาวราช ย่านการค้าย่านที่อยู่อาศัยที่สำคัญแห่งหนึ่งของเยาวราชไว้ได้ต่อไปดังนี้

6.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้ประกอบการอยู่อาศัยในพื้นที่ควรมีการกำหนดนโยบายจัดตั้งกลุ่มดำเนินการ
ด้านการปรับเปลี่ยนแนวคิดในการพัฒนา ปรับปรุงพื้นที่และสร้างมาตรการในการตั้งรับกับปัญหาหรือ
ผลกระทบภายในตลาด เพื่อให้เกิดการผลักดันการมีส่วนร่วมบริหารจัดการพื้นที่ระหว่างผู้ประกอบการ
ภายในพื้นที่

6.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ผู้นำของเขตสัมพันธวงศ์ และผู้ประกอบการจัดการบริเวณพื้นที่ทิ้งขยะ โดยจัด
ให้มีการตั้งถังขยะแบบแยกประเภทและการจัดโซนพื้นที่ทิ้งขยะเพื่อไม่ให้ส่งกลิ่นรบกวนและไม่กระทบ
ต่อภาพลักษณ์ของพื้นที่ ส่งผลให้ผู้บริโภคเกิดความพึงพอใจเมื่อเข้ามาใช้บริการ
2. ควรมีการศึกษาการตลาดในการส่งเสริมช่องทางการค้าผ่านสื่อออนไลน์ โดย
การเข้าไปให้ความรู้กับผู้ประกอบการในการใช้สื่อเพื่อสื่อสารและประชาสัมพันธ์ร้านค้าให้เป็นที่รู้จัก
มากยิ่งขึ้น

6.2.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในงานวิจัยครั้งต่อไป
ดังนี้

1. การทำวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาพื้นที่บริเวณตลาดกรมภูเรตอันเป็นพื้นที่ติดกับ
ย่านตลาดเก่า รวมถึงการศึกษาในเรื่องของที่อยู่อาศัยของแรงงานที่เป็นพื้นฐานของการดำเนิน
กิจกรรมต่าง ๆ ของย่านเยาวราช

2. การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรทำการศึกษาการใช้สื่อออนไลน์เพื่อเพิ่มรูปแบบการบริการที่เข้ากับยุคสมัย ทั้งนี้ยังส่งผลให้ผู้ประกอบยังคงสามารถดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่อการแข่งขันทางการค้าได้

บรรณานุกรม

- กนกพร วิวัฒนาการ. (2543). การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยบนเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- กิตติ โล่เพชรรัตน์. (2560). ตำนานลูกหลานมังกรในแผ่นดินสยาม. กรุงเทพฯ: ลูกบาศก์ห้าสิบสี่.
- เกียรติ จิระกุล และคณะ. (2525). ตลาดในกรุงเทพฯ การขยายตัวและพัฒนาการ. ใน รายงานผลการวิจัยเงินทุนเพื่อเพิ่มพูนและพัฒนาประสิทธิภาพทางวิชาการเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โกวิท พวงงาม. (2557). การปกครองท้องถิ่นไทย: หลักการและมิติใหม่ในอนาคต (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- จรัส ทองเกษม. (2539). ความหมายของสังคมวัฒนธรรม. วัฒนธรรมไทย, 33(5), 18-19.
- จรัส พรหมอยู่. (2520). ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ทัศนาวี แก้วสนิท. (2559). คนพลัดถิ่น "ไทย" ในมาเลเซียกับการสื่อสารอัตลักษณ์: ข้อค้นพบจากการทบทวนวรรณกรรม. วารสารนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการสื่อสาร, 3(1), 137-162.
- ทิพย์สุคนธ์ สุปิน. (2547). แนวทางการใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชย์กรรมเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- บริษัท ซีคอนกรุ๊ป. (2540). แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- ประวิทย์ พันธุ์วิโรจน์. (2545). เสน่ห์เมืองจิว ทำเลมังกรทอง "คู่มือท่องเที่ยวไข่น้ำทาวน". กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์หนังสือฯ.
- ปรัชญา เวสารัชช. (2555). กระแสโลกาภิวัตน์กับสภาพปัญหาสังคมไทย. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาไทยกับสังคมโลก หน่วยที่ 8-15 (พิมพ์ครั้งที่ 15). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ปิยนาด บุนนาค. (2535). สำเพ็งความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลง (พ.ศ. 2325- พ.ศ. 2475). กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- พวงผกา ประเสริฐศิลป์. (2541). พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: ฝ่ายเอกสารและตำรา สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- พูนเกษ จันทกานนท์. (2528). ประวัติความเป็นมาและการขยายตัวทางการค้าของชาวจีนในกรุงเทพมหานคร ระหว่าง พ.ศ. 2398-2475 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ระวีวรรณ ชุ่มพฤษ. (2530). มานุษยวิทยา. ปัตตานี: โครงการผลิตตำรา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

นครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชันส์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2557). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* (พิมพ์ครั้งที่ 4).
กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

วรชัย โจรจนพรทิพย์. (2548). *ความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์ชุมชนและการพัฒนาการท่องเที่ยวเขตลุ่ม
พันธวงค์ กรุงเทพมหานคร* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
กรุงเทพฯ.

วรวิมล โธมรัตน์พันธ์. (2554). *ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: พิสิษฐ์เซ็นเตอร์

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2536). *สังคมวิทยาชุมชน: หลักการศึกษา วิเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน* (พิมพ์
ครั้งที่ 3). ขอนแก่น: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สำนักงานเขตลุ่มพันธวงค์. (2562). สถิติสำนักงานเขตลุ่มพันธวงค์. สืบค้นจาก [http://203.155.220.
217/samphanthawong/dep/DepRepL0201.php](http://203.155.220.217/samphanthawong/dep/DepRepL0201.php)

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2543). *โครงการสำมะโนประชากรและเคหะ ปี 2543*. สืบค้นจาก [http://
statstd.nso.go.th/definition/projectdetail.aspx?periodId=85&defprodefId=1113](http://statstd.nso.go.th/definition/projectdetail.aspx?periodId=85&defprodefId=1113)

สำนักผังเมือง. (2563). *แผนที่เขตลุ่มพันธวงค์*. สืบค้นจาก [http://cpd.bangkok.go.th/cpd/db/
doc/khetmap_A3/samphantawong.pdf](http://cpd.bangkok.go.th/cpd/db/doc/khetmap_A3/samphantawong.pdf)

สุดาราส สุฉฉายา. (2547). *กรุงรัตนโกสินทร์เมืองวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สารคดี.

สุภางค์ จันทวานิช. (2549). *สำเพ็ง: ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์จีนศึกษา
สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุนน โรจนะสิริ. (2528). *การศึกษาการใช้ที่ดินเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาเขตลุ่มพันธวงค์
กรุงเทพมหานคร* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

สุริชัย หวันแก้ว. (2538). *สังคมและวัฒนธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

อนูมานราชชน, พระยา. (2515). *ความหมายของวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

Bergel, E. E. (1968). *Urban sociology*. New York, NY: McGraw-Hill.

El-Ghannam, A. R. (2001). Modernisation in Arab societies: The theoretical and
analytical view. *International Journal of Sociology Social Policy*, 21(11/12),
99-131.

Goodman, W. I. (1968). *Principles and practice of urban planning*. Washington DC:

International City Managers' Association.

Moore, W. E. (1968). *Social change*. New York, NY: The Macmillan.

Nisbet, R. A. (1969). *Social change and history: Aspects of the western theory of development* (Vol. 313). London: Oxford University Press.

Planningtank. (2020a). Burgess model or concentric zone model (1925) by Ernest Burgess. Retrieved from <https://planningtank.com/settlement-geography/burgess-model-or-concentric-zone-model>

Planningtank. (2020b). Hoyt Model or Sector Model (1939) of Urban Land Use by Homer Hoyt. Retrieved from <https://planningtank.com/settlement-geography/hoyt-model-sector-model-land-use-1939-homer-hoyt>

Planningtank. (2020c). Multiple Nuclei Model of 1945 by C.D. Harris and Edward L. Ullman. Retrieved from <https://planningtank.com/settlement-geography/multiple-nuclei-model-1945-harris-ullman-model>

Wiese, L. V. (1956). *The sociology study of social change*. Paper presented at the Transaction of the third world congress of sociology, International Sociological Association, Amsterdam.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	ณัฐวุฒิ รุ่งโรจน์สิทธิชัย
วัน เดือน ปี เกิด	26 สิงหาคม พ.ศ. 2538
สถานที่เกิด	กำแพงเพชร
วุฒิการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัสเซียศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ที่อยู่ปัจจุบัน	120/65 หมู่ที่ 3 ซอย 2 ตำบลนครชุม หมู่บ้านนครชุมวิลเลจ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร 62000

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY